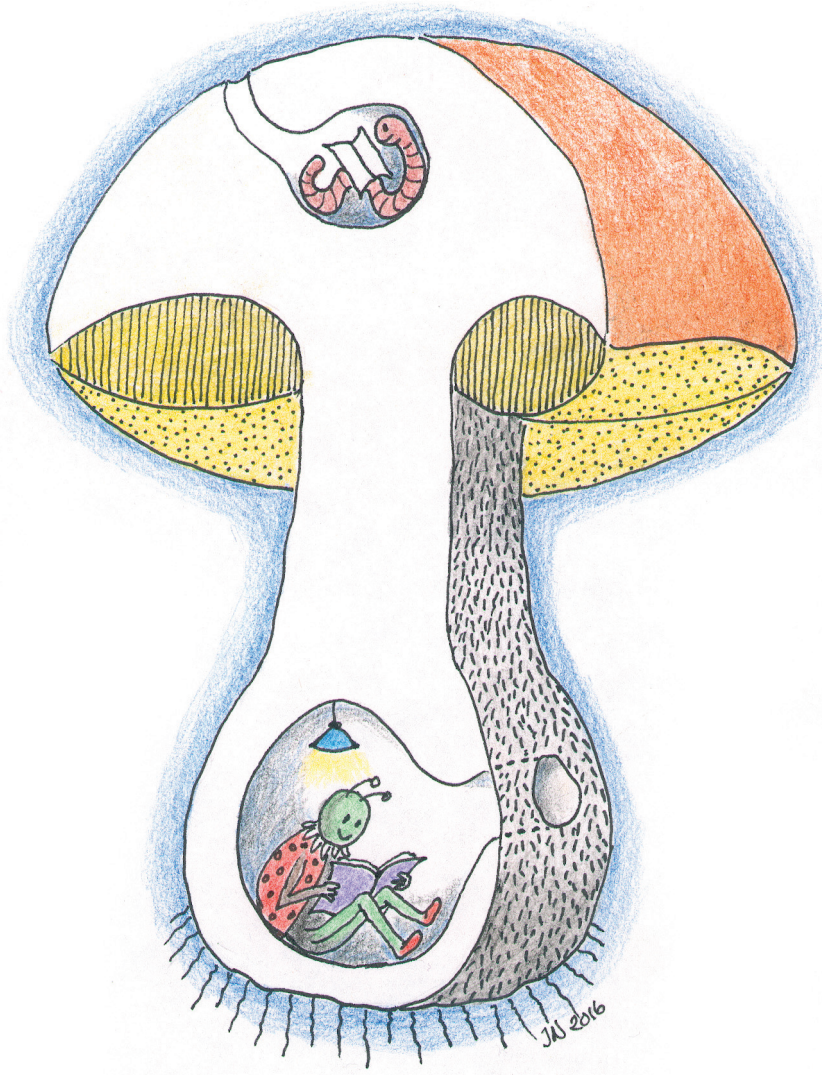

m a n u s

m a n u s

Litterär tidskrift utgiven av Nylands litteraturförening r.f.
med stöd av Stiftelsen Tre Smeder.

Tidskriften utkommer en gång om året.

Ansvarig utgivare: Ursula Vuorenlinna

Teknisk framställning: Johan Ulfvens

Teckning: Jannika Nylander

Hemsida: nylitt.webbhuset.fi

ISSN 1458-9389

Tryckt på miljövänligt papper

Oy tt-urex Ab
BORGÅ 2016

Till läsaren

Välkommen att ta del av Nylands litteraturförenings medlemmars alster. Vi hoppas alla läsare ska hitta något intressant i mängden av olika röster och texter. Är det så att du som läser det här inte är medlem men sitter med en skrivbordslåda full med texter, då är Nylitt rätt förening för dig. Det är bara att ansluta sig. Enklast gör man det på vår hemsida som har adressen www.nylitt.webbhuset.fi

I höst kommer vi att ha en inspirerande skrivarkurs på Richardsgatans bibliotek varannan måndag. Så är vi förstås med på bokmässan i Helsingfors den 27–30 oktober. Vi har både egen monter med adressen 6m82 och så uppträder vi på Tottiscenen.

I november är det dags för Bokkalaset i Ekenäs. Vi åker dit med buss lördagen den 12 november med start från Kiasma kl. 8.30 och tillbaka startar vi cirka kl. 17. Det är bara att komma med. För det behöver man inte vara medlem.

Lördagen den 3 december har vi traditionell Nyländsk författarmatiné i samarbete med Helsingfors Arbis. Där kan man lyssna på höstens aktuella nyländska författare, mingla och träffa vänner och bekanta och kanske inhandla något för julklappssäcken.

Vi har också en sådan service för våra medlemmar att man kan få en lektor som läser igenom och kommenterar ens alster, om man till exempel har tänkt ge ut på eget förlag. Man betalar en del själv och föreningen sponsrar en del. Dessutom kan man få gratis reklam för sin bok på Nylitts webbplats.

Förra hösten blev en del av oss filmade för youtube när vi läste våra texter. Så nu kan man lyssna på oss där också. Det var ett intressant projekt. Gå in på youtube.com och skriv Nylands litteraturförening i sökfältet så hittar du oss, om du blev nyfiken. Vi finns numera också på Facebook.

Ursula Vuorenlinna

Böcker som getts ut av medlemmar år 2016:

- Anna Lena Bengelsdorff: *Bara i mörkret är alla katter grå.* – Debattbok om flyktingskap. Kila Bok. Tryckt hos Nord Print.
- Ursula Vuorenlinna: *Myrorna på flykt/Muurahaiset pakosalla.* – Tvåspråkig barnbok om klimatflyktingar. Eget förlag. Tryckt hos Arkmedia.
- Janina Örtendahl: *Under glittrande yta.* – Roman. Eget förlag. Tryckt hos Nord Print.

Gamla vägens man

Den grå stenen är nästan blå. Fingrarna blir varma i den smuliga mossan. Stenen är en ödla, med päls och en puckel på ryggen. Det är också en bil.

Om det kom en Maserati. Eller en Lamborghini. En gång kom det en Porsche men den var svart. Inte en riktig röd. En sportbil ska vara röd. Utom en Volvo P1800 som Helgonet körde, han Roger Moore. Den kan bara vara vit.

Något åker förbi men det är Siris pappa. Han cyklar till stan. När jag sitter i vårt kök ser jag in i deras kök på andra sidan vägen. Helst tittar jag på Siri där borta vid sitt köksbord. Jag har inget ärende till hennes pappa. Vi nickar. Efter Siris pappa kommer långtradarna. Först var de borta men nu är de här igen. När nästan alla andra kör den nya vägen.

Ibland kan det ta halva veckan att komma upp till tre riktiga bilar. Men det gör ingenting. Jag är inte på väg någonstans. Jag är gamla vägens man.

Farfar var gamla skolans man. Han gick i den vita fjälliga skolan med grön mossa på det röda taket. Den där mossan växer också på trappan. Nästan lika len som en kattunge när det har regnat. På trappan. När jag är ute och vandrar fastän jag inte ska.

Helst ska jag sitta hemma vid köksbordet när mamma diskar och steker köttbullar och mosar potatis. När det är disk får jag torka. Det kan bli droppar kvar men mamma säger att det får bli. Handduken är tung och liksom levande när jag har torkat. Mamma säger att det är linne. Att det doftar på ett visst sätt. Jag känner köttbullar och gurka och något kittligt och varmt. Mamma säger att det just är linne. Men jag tycker att det är mammas händer när det är disk.

Mammas händer är mjuka men fingrarna är sträva. Liksom grå mossa när det inte har varit disk. Grå men snäll. Mammas händer ska vara i mitt hår. När det är natt och jag har drömt. Jag kan inte säga drömmen men den rinner i min panna och i min rygg. En kall regnig dröm som inte borde få finnas. Då är mammas händer där. Det är bäst så.

Ibland sitter Siri bredvid mig på stenen som är ödla och bil. Vi räknar bilmärken och färger. Hon är bra på färger men jag får säga märkena. Jag vet alla, visste när jag var tre och gick med pappa längs raden i bilbutikerna. Jag frågade Siri vad tycker du mest om och hon sa gult. Ja men Maserati eller Lamborghini. Eller Porsche. Hon sa Audi. Vaddå för Audi. Det är ingen riktig bil. Man åker i den, bara. En bil ska vara något mer än alla andra. Och den ska vara röd.

Den där Anton kommer inte till stenen. Då kommer Siri inte heller. Siri

luktar inte ens Siri. Ögongrönt och läpprött och Antons lukt. Han gav den till henne i blått glitterpapper. När man luktar så där skrämmer man bort bilarna. Det tar många dagar innan hon slutar lukta.

Jag pratar med mamma om Siri. Hon säger att man inte alltid kan få det som man vill. Hur man än vill så blir det kanske på annat sätt. Inte sämre, bara annat. Jag vet, jag är inte den där pojken som mamma och pappa beställde. Det blev en annan. Inte sämre men.

Det är bäst så.

Pappa för mamma till stan. Jag väntar med Siri. Hon steker inte köttbullar och mosar inte potatis. Hon värmer färdig pizza och häller Coca Cola i stora glas. Inte Pepsi för det blir fel. Glaset ska alltid vara fullt. Siri säger inget om det, häller i bara när jag har druckit. Allt är gott utom oliverna, de är som gröna skalbaggar. Jag petar bort dem. Radar på fatets kant och låtsas att jag inte ser det. Att de inte ligger stilla där de ska. Siri ser det inte. Hon är dålig på skalbaggar också.

Mamma ska sova i stan. Jag frågar och pappa säger men det finns något annat i hans ögon. Jag frågar alldeles för många gånger. Pappa svarar alldeles fel. Han hjälper pyjamasen på mig och hans händer är inte mjuka, fingrarna är inte sträva. De är som trä, ved med stickor och kåda. Jag vill ha mammas händer. Jag vill ha mamma.

Om jag blundar hårt blir allt rött.

Solen skiner. Vi sitter under bärbuskarna. Röda vinbären lyser över våra huvuden. Bladen luktar krydda och varm saft när jag rör vid dem. Mamma kikar på mig genom busken och jag kryper fram till henne. Jag sitter under hennes arm. De röda bären trillar som pärlor ner i skålen. Det finns många buskar, jag kan inte räkna så långt. De tar aldrig slut. Vi är alltid här.

Mamma åker på semester. Är det för att jag har speciella utmaningar? Nej, säger pappa. Han följer mig till skoltaxin. Han håller inte i min hand. Jag vet inte slutade han eller slutade jag. Nu vill jag men jag säger inte. Han luktar inte hålla i hand. Han luktar skruvmejsel yxa såg. Rostigt järn.

Siri har Antons lukt, nästan varje dag. Från mitt köksbord ser jag hennes köksbord på andra sidan vägen. När det lyser i fönstret ser jag hennes hår. Det glimmar gult. Anton går in genom dörren och de kommer ut tillsammans. Sätter sig i Antons bil. Det är en Honda Civic. En Honda. Inte ens en dålig bil. Sämre än en ödla att åka med.

Jag blundar och först ser jag bara ljus.

Mamma sitter med mig i en solfläck på soffan. Det är snö på marken och himlen är röd som eld. Mamma är som alltid men mina fötter vill inte räckas till golvet. I dag har jag lärt mig läsa. Mamma håller om mina axlar, kramar

mig. Tittar på mitt hår, mitt ansikte. På mina händer. Rör vid allt. Som om det var helt nytt för henne. Världens finaste pojke. Min vackra pojke.

Jag är, jag är allt som mamma beställde.

Försöker sova i solfläcken med mamma. Ibland går det. Ibland är pannan och ryggen våta och pappas händer är som trädrötter när han byter min pyjamas. Jag vill inte ha trädpappa. Jag tror inte heller att pappa vill ha mig. Med speciella utmaningar.

Pappa pratar om ett nytt hus. Jag får flytta dit och där finns många kompisar. Jag vill inte ha kompisar. Jag vill ha mamma. Jag ska vänta på henne. Pappa ser ut som tyst och nej. Han säger ingenting. Jag tycker att mamma nu har sovit tillräckligt. Man kan inte vara på semester hur länge som helst. Annars känns det inte som något alls.

Siri kommer hem. Hon går in utan att säga något. Jag följer efter och stänger dörren. Hon tittar på mig med grönögon och rör på sina rödläppar. Jag håller andan, vill inte känna Anton-doften. Siri tar fram Coca Cola-glaset och fyller det till brädden. Jag känner på glaset. Det är kallt. Jag håller bara i det och tittar på det bruna. Som är alldeles rätt. Siri tar inte Coca Cola i dag. Sätter sig mitt emot och lägger händerna på bordet.

Jag är glad att Siri kom hem. Dricker lite Coca Cola. Men bara lite. Hon behöver inte stiga upp för att fylla glaset till brädden. Hon sitter med mig om jag inte dricker alls. Det är svårt att låta bli. Jag tar händerna från glaset och lägger dem också på bordet.

Siri har mörka ringar runt ögonen. Kanske hon också behöver semester. Sova riktigt länge och ordentligt. Utan kalla regniga drömmar och händer som trädrötter.

Hennes hand rör sig över bordet och tar i min. Jag hörde om det. Jag är hemskt ledsen. Hon har rosk i ögonen, försöker blinka bort det. Men det kommer bara vatten. Jag drar min hand åt mig. Siri släpper och stryker bort något från näsan. Jag var glad när hon kom. Men om hon tänker vara så där är det lika bra att jag går hem. Mamma är på semester, säger jag. Siri säger inget mer. Hon sitter där när jag går.

Dörren är öppen. Anton står på tröskeln och tittar på oss. Har kanske tittat länge. Jag försöker gå förbi, han flinar. Tar i min arm och hans hand är som döda ben i jorden. Döda men ännu elaka. Fingrarna gräver sig in genom tyget. Antons läppar rör sig men han är för långsam. Mamma är på semester. Säger jag och drar mig fri. Mina armar och ben har inga speciella utmaningar. Jag är stor.

Mamma säger att farfar är en ängel. Vi kan inte se honom men han ser allt. Han ser det här också. Anton får se vad som händer.

Jag går hem över gamla vägen. Sitter inte vid köksbordet för då skulle jag se Anton därborta med Siri. Ligger på min säng. Mamma har nog varit länge på semester. Hon har säkert börjat jobba igen. Mamma kommer hem klockan fem. Jag ligger och ser på när solfläcken kryper över sängtacket och över mina strumpor, mina byxor, min skjorta. En knapp fattas.

Det är nästan mörkt när pappa kommer hem. Han har glömt köpa bröd. Jag är inte hungrig. Ska mamma inte komma hem från semestern snart? Jag står i köksdörren och pappa dricker vatten. Han håller bort vattnet. Vänder sig mot mig och jag känner lukten av glömt bröd och nästan mörkt. Jag går till honom och känner också en Anton-lukt. Men inte samma. Och han har inte fått den av Siri.

Din mamma, börjar han. Jag vet. Mamma har varit på semester. Hon kommer hem klockan fem. Det smäller i mitt huvud. Pappas hand drar sig bort från min kind. Pappa blinkar som om han också hade rosk i ögonen. Det kommer inget vatten.

Jag sitter och är tyst. Senare ställer pappa ett fat framför mig. Gröt men nu är det inte morgon. Det får lov att duga, säger pappa. Får jag lov att duga? Jag frågar inte för jag vill inte veta. Pappa sitter och väntar tills jag äter. Gröten är kall och det är inte mammas gröt. När han går på toan håller jag det mesta i sophinken. Sitter med resten när han kommer tillbaka.

Det är bra, säger pappa. Han frågar om jag vill titta på Robocop. Jag vill inte men jag sätter mig i soffan. Pappa petar in dvd:n och sätter sig bredvid. Vi sitter tysta. Vid halva filmen glömmer jag smällen i mitt huvud. Hah, säger pappa åt teven och lägger armen om mina axlar. Fingrarna är som mjuka trädrötter.

När filmen är slut hjälper pappa med tandborsten och pyjamasen. Jag kan allt själv men jag låter honom göra det. Jag lägger mig under täcket. Pappa böjer sig som mamma gör när hon pussar. Men hans läppar rör bara vid luften. Jag ska sova i solfläcken med mamma.

Den natten drömmer jag inte våta regniga drömmar. Jag vaknar varm och lugn. Allt är bra. Pappa ligger ännu och sover. Det lyser inte än i Siris fönster.

Jag klär på mig. Bara skjortan och byxorna. Skorna utan strumpor. Inte den varma jackan som mamma skulle tvinga mig att ha. Mamma stickade den röda mössan. Den vill jag ta.

I dörren vänder jag tillbaka. Mamma säger alltid att man ska berätta vart man går. Jag skriver flera lappar men alla blir fel. Jag river dem i små bitar och tänder på i vedspisen. Väntar tills allt har brunnit upp. Den sista lappen fäster jag med Garfield-magneten på kylskåpsdörren. Där som butikslistan brukar hänga.

Jag går ut. Det är svalt men inte kallt. Dimmorna ligger över åkrarna som mjölk i luften. Jag går längs asfaltens kant, mitt på det vita strecket. Om man stiger fel måste man börja om från avtaget. Nu har jag inte tid.

Det har blivit en stig i gräset. Det blir när man går där varje dag. Jag kliver upp på stenen som är både ödla och bil. Känner på den smuliga grå mossan. På den grå stenen som är nästan blå.

Ännu är det tyst. Ingen bil på flera minuter. Så ringer väckarklockorna och bilarna börjar köra. Den första kommer ut på raksträckan. Det är en Lada.

Mamma säger att man ska ha tålamod. Man ska inte ge upp om man trycker pennan genom pappret. Eller klipper sönder snöflingan till en spindel. Man försöker på nytt. Jag vet. Jag måste försöka mera för att vara som de andra. Pojkarna som deras mammor och pappor hade beställt. Mamma får rosk i ögonen, vattnet kommer innan hon hinner blinka. Hon trycker mig mot sig. Jag försöker kämpa emot men mamma är starkare. Du är just den pojke som vi beställde. Jag kämpar inte mer. Mina fingrar raknar och slutar vispa. Mamma är varm och jag är alldeles rätt.

Solen går upp över åkrarna och gör dimmorna röda som vispgröt. Det kurrar i magen men det är inte viktigt. Jag tror att jag nu också kunde lämna Coca Cola-glaset på hälft. Utan att man genast fyller det till brädden. Kanske.

Jag vet. Redan innan jag vänder på huvudet är jag säker. Det är en Maserati. En riktig, en röd. Maserati Gran Turismo.

Det är sju steg från stenen till det vita strecket. ■

*Texten fick vuxenpriset i Hangö biblioteks
novelltävling i november 2015.*

Jag har

*Jag har fjärilar i håret
då jag har enbart tystnaden
som musik, och går barfota
mellan himmel och jord.*

*Jag har kärleksfulla ord
som blommar ut, då du kommer
och fyller min tystnad
med dina ärliga ögon.*

*Jag har kvar dagar
att förlåta och älska.
Att även förändra och förvandla
de små osynliga goda ting
till större.
Och även till nånting stort.*

*Jag har inte slutat drömma.
Jag har inte slutat älska livet.
Men främst av allt – så har jag
inte slutat leva!*

jag ser

*Jag ser en man i dig,
som jag aldrig får reda på.
Som jag aldrig kan rita
som de andra.*

*Jag ser alla dina ord
flyga fritt i luften
men hur än jag väntat
har de inte landat
på mina fötter.*

*Jag ser dig som en man
som jag älskar djupt
som havet – och ovan det
flyger jag som fiskmåsen
i samma vind och sus.
Det får vara så
för vi möts i vinden ändå.*

Prolog

Polisen stoppade 14-årig bilförare

Polisen stoppade en bil med en 14-årig pojke bakom ratten i Salo igår kväll. Polisen fäste uppmärksamhet vid en personbil som körde fort och osäkert. När bilen stoppades märkte man att föraren var en 14-årig pojke. I bilen fanns också tre jämnåriga passagerare. Polisen uppger att pojken tagit pappans bil utan lov. Eftersom han inte fyllt 15 blir det inga straffrättsliga konsekvenser, däremot har polisen gjort en barnskyddsanmälan om fallet. – Hbl 31.12.1969

Jullovet regnade bort och allt kändes visset.

Ensam var jag också, tvillingarna Kenta och Berra var hos sin famo i Karis och Nea gick i dansskola. Dansskola! Men kanske måste man om man är flicka och börjar få hår under armarna och bucklor under tröjan?

Hemma var det instängt och julklapparna inte längre nya – inte ens tågbanan, som morsan köpt för de sista sparslantarna, lockade. Förresten rymdes inte hela rälsen in i vår stuga, sängarna stod för tätt, men det hade ingen tänkt på. Jag var dessutom totalt för stor för tågbanan, borde ha fått den när jag var nio. Men sparandet måste ha dragit ut på tiden. Farsan hade inte skickat nån klapp alls och morsan bölade och mommo skällde så mycket hennes träsiga lungor orkade. Allt var som vanligt.

Jag, som skulle fylla femton på nyårsaftonen, svalde besvikelsen och tröstade mej med att farsan sparade allt krut till födelsedagen. Kanske till ett moppekort! Eller nåt annat lika inihelvete fint? Då skulle käringarna få så de höll sina glappande trutar. För att få slut på skällandet på farsgubben satte jag loket på en stump räls som jag visste tog slut innan tåget ens hunnit få upp farten. Loket krockade mot slaskhinken och tågagnarna föll omkull. Suck. Jag orkade inte ens krypa efter dem.

Det var fyra dagar till födelsedagen.

Nästa morron var lika trist: dödsuret knäppte i väggen, regnet skvalade och radion filade klassiskt.

Jag låg fortfarande och drog mej i sängen med en Mandrake-tidning när

morsan skrek att jag skulle upp. Hon måste rusa till jobbet på Salon Sato, frissasalongen, som skrevs Salong Château. Jag rörde inte en fena, Lothar räddade just sin herre ur en mordisk kalifs harem. Men morsan gav sej inte, hon drog bort täcket och smattrade fram order om att diska, ta in ved och annat lika roligt.

Dessutom kommenderade hon mej att tömma mommos potta och spyhink. Det var det äckligaste jag visste. Mommo hade kräfta och bodde hos oss. Jag hatade dagen hon flyttade in med sitt medicinbatteri och sina lukter. Hon var som morsan men i kvadrat liksom, samma tjat och städmani, samma hysteri med bockande och läxor. Och, förstås hade gumman åsikter om min uppfostran: jag var en gottegris och latmask, svor och hösslade och lyssnade på Satans musik. Hon luktade ruttet och klagade över att hon inte kunde skita. Det enda goda var att morsan inte hade mycket tid för egna snyftskov och migrännanfall så länge mommo bodde här. Men trängseln blev värre. Jag fick sova i bocksäng i draget vid dörren medan mommo pissade ner min egen sköna madrass. Det hade förstås också börjat hända, att jag efter det, som mommo kallade djävulska drömmar, vaknade i våtvarma omslag. Jag måste smyga med pyjamas och lakan för hon hotade sätta mej barrumpad i myrstacken bak iskällaren om jag inte slutade med såna fasoner. Men allra värst var att jag varje kväll var tvungen att titta på ännu en omgång hemska tantunderkläder och hängande tissar.

Tanken på att Nea hörde till samma sort var ofattbar. Aldrig nånsin skulle hon bli lika äcklig! Fast...? Nu hade hon fått bucklor, blivit märkligt mopsig, gick i dansskola och var sej inte lik.

Enda trösten var att Kenta och Berra skulle komma hem idag. De var de enda som visste hur jag hade det, hur trångt och jävligt vi bodde. Aldrig nånsin skulle jag kunna ta hem nära andra skolkompisar utan att bli skymfad och utflinad. Allra minst fina och rika Nea!

Nea var förbjuden att leka med tvillingarna och mej, vi var dåligt sällskap sa hennes morsa. Farsan var bankdirektör och de bodde i eget stenhus med metallgrindar. Min var bara apotekare men räknades ändå inte eftersom han stuckit ren när jag var ett år. Nea och vi killar hade ändå tusen sätt att träffas, lyckades ses i smyg nästan varje dag. Men Nea var strängt tillsagd att inte leka i Gråskogen eller bada i Gråälven. Och hon lydde. Tänk va konstigt. Då lärde hon ju sej aldrig simma!

Fast tydligen fick hon gå i dansskola. Jag hade sett morsfisen Allan med 8, 9 i medeltal följa henne hem. Otäckt att tänka sej hans knackkorvsfingrar på hennes rygg i en tryckare! Jag kände ballarna bli hårda som ärtor! Fan, Nea var min! Jag var kär i henne. Hon var liten och söt och skulle beskyddas. I skolan

var hon bra, kunde en massa svåra ord och det mesta om plankton, Elvis, matsmältningsskanalen, fjärilar, månraketer Vietnamkriget, King Kong...

Hela morronen städade jag och skötte mommo. Hennes trut gick som en kvarn om hur uslig jag var som inte visade tacksamhet mot morsan och hur jag måste rycka upp mej, satsa på skolan och bli nåt fint som doktor eller jurist. Jurist, stön. Jag skulle bli bilmekaniker! Frille i macken hade ibland låtit mej hjälpa till med att meka och fixa och sa att jag hade anlag. Och jag visste numera en hel del om kardanaxlar och förgasare. Tänk att en gång ha en egen bilverkstad! Och kanske vara ägare till en 350-kubikare, som Frille. Eller till och med en bil, helst ett dollargrin.

Efter att mommo till slut stängt klaffen och somnat och jag ätit de klimpiga resterna av hennes morgongröt med en knyckt klick honung, tog jag på mej stövlarna och rocken.

Jag klafsade iväg mot Kentas och Berras. På vägen mötte jag deras arbetslösa farsa.

– Nää du grabben, lessen, de stannar ännu några dagar hos sin farmor och vi har lugn i huset, svarade han på min stumma fråga. Han log tröstande och rufsade mej i håret medan luften långsamt pyste ur mej och honungen klibbade fast tungan vid gommen som en död snigel. Jag vände hemåt igen, stövlarna var på växten och sockorna hade åkt ner i klumpar under fötterna.

Vilket skitlov!

Dagarna tragglade sej fram, ensamman, trista, blöta. Till slut var det bara en dag till födelsedan och farsan hade inte visat nunan. Han brukade alltid dyka upp i förtid – tydligen lät hans gribba till fru honom inte sticka iväg på nyårsafton – då skulle det förberedas för gäster, länsmans, läkarens och annat herrskap. Med kalkon, champagne, tennstöpning och såna finesser, ryktades det, plus raketer som hela byn kunde begäpa och beundra.

Arma farsan, han hade det inte lätt. När han stack från morsan för tretton år sen hade han ren mer barn på kommande och sen hade de duggat tätt. Fyra ungar. Plus mej. När jag var åtta hade jag en gång varit bjuden hem till honom och halvsyskonen, alla bortskämda, griniga och skråniga. Jag visste inte hur jag skulle bära mej åt där och flickan som var nästan jämnårig satte näsan i vädret, och bara gick när pappa föreslog att vi skulle hitta på nåt tillsammans. Stackaren, han blev så generad. Hans bredbakade käring, som så tydligt avskydde mej, hade honom att ränna i ett. Men de bodde i ett stort hus med en massa prylar och egna rum för alla barn med dörrar som gick att låsa.

Halva dan satt jag och väntade, det här året hade han varken skickat kort eller klapp så han måste ju komma! Klockan gick men ingen farsa. Jag blev pirrig och stirrig. Äsch, jag måste ut och andas.

Jag tog på mej fotisjackan, skidbrallorna och jympatosorna. Och öppnade dörren.

Utanför stod Nea och mitt hjärta tog ett skutt. Hon var ett år yngre och huvudet kortare. Hon hade ljust, nästan silverfärgat burrhår och vitt skinn med fräknar över näsan, liksom ett brunt band. Det finaste hos henne var ögonbrynen, som fågelvingar i den bleka nunan.

– Var har du tjocka Aladoben? frågade jag genast för att hon inte skulle höra hjärtdunket.

Vingarna lyfte och det blänkte till under dem.

– Det ska du ge fasen i, du är bara svartsjuk Plutten.

Sant förstås. Men jag kände ilskan välla fram nånstans i magtrakten. Hon använde mitt småbarnsnamn som jag avskydde bara för att jag skulle känna mej fnuttig!

– Pfff, svartsjuk, så fan heller, int på nån primadonna som dansar med fläskberg. Men det är så typiskt, dans! Du får aldrig göra nåt riktigt för din fisförnäma morsa. Du vågar int ens, din fegis!

Jag hörde själv hur rösten, som annars också åkte upp och ner, pep ordet fegis i falsett.

En blå åder i hennes tinning började bulta just där håret krusade sej. Vingarna sjönk, blev vågräta streck, blänket försvann och jag hann känna tre sekunders triumf. Sen blev hennes ögon kol.

– Det vågar jag visst, ditt jävla embryo!

Jag förstod inte det sista ordet men visste att hon inte fick svära.

– Okej. Haha! Om du är så satans modig sticker vi och jumpar på isflaken i Gråälven.

Jag ångrade mej genast. Varför var jag så gemen? En skitstövel? När det enda jag på riktigt ville var att hon skulle tycka om mej? Men nu var det sagt. Tysta började vi gå mot den förbjudna Gråskogen, hon före, jag efter. Hon var klädd i en silverfärgad regnkappa och lågskor i slasket.

Isflaken vid simstranden som funnits före jul hade nästan regnat bort. Fortfarande stum började jag hacka loss issjok med en stör. I det svarta vattnet såg bitarna små och skrangliga ut och skulle knappt hålla en ekorre. Jag skulle just blåsa av det hela när jag i ögonvrån såg att hon tog sats och hoppade upp på första bästa flak. Utan ens en käpp! Strömmen tog ett lojt tag i isstycket. Herrejävlar! Vet inte om det gått en hel minut eller halv sekund när jag i slow motion såg henne kantra och förvinna i vattenvirvlarna. Utan ett ljud. Fans älskade Nea! Kunde hon verkligen inte simma?

Skräcken förlamade mej några sekunder. Så skvatt jag upp och störtade i.

Jag var en okej simmare, men så skärrad att jag svalde en stor slurk vatten.

Jag måste genast upp till ytan för att hosta ut eländet och andas in ny luft. Jympatossorna vägde. Strömmen kändes också vid simstranden efter allt regnande och vattnet var så kallt att det gjorde ont. Men jag dök mot botten med vidöppna ögon. Allt jag såg var luftbubblor och virvlande dy, allt jag kände var snorigt sjögräs och en isande skräck! Mamma, Gud, hjälp! Det gick en evighet. Andan höll på att ta slut.

Då såg jag henne. Den smala kroppen i silverkappa satt på botten med benen uppdragna mot bröstet och huvudet mot knäna. Burrhåret stod runt henne som en skimrande gloria. En ängel? Var det ett Guds tecken? Jag bad alla mommos böner medan lungorna höll på att spräckas. Så fort jag rörde vid henne spratt hon till som en fisk och rörde upp så mycket bottenslam att jag måste treva med händerna över hennes kropp för att få lyftgrepp. Då blev hon helt stilla, varken klängde sej fast eller hjälpte till. Jag slog armarna om henne, sparkade och lät oss dras upp mot ljuset.

Sen kommer jag inte ihåg mycket förrän hon låg livlös med slutna ögon på strandstenarna och jag satt grensle över henne. Förtvivlat försökte jag minnas. Hjärtmassage, hur skulle man räkna? Vi hade ju lärt oss på skolans hälsotimme. Tanken på mina händer på de nya bucklorna och mina läppar mot hennes kändes just då bara vidrig och skamlig.

Konstigt att jag ens kom ihåg räkneorden. Mitt eget hjärta rusade helt i otakt. Genom den slankiga kappan och de sköra revbenen satt mina händer rakt på hennes hjärta. En gäll ton ljud inne i skallen och jag räknade högt för att överrösta den. Jag tryckte, tie-elva, sen tummen och pekfingeret om fräknäsan, min mun mot de iskalla läpparna och en lång utandning in i henne. Jag kunde känna hennes framtänder och började skaka okontrollerat.

Höll jag på en minut eller en timme? Med ens fladdrade de blåådrade ögonlocken och ur henne sprutade vattenfloder. Hon hostade, snorade och kräktes. Jag höll upp henne om midjan bakifrån för att allt vattnet skulle hitta ut. Småningom slutade hon krampa och hennes kropp blev slapp.

Men det räckte inte länge.

Jag hade bara hunnit öppna munnen för att säga förlåt, och att vi bums måste hem och byta till torrt för att inte förfrysa, när hon for upp och började puckla på mej. Hon använde alla förbjudna grepp, hon klöste, hon bet och hon slog mej i skallen med knuten näve. Jag försökte värja mej utan att slå tillbaka. Hade hon blivit galen? Och var kom krafterna ifrån, märkligt hårda smockor lyckades de klena nävarna pricka in. Det gjorde jävligt ont. Men tanken på min skuld, min skam, om hon skadats, eller ännu värre, hade just gått upp för mej och lyckan över att hon levde var himmelsstor! Så jag tog smällarna som en man. Till slut rullade vi runt och jag blev liggande ovanpå henne. Då blev hon alldeles stilla igen och vände sitt ansikte med de våta läpparna mot mej. Fram-

tänderna jag just rört med min mun glänste vita. Det snärtade till i ljumskarna och jag kände hur hettan, mommos satansdrift, sköt upp. Helvete, hur kunde jag vara så pinsam just när vi hållit på att dö?

Jag slet mej lös, kom upp, tog brandmannagreppet på henne och slängde den sparkande kroppen hårdhänt över axeln. Beslutsamt klampade jag iväg mot Gråskogen.

Stigen var längre än nånsin. Jag grät tyst med öppen mun utan att veta varför. Hon fortsatte att härja och slå. Det var bra förutom att hon mörbultade mina njurar, hon höll sej varm. Och mej med.

Jag var helt slut när vi närmade oss bygatan.

Det första jag såg var farsans mörkröda Toyota Rambler på vår gårdsplan. Det andra jag såg var Berra och Kenta som med näsorna pressade mot vindrutans rutan stod och beundrade bilen.

Deras hakor föll samtidigt med fem centimeter när de såg mej komma, våt och snörvlande, med min märkliga börda.

– Sitter nyckeln i? flåsade jag.

De nickade i precis samma takt.

– Packa in er hastigt innan farsan märker oss, väste jag medan jag inom mej insåg att jag nu tog avsked av moppekortet. Eller nåt annat lika inihelvete fantastiskt.

– Vi måste få Nea hem innan hon fryser ihjäl. Fast hennes morsa kommer att få punk och pestförklara oss för eviga tider. Men jag kan int ta henne in till oss, ni vet, mommos spyhink och hela skiten och där sitter nu också farsan med present och allt är mitt fel...

Till min stora harm började jag böla så det både hördes och syntes, medan jag klämde in Nea mellan tvillingarna på bakkänken.

Jag satte mej i framsätet och grep tag om ratten med isande fingrar. ■

Den som inga byxor har ...

Det där modet, eller den där modeflugan ni vet, killar och dessvärre också vuxna karlar som har byxlinningen nedanför midjan? Och verkligen lågt nere, nätt och jämnt ovanför låren. Man väntar sig att byxorna ska rinna ner när som helst. I synnerhet om en präktig mage hänger ut över det bälte som man inte ser men hoppas att ändå finns där. Inte någon trevlig syn, minsann.

Vad det är skönt att vända bort blicken och förtränga tankarna som snuddar kring den stackars personen som styrt ut sig så totalt misslyckat och som verkar helt omedveten om den löjliga effekten.

Så slår plötsligt blixten till. I den oändligt långa sicksackande kön i riktning Säkerhetskontroll på Helsingfors-Vanda flygfält känner hon plötsligt att långbyxorna hasar neråt, över baken. Panik!

Byxorna är på sin jungfrutur efter att ha blivit rejält intagna (för en hisnande summa), avsmalnade från storlek 44 till 38. Vid provningen kvällen innan hade de verkat passa, även om en knapp i linningen hade bort flyttas en bit.

Den stora shoppingväskan, handbagaget, hängde tvärs över magen. Boardingkortet och passet plus börsen och telefonen som snart skulle till kontrollådan i händerna.

Med kappan och den långa utanpåskjortan som skydd mot insyn var det möjligt att hissa byxlinningen uppåt. Passet som halkade ur handen plockades vänligt upp av en medköande. Det såg säkert festligt ut med de kantiga rörelserna i den smala avspärrade gången fram mot Säkerhetskontrollen.

Upp kom byxlinningen i alla fall – för att bara tio steg senare glida ner på nytt!

Nu, när de goda råden verkligen var dyra, landade räddningen i form av en snilleblix: den långa och mot insikt skyddande kappan hade ett långt knyt-skärp i samma mjuka tyg.

Med lika kantiga rörelser som vid första byxhissningen drog hon skärpet ur kappan och petade in ena ändan i byxornas träsar, framifrån och hela vägen runt tills alla sex var passerade. Så en rosett och byxorna var stadigt förankrade kring midjan. De tio närmaste i kön kunde knappt låta bli att applådera. Nu vändes blickarna framåt och brickorna där man skulle placera sitt pick och pack syntes redan.

Vid det här laget hade den stirrande omgivningen lugnat ner sig och eftersom kön rörde på sig mot kontrollen var stämningen mycket mer försonlig.

Åtminstone hade medköarna (och hon själv) fått uppleva några bisarra inslag den här gången.

Genom säkerhetsgranskningen gick det bra eftersom den långa skjortan dölde den okonventionella rosettlösningen. Den sedan många år bekanta signalen om att det finns metall i den här mänskan hördes som vanligt. Förklaringen om höftprotesen godtogs och så var det bara att samla ihop grejorna. Den synnerligen långa promenaden till gaten gick galant. ■

P.S. Att mista över tio kg tack vare ordinerad vätskedrivande medicinering i samband med hjärtfladder leder till offentlig byxtappning – men slutet gott allting gott. D.S.

Oxymoroner och Katakreser

Härliga begrepp som fångar tankar om vårt spänstigaste medel att formulera oss med, nämligen språket.

Oxymoron är ett grekiskt ord som består av två, **oxys** (skarp, sur, skarpsinnig) plus **moros** (dårlig).

Katakres är också det ett arv från grekiskan, **katakhresis** (missbruk). Det används för att beskriva en sammanblandning av olika språkliga bilder.

Båda orden har blivit begrepp som bär på en innebörd. De är helt enkelt stilistiska verktyg.

Söderström & C:o Förlagsaktiebolag gav i sin Lexikonserie ut en bok 1945 med titeln Främmande ord i svenskan. Min farmor har skrivit sitt namn på försättsbladet den 21 juni 1945 då hon tydligen köpt eller fått boken. Den är fortfarande sjuttio år senare ett verk som jag ofta anlitar. Det är, tycker jag, lättare och framför allt mycket roligare att slå upp ord i lexikon än att fiska på nätet. De hurtiga hojtandena om de tusentals träffar som ens inmatade bokstäver resulterat i gör en (åtminstone mej) bara frustrerad. I ett lexikon får man

en enda utredning för varje begrepp, kortfattad men vederhäftig. En bra inledning då man börjat leta.

Oxymoron från grekiskan (kvick-dum) retorisk figur som består av en skenbar självmotsägelse (t.ex. värtalig tystnad).

Katakres från grekiskan ologisk ordförbindelse, bildblandning (t.ex. tidens tand, som helar alla sår). Det grekiska ordet katakhresis betyder missbruk eller felaktigt bruk.

Är det inte fascinerande?

Kommer du ihåg den gamla vitsen om uppsatsskrivning, eller snarare om hur man skulle inleda en uppsats? Vi talar om femtioalet i förra seklet och kanske var det i något studentblad (den rikssvenska Gåsblandaren?) som det dök upp. Första meningen i en uppsats gällde det i alla fall och rubriken man skulle skriva om löd: Hur kommunikationerna utvecklats genom tiderna.

Det förslag till inledning som gavs: "Redan de gamla grekerna hade inte bil". Jag minns att min årskull (student -58) tyckte det var en toppenvits. Fast så hette det ju inte då, vi sade urbra eller ypperligt, tror jag.

Men jag håller mig inte till saken, dvs. Oxymoroner och Katakreser. Låt oss shop around och peka på sådana i språket i dag.

Ingen märker t.ex. motsägelsen i det ytterst vanliga uttrycket "jätteliten" även om det är en oxymoron med grekiska anor.

Från mina år som guide i Helsingfors minns jag hur de engelskspråkiga turisterna roades av att få höra att Tempelplatsen på engelska är en oxymoron. The Temple Square är obotligt fullständigt cirkelrund, nämligen. Ingenting fyrkantigt där, inte. Enligt Svenska akademiens ordlista är vårt ord "skvär" finlandssvenskt och förekommer nästan enbart i namn. Det betyder öppen plats i stad. En överraskande vändning, inte sant? Endast finlandssvenskarna äger en översättning av engelskans square.

I *Webster's New Collegiate Dictionary*, från 1953 visserligen, finns ordet med ett tjugotal betydelser. Men den första är *En parallelogram med fyra lika långa sidor och fyra räta vinklar. Ursprunget: Gammal franska esquarre, esquerre från latinets ex out + quadra a square*. Det har endast vi finlandssvenskar anammat! Fast man måste nog tillstå att vi slarvar lite med ordet skvär vi också.

Men irländarna är, då de talar engelska, inkonsekventa i sin användning av ordet square. En guide i Dublin berättade för många år sedan att det egentligen finns bara en enda öppen plats som är fyrkantig och som därför borde heta square. Den platsen heter i motsats till alla squarer i stan inte så, utan i stället Stephen's Green! Så vår The Temple Square (Tempelplatsen) i Helsingfors har värdiga förebilder i huvudstaden på den gröna ön, där man också glömt att beakta den fyrkantiga aspekten hos ordet.

Andra oxymoroner: *Gamla nyheter, Världsberömd i Finland, Tre visa män, Skynda långsamt, Den bullriga tystnaden,*

Katakres eller bildblandning är det kanske aningen svårare att ge exempel på så här vid första påseendet. Går man in för att göra det märker man ändå snabbt att det inte är så invecklat trots allt.

Rör om i grytan, den som är full av sentenser och ordspråk!

Man får inte tugga med mat i mun. Bränt barn faller själv däri. Bättre en räv i handen än bakom örat. Högmod går före i skogen. Hellre äter jag själv än jag låter mina barn svälta. ■

Berövad glädje

De flesta av oss känner väl till den olycksdrabbade Job från Gamla testamentet liksom berättelsen om profeten Jeremia som blev arg på sin uppgift som språkrör för Gud. Hans budskap var olycksprofetior för ett avfälligt folk. Visserligen förkunnade han också om möjligheten att undgå straffet om mänskorna gjorde slut på sitt ogudaktiga beteende.

De ovannämnda personerna fick båda lida utan att själva vara orsaken till sitt lidande: Job förlorade både egendom, familj, vänner och hälsa. Jeremia mordhotades och fänglades på grund av sina för folket och överheten otrevliga sanningar. Hellre lyssnade man till falska profeters lissmande ord. Jeremias fick upprättelse genom att hans utsagor om en bortföring till Babylon besannades.

Nya testamentets berättelser om Jesus som den oförtjänt lidande tjänaren har vi alla blivit bekanta med. Liknande livsöden fick också de första kristna utstå. Jesus fick ingen upprättelse under sin livstid, men enligt Bibeln kommer en tid då han skall få den upprättelse han förtjänar.

De etniska massmorden både under första och andra världskriget är väl dokumenterade och vi frågar oss: Hur kunde detta ske? Var fanns de som borde ha förstått och hindrat grymheterna?

Idag ser vi igen människoförföljelse. Desperata flyktingar strömmar till hela den rikare delen av världen. Det är plågsamt och behjärtansvärt att i media kunna följa med dessa människors ibland hopplösa flykt undan krig, förföljelse, förtryck, fattigdom eller svält. Jag frågar mig: Håller människan igen på att förlora kronan av sin mänsklighet, sin barmhärtighet. Överskuggar kärleken till makten och mammon alla känslor av medmänsklighet och barmhärtighet?

Vet vi inte hur det känns att vara utlämnad åt andra människors godtycke eller offer för omständigheter, såsom naturkatastrofer? Saknar vi förmågan att se människan i den lidande nästan?

Dessa frågor ställer jag också mig själv. Kan jag på något plan identifiera mig med upplevelser där människor utan eget förvållande utsätts för de värsta umbäranden eller berövas livet?

Med dagens situation inför ögonen försöker jag påminna mig om hur det känns att bli orättvist behandlad. Visserligen är upplevelserna små och sub-

jektiva jämförda med grymheterna, men utan dem skulle jag inte vara skolad till att ens i någon mån uppfatta det som andra människor måste utstå.

Under ett liv som varat i 70 år hinner man uppleva både glädje och sorg. Det finns lyckliga tidsperioder och sorgliga sådana. Ibland sida vid sida, ibland som ränderna i en trasmatta. Det som mest irriterat mig är oförtjänta, negativa upplevelser. Situationer där man väntat sig positiva erfarenheter eller där glädje hastigt förbytts till missräkning. Sådana tillfällen kommer jag väl ihåg, i synnerhet från barndomen.

Den första händelsen utgör också min första tydliga minnesbild. Jag var 2 ½ år. Det var julafton och spänningen var naturligtvis stor. Julgubben och klapparna! Tyvärr led jag samtidigt av öronvärk och hade klagat hela kvällen. Föräldrarna var naturligtvis lättade när jag äntligen somnade. När jag vaknade upplevde jag den stora besvikelsen: värken kanske var borta, det minns jag inte, det jag minns var att julgubben hade varit på besök medan jag sov! Jag blev nästan otröstlig. Det minnet finns kvar efter alla dessa år.

Besvikelserna kring julen är flera. Ett år senare upplyste min tre år äldre bror mig om att julgubben inte existerar på riktigt genom att dra julgubben i skägget så att totemasken föll ner och bakom masken dolde sig bara farbror Saarinen, en släkting till oss. Vilken besvikelse!

I folkskolan skulle det också bli jultablå med händelserna i Betlehem som tema. Hur lycklig var jag inte, när jag hade fått rollen som Maria. Men, men. Utan förklaringar byttes Maria ut till en annan. Troligen tyckte läraren, att den andra flickan hade en vackrare sångröst än jag, men svårt var det att godkänna situationen. Vad jag sedan fick för roll minns jag inte. Det hade inte mera någon betydelse.

Känslorna kulminerar kring julen. Min mamma hade för vana att till julen inbjuda någon ensam person. Middagen gick för sig, men så den efterlängta- de julklappsutdelningen. Problemet var det, att jag inte riktigt kunde glädja mig åt de många gåvorna, när gamla tant Hilda bara fick en jultidning och kanske en tvål. Senare har jag nog förstått att hon mera glädde sig åt själva julfirandet och att klapparna var en bisak.

En stor besvikelse upplevde jag i lekskolan. Jag var intresserad av att få lära mig spela piano. När man i barnträdgården bestämde sig för att utauktionera sitt stora svarta piano till de föräldrar som erbjöd mest, blev jag jättelycklig. Vi skulle få ett piano! Tyvärr hade vi endast gett det näst högsta anbudet och så gick chansen förbi! Senare, som tonåring fick jag min möjlighet, då föräldrarna hyrde ett piano åt oss och jag fick lära mig spela.

De här barndomsbesvikelserna kan i dag förefalla anspråklösa och inte ha så

stor betydelse, men så är det inte. Då ett barn förnekas glädje eller känner att det blivit orättvist behandlat lämnar upplevelsen livslånga spår och påverkar inställningen till händelser och människor för långa tider. De negativa upplevelserna förstärker fördomar även senare. Några exempel. Jag kan ibland säga till personer som tackat mig för gott arbete eller berömt mig för något jag gjort:” Säg ingenting vackert åt mig! Det kan förändras till det motsatta!”

När jag ganska tidigt gifte mig med min nuvarande man var jag naturligtvis jättelycklig. Vit klänning, lång slöja, rosor i håret och silkesskor. Men det dröjde bara några år, när jag på grund av knappa resurser, var tvungen att förvandla brudklänningen till sorgedräkt. Klänningen förkortades och färgades svart liksom silkesskorna. Jag kommer att tänka på maffiaänkorna som efter mannens död alltid var tvungna att gå svartklädda. Nu är jag ju inte änka och ekonomin har rett upp sig med tiden, men något av bröllopets förtjusning försvann.

Även oväntade situationer kan påverka känslan i negativ riktning. En härlig sommarmorgon plockade jag blommor i vår trädgård. Jag kände mig på gott humör och njöt av stämningen. Plötsligt, när jag kom bakom huset tänkte jag trampa på resterna av en död kråka. I synnerhet de avbitna fötterna berörde mig mycket illa. Då försvann hela den glada känslan och där slutade mitt blomplockande.

En liknande upplevelse hade jag en sommarmorgon när vi anlände till vår stugholme. Glad steg jag i land på strandklipporna och började vandra till stugan. Där! På klippan låg resterna av en mås. Jag blev snuvad på glädjen, så upplevde jag det.

Hur har dessa besvikelser påverkat mig som person? Kanske har jag blivit mer medveten om de två motsatta sidorna i livet: glädjen och sorgen, men samtidigt har jag mycket svårt att våga känna spontan glädje över goda saker som händer i livet. Jag är också känslig för att inte bli bemött på just det sätt jag anser är det rätta. T.o.m. har jag kallat min man för glädjedödare några gånger.

Med det perspektiv på livet som jag har i dag, frågar jag mig också om jag har haft nytta av dessa upplevelser. Ja, det har jag. De har gjort mig till en stor realist. De har hjälpt mig att uppfatta olika behov hos människor och jag har ganska lätt för att komma på gåvor som gläder en mottagare. De har också varit mig till nytta i mitt yrke som lärare: lova inte för mycket, förbered dig för det värsta, behandla dina elever med respekt och beakta deras känslor. Ge barnen positiv respons och gör undervisningen kreativ. Försök finna orsaken till negativt beteende. Visserligen är jag fortfarande litet på vakt i kontakten med nya människor och vill lära känna dem en tid innan jag blir nära bekant. Jag har också en tendens att analysera, ibland nog i överkant.

Sambandet mellan de dramatiska händelserna i början av texten och mina upplevelser är, att utan dessa personliga prövningar skulle jag inte vara kapabel att med hjärtat förstå ens någonting av de lidanden andra människor är tvungna att utstå. Har förmågan till empatiskt tänkande minskat på grund av ett alltför tillrättalagt och skyddat liv? Måste vi som människor skolas i mänsklighet genom att småningom lära oss att uthärda och överkomma små subjektiva personliga svårigheter för att kunna sätta oss in i de grymma öden andra tvingas att utstå.

Vi behöver då inte genomgå allt detsamma, men vi vet tillräckligt för att kunna se och hjälpa. I ekonomiska nedgångstider är det ofta de som själva fått pröva på fattigdom som är villigast att bistå andra. Människor som förlorat någonting ser vidden av andra människors förluster. Sant är också att människor som fått hjälp själva har lättare att hjälpa andra. En berövad glädje kan återfås genom att glädja andra. ■

Ett oskrivet brev till ett barnbarn

Det regnar häftigt. Åskan mullrar svagt och blixterna lyser upp rummet. Regndropparnas envisa trummande på fönsterblecket och den hårda vinden håller mig vaken. Jag ligger i min säng bakom neddragna rullgardiner och lyssnar. Det låter som höst därute. Jag kan nästan se hur stormen sliter och river i lönnarnas löv. De lossnar ett efter ett, virvlar omkring och försvinner. Ändå är vi i mitten av sommaren. I trädgården står rosorna i blom, tulpanerna och pärlhyacinterna har vissnat och de utblommade gullvivorna i gräsmattan har smulats sönder av gräsklipparen. På berget, där du brukade sitta med dina brädstumpar och bygga båtar, blommar liljorna i en skreva. Det är första gången på många år som de bildat knoppar och slagit ut. I varma rostbruna färger med en skiftning i gult prålar de på sina stänglar. Du har många gånger frågat om den gröna gräsbusken kunde blomma. Nu, då du inte är här visar den sin skönhet.

Jag har ofta tänkt på dig. Hört din röst och ditt fnitter. Det behövs inte mycket för att du skall vrida dig av skratt. I det är du lik min dotter, din mor. Vi brukade fnittra tillsammans, hon och jag. Hysteriskt och hejdlöst. Precis som du och jag innan du uppnådde åldern då allting blev svårt och skamligt.

För ett par år sedan tyckte jag mig märka hur du ibland såg på mig, med den där blicken du brukar ha, då du inte är riktigt säker. Du tyckte jag var barnslig. Du sade det aldrig. Tokiga mormor, brukade du kalla mig förr då vi sprang omkring på stranden och sprättade vatten på varandra. Nu hade benämningen plötsligt fått en annan klang. Du ville inte mera baka sandkakor eller bygga höga sandslott med vasstrån som vimplar och flaggor. I stället tog du på dig dina nya solglasögon och satte dig på en sten för att sola.

Senaste sommar var det inte min lilla flicka som kom gående genom dörarna på flygterminalen. Det var en ung skönhet med ögonskugga, målade läppar och håret uppsatt i en modern svinrygg. Hon rusade inte i min famn utan stod blyg och behärskad och väntade på sin tur att få hälsa. Även om jag lovat mig själv att aldrig säga det, kunde jag inte låta bli att utbrista: "Vad du har vuxit." Efteråt ångrade jag mig och ville be om ursäkt. Ett år är en lång tid och vi hade alla förändrats. Du tyckte säkert att jag blivit gammal och rynkig? Jag skulle förmodligen ha tyckt att du var oförsämnd om du antytt något sådant.

Jag har också förändrats. Ibland känner jag mig som ett löv som stormen

inte har lyckats rycka loss. Envist hänger jag kvar och har svårt att inse att min tid inte är evig. När jag ser bakåt syns tiden lika lång som en bladvändning i en svårläst bok. Att tänka på framtiden vållar mig bekymmer. Jag har tappat kontrollen, den ena dagen efter den andra flyter oplanerad förbi.

De somrar du och jag fått vara tillsammans ligger som ett mjukt duntäcke på den hårda mark jag trampar idag. Du skall inte tro att jag säger detta av självömkan. Det är av längtan till människor, platser och en tid som aldrig återkommer. Att bli vuxen är spännande och underbart. Att bli gammal känns inte lika lockande. Lyckas man bevara barnasinnen är det en fördel, utan det kan världen bli en tråkig plats att leva i.

Huset och trädgården försöker jag sköta så gott jag kan. Mina blomrabatter har delvis övertagits av kvickroten, de mest livskraftiga arterna har klarat sig. Nyponrosen breder ut sig och tillsammans med den vita pimpinellan bildar de en mur mot landsvägen.

Ditt träd har slagit rot i trädgården. Det växer inte, som det anstår ett träd, med en rak stam utan med många uppåtsträvande grenar. Jag har försökt se symboliken i detta. Varför skall ett stolt träd krypa längs marken som en buske? Är det för att dess liv inte började i en plantskola utan från en avbruten kvist som du bröt i en park på en av våra utlandsresor. Är orsaken den karga jordmånen eller de kalla nätterna? Är träd som människor? Svåra att omplantera. Jag har beslutat mig för att inte tukta trädet utan låta det växa som det vill.

Taxen Fanny är borta. Det är lika bra att genast säga som det är. Det var jag som inte mera stod ut med att se henne lida. Du kanske tycker att jag handlade fel. Men hela hösten såg jag henne linka på sina sjuka ben. Hon orkade knappt gå uppför backen när hon varit i trädgården och stulit morötter. Som de flesta taxar hade också Fanny blivit fet och lat. Hon sov dåligt på nätterna, snarkade och gläfsste. Jag kunde se att hon var trött. Vi var bästa vänner Fanny och jag och beslutet var inte lätt att ta.

Det var en kall dag i november med rimfrost och is på vattenpölarerna då jag lade Fanny på bordet hos veterinären. Efteråt svepte jag in henne i yllefilten jag stickat och begravde henne bakom jasminbusken i sluttningen. Ovanpå tömde jag en kruka med blå violer. Violerna har övervintrat och blommat hela försommaren.

Jag minns hur högt du älskade den hunden. Det var Fanny du frågade efter då vi talades vid i telefon. När du kom för att fira sommarlovet hos mig gick du alltid först ut på promenad med henne. För dina veckopengar hade du köpt hundgodis som du packat in i granna papper och stoppat ner i din kappsäck. Du visste exakt vad Fanny tyckte om och vad hon på grund av sin matallergi kunde äta. Du var två år då den lilla taxvalpen Fanny kom till mitt hus. Det var

på hösten i oktober. Följande sommar höll vi båda i kopplet, du och jag. Så kom somrarna då du ensam ville gå ut med henne. Vi hade många gräl om den saken. En envis tax och en lika envis fyraåring var ingen bra kombination. Men du fick som du ville. Stolt vandrade du i trädgården med hunden och jag kom smygande efter. Ni växte fort båda två.

Fannys jaktinstinkt vaknade och grannskapets katter kunde inte mera obehindrat gå över gårdsplanen. En gång då Fanny rusade iväg efter en fasantupp höll du hårt i kopplet och vägrade släppa taget. Du föll raklång på magen, drogs med i jakten, skrubbade upp knäna och skrek i högan sky. Du var vettsskrämd för blodet som lyste i skrubbsåren och ville att jag skulle ringa ambulansen. I ett dygn kunde du enligt egen utsaga inte röra på benen.

I sommar är ingen av er här. Brädstumparna ligger i vedboden med hammaren och spikarna på den plats där du lämnade dem. Även om du kommer och hälsar på vet jag att något båtbyggande blir det aldrig mera för din del. Dina små berättelser, prydligt handskrivna, ligger undanstoprade i byrålådan. Jag läser dem ibland och skrattar åt dina roliga historier. Jag har inte heller sått några morötter i år.

Nu när du snart blir vuxen finns det mycket jag gärna skulle berätta för dig. Men resorna från utlandet är långa och dyra och dina studier och vänner tar all din tid.

När du var liten lovade du att som vuxen flytta till min by. Du skulle köpa ett vitt hus nära mig och sköta om mig när jag blev gammal. Nu är jag gammal och mina krafter avtar varje dag. Du minns inte mera ditt löfte. Men det var ett bevis på hur mycket du tyckte om mig. Och du gjorde som barn gör, gav löftet spontant och kärleksfullt utan att veta att livet inte är så enkelt.

Än så länge har jag klarat mig själv utan olyckshändelser. En dag snavade jag och föll pladask på köksgolvet. Mitt högra knä, som fick ta emot stöten, var nära att krossas under alla kilogram. Handleden trodde jag var bruten, så hård var värken. Jag låg länge kvar på golvet och stirrade på mattränderna.

Medan jag låg och väntade på att smärtan skulle ebba ut fick jag syn på en turkosfärgad rand. Det var min gamla sommarklänning, en klänning med holkärmar och svarta figurer i mönstret. Den har jag på mig på ett fotografi som finns i mitt album. Bilden är tagen i Lahtis. Jag tillbringade sommaren där på så kallat finnbete i en familj med många barn. Ingen i familjen talade svenska.

Jag var då tolv år gammal och det enda jag minns av den resan var åskväder och hemlängtan.

Den gula mattranden måste vara från min poplinkappa som var senapsgul med brunrutigt foder. Kappan var köpt i Vasa. Min bästa vän hade svårt att dölja sin avundsjuka när jag fick den. Jag visste att hon tyckte den var fin fas-

tän hon sade att den var tantig. Tänk, så många minnen en gammal trasmatta kan väcka.

Medan jag skriver detta brev i mina tankar ser jag morgonljuset sila in genom små hål i rullgardinen. Mina ögon är trötta och handleden ännu öm efter fallet. Det regnar fortfarande. Ännu har jag ett par timmar på mig att ligga och njuta av mina minnen. Innan dagen börjar.

Kära hälsningar
från *Mormor*

Rapport från Abu Dhabi

Det är tidig eftermiddag. Vart jag än ser breder sandslätter ut sig på vardera sidan av vägen, där vårt fordon rullar fram. Torr, het ökensand. Ovanför en molnfri, blå himmel. Här kan ingenting växa. Öknen är orörlig så länge det är vindstilla, men då vinden friskar i, skapas böljande sandfält, som påminner om havsvågor. Vi är på väg till ökenhotellet Quasr Al Sarab i Abu Dhabi för att äta julmiddag.

Det blev verkligen en annorlunda jul det här året. Jag hade blivit inbjuden att fira jul med en familj, vars äldre dotter är stationerad i Abu Dhabi, huvudstaden i Förenade Arabemiraten. Familjen skulle åka till detta land, där den övervägande delen av befolkningen är muslimer. Enligt resebroschyren är det ett tryggt land för turister, men det varnas för oroligheter som förekommer i grannländerna Saudiarabien, Irak och Afghanistan.

Vi har redan färdats i två timmar och fortfarande är det endast sand, sand, sand, så långt ögat når. Jag kan inte låta bli att tänka på faror som hotar. Hur överlever man en sandstorm? Eller motorstopp eller punktering. Hur klara av att tillbringa en natt ute i ett ökenlandskap? Jag blir hejdad i mina tankar när det plötsligt dyker upp några tält och kameler långt borta. Nu blir jag också varse några spretiga buskar som sticker upp ur sanden. De ser inte så värst välsmående ut. De skulle behöva en ordentlig regnskur. Strax innan vi närmar oss slutmålet får vi syn på oljeindustri­anläggningar vid horisonten. Oljan har gett emiratet ett betydande ekonomiskt uppsving. Oljeinkomsterna har i stor utsträckning använts till investeringar i modern teknologi och infrastruktur.

Vi anländer till hotellet och kan avnjuta en julmiddag för turister. Men någon skinka och lutfisk ingår naturligtvis inte i menyn. Det bjuds på olika sallader, kyckling, biff m.m. I synnerhet salladerna är starkt kryddade. För mina smaklökar är de alldeles främmande. Biffen är däremot av västerländsk design. Kocken steker raskt min biff i det öppna köket, medan jag väntar. Juldekorationer finns såsom julgran, ett jättestort pepparkakshus och girlander som hänger från taket. Allt detta för att turisterna ska trivas eller känna sig som hemma.

Personligen kan jag inte känna av någon äkta julstämning, i all synnerhet då jag blickar ut genom restaurangfönstret och ser hotellets simbassäng omgiven av palmer och annan vegetation som hör hemma i den här delen av världen. Restauranggästerna är uteslutande turister och personalen ser ut att vara

importerad från länderna runtomkring. Jag tycker mig känna igen asiatiska drag.

Hemfärden förlöper lyckligt utan sandstormar eller andra missöden och det blev en dag rik på minnen. En annan dag gör vi en utflykt till en "traditionsby", där vi får se en kamel på nära håll. Jag har alltid tyckt om kameler och har respekt för deras uthållighet och lugn under svåra förhållanden. Jag tänker närmast på dem som beduinernas trofasta följeslagare som ska ta sig fram i solheta ökenområden. Tyvärr ges det inte några möjligheter att få rida på kamelen, men att bli fotograferad tillsammans med den är möjligt. Kamelen är närmast en turistattraktion. Jag blir fascinerad av kamelens sängkammарögon, ögon med långa ögonfransar, som jag kan iaktta på en meters avstånd. Ett tag skriar den till och visar en lång rad kraftiga tänder. Då blir jag onekligen en aning skrämmd och måste ta ett steg tillbaka. Den lugnar sig visserligen snart.

En annan höjdpunkt under resan är besöket i Schejk Zayed moskén, ett imponerande byggnadsverk med fyra minareter. Den är en av de åtta största moskéerna i hela världen. Moskén har plats för 40 000 personer. Innan man får träda in i det heliga templet måste man gå genom ett rigoröst säkerhetssystem och därefter ta av sig skorna. Klädseln ska också vara väl genomtänkt. Enligt den muslimska traditionen ska kvinnornas hår döljas under en huvudduk och likaså ska anklarna vara täckta. Moskén omfattar flera salar med heltäckande, vackert mönstrade mjuka mattor. En behaglig upplevelse för fötterna. Man kan inte se sig mätt på marmorgolven, de utsökta kristallkronorna och allt annat som glänsar i den ståtliga byggnaden. Jag har aldrig tidigare sett något liknande. Det är alldeles överväldigande. Stämningen förhöjs ytterligare av böneutropen: Allah är stor. Den frasen upprepades många gånger med en kraftig stämma från en person som inte var synlig. Möjligen kommer rösten från en bandspelare. En mäktig upplevelse. Samtidigt blir jag medveten om en religion som är respektingivande och krävande.

När vi kommer ut ur moskén är det redan skymning och månskärnan visar sig på himlavalvet. Det känns som att bli förflyttad från en sagovärld med ett stänk av Tusen och en natt till en mera alldaglig värld med livlig trafik och massan av människor som antingen är på väg till sina hem eller till olika kvällsnöjen.

Det är omöjligt att under en vecka få en uppfattning om lokalbefolkningens vardag. Vi besöker köpcentret Marina Mall. Här kan man se arabfamiljer, men också turister. I skönhetsalongen har vi tidigare reserverat tid för skönhetsvård. Personligen hade jag bestämt mig för att få färg på ögonbrynen. Den dam som ger behandlingen har kommit från Nepal. När jag senare betraktar

resultatet i en spegel, tycker jag mig se vissa likheter med en Angry Birds figur. Jag är den som är först färdig av sällskapet och jag har tid att ta en närmare titt på köpcentret. Jag passar på att ta några foton och jag lägger märke till två her- rar som diskuterar ivrigt sinsemellan. Den ena mannen är klädd i vanlig ko- stym och den andra i en vit fotsid kaftan eller kåpa och med den typiska rutiga duken på huvudet. Då får jag för mig att jag vill fotografera mannen i arabisk klädsel. Han ser snäll ut och har varma, bruna ögon. Jag frågar om lov att foto- grafera för det hör till. De vill veta varifrån jag kommer. När jag nämner Fin- land utbrister den ena av dem:

- Isn't an icy and cold country. Jag nickar.
- But I would like to come to your country, fortsätter han.
- Can you give me your address so that I can easier get a passport

Jag tar det som ett skämt och passar på att berätta för dem om de 30 000 flyktingar som kommit till vårt kalla land från Syrien, Irak och Afghanistan och som inte har varma kläder och bara sandaler på fötterna. De upprepar siff- ran och ser förvånat på mig. Kanske ger det dem en tankeställare.

Den ena mannen försvinner, men mannen i arabiska kläder stannar kvar. Han berättar att han kommer från Palestina, är pensionerad och har bott 40 år i landet. På frågan om det är ett bra land att bo i svarar han:

- You see, the oil. Han frågar om jag redan har varit på ökensafari. Sen öns- skar jag honom lycka till och går min väg.

I varuhuset ser man knappast till andra människor än turister och gästar- betare. Kvinnor klädda i huvudsjal och svart kåpa (abaya) ser man just inte alls. Förklaringen är att den arabiska kvinnans plats är i hemmet. Om hon vill röra sig utanför hemmet måste hon ha en ledsagare, en man, som hon är släkt med. När vi gör våra matinköp ser vi dem inte heller, men nog män i den tradi- tionella arabiska klädseln. Livet i arabvärlden är männens och strängt reglerat av den islamiska religionen.

Trots allt är Abu Dhabi en vacker stad med sina glänsande palats och tra- fikstråk som kantas av palmalléer. Palmerna ser trötta ut, bladen slokar till följd av torkan. I den här staden har man byggt på höjden. Den lägenhet, där jag är inkvarterad, ligger på tjugonde våningen i ett tornhus som totalt har sjuttiotre våningar. Från mitt fönster kan jag se palatshotellet Emirates Palace, ett hotell som omges av en imponerande trädgård. Palatset har byggts för att man ska kunna ta emot VIP-personer, allt från saudiprinsar till Hollywoods- tjärnor. Det är ett samhälle med ordning och reda. Man kastar inte skräp på gatorna. Det existerar inte någon synlig fattigdom, inte en enda tiggare syns till. Att berusa sig med alkohol är av ondo och att visa sig i berusat tillstånd i gatuvimlet är straffbart. Alkohol tolereras inte i den islamiska kulturen, men hur vattentätt systemet är förblir en öppen fråga.

På det hela taget var resan en stark upplevelse. Jag kan gott tänka mig att besöka Abu Dhabi på nytt som turist, men att bosätta mig i ett land med en så stark islamisk prägel är otänkbart. Hemfärden närmar sig. Taxichauffören, som ska föra oss till flygplatsen i Dubai, är glad och pratsam trots att det är midnatt. Han diskuterar med familjens dotter som sitter i framsätet. Jag försöker höra vad han säger och jag kan uppfatta att han kommer från Pakistan och har bott sex år i Abu Dhabi. Han berättar om sin familj och vill också veta hurdant det är i Finland. Efter ca tre timmar anländer vi till flygplatsen i Dubai och efter ytterligare ett par timmar går vi ombord på flyget och kan vinka farväl till Förenade Arabemiraten. ■

Att musiken, att utan ord ...

... och inte bara utan, utan också med ord. Så viktiga de kan vara, sångtexterna. Ikväll spände en sång ut sitt sagonät, fångade mig och några minnen i en fullständig överraskning. Tänk att minnen kan stiga fram så levande för ens inre att nuet och dået inte bara slår en volt, utan slår en tidsbro som närmast är att förlikna vid ett grandios spagat. Låter det konstigt? Inte om du själv upplevt det. Då är det bara logiskt. Att musiken ... Också på finska.

Så här var det den här gången. En klezmerafton på ett café i stadens hjärta, vid Bulevarden. En äntligenafton, eftersom jag en rad gånger haft förhinder av olika slag, men nu kom jag alltså iväg dit. En förstagångare var jag, och placerades av vänlig personal vid ett litet bord i ett par klezmerfantasters angenäma sällskap. Redan spelade en trio, och rätt hastigt utökades den, med ett instrument åt gången efter hand som musikanterna anlände. Snart var de ett tiotal, med temperament och tempo i ens. Någon enstaka sång bjöd de på, men det mesta var instrumentalt, med fart och fläng och Weltschmerz, allt varvat med sprittande livsglädje.

Efter två timmar och mörkrets inträde glesnade publiken något, ärke-trängseln försvann och musikanterna var minst sagt varma i kläderna. Det var också publiken, den klappade i händerna, stampade takten och sjöng med i små stavelsesnuttar som i mina öron närmast var instrumentala härmningar, i andras kanske jiddisch.

Klezmeraftonen led mot sitt slut. Då vände sig en av flöjtisterna helt stilla mot mikrofonen, lyfte den och började sjunga. Inte på jiddisch, inte på finska. Inte någon mångskiftande klezmer, utan en liten, liten sång. En som jag fått lära mig i folkskolan. En dansk:

I skovens dybe stille ro, inbakad i kvällens musikaliska mönster. Det var som att hitta en linnea i skarven mellan asfalten och trottoarens kantsten. Min älsklingsblomma, min älsklingsdanska sång. Minnet av mina danska vänner:

Hon, en yogalärare, egentligen en engelska, men genom äktenskapet blivit genuint dansk även i språket. Med ett språksinne och språköra som fick henne att härma vårt finlandssvenska uttal i ordet "bra!". Perfekt och med ett glatt fniss.

Han, som med danskt gemyt fixade mat och vin och praktiska detaljer. Han, som bjussade på sig själv och Danmark genom att avslutningskvällen i

det finska Saarijärvi sjunga I skovens dybe stille ro. Minnet, hur jag föll in, och vi sjöng tvåstämmigt. Också språkligt i två stämmor, han på danska, jag på svenska. Bland finska finnar. Hur en sång kan förena! Är man samstämmig i rösten gör det inget om någon tappar bort orden, det är bara att nynna på.

När man upplever ett stycke musik i dess rätta omgivning kan man få förklaringar till frågor man aldrig ställt. Så skedde några år senare kring den här sången. ”Hør landsbyklokken lyder ned, bebuder aftenfred,” säger H.C. Andersen, den svenska versionen lyder ”Hör kyrkklockans stilla ljud, ett aftenfridens bud”. Jag hade alltid föreställt mig att sången utspelar sig på lördag kväll, att den handlar om helgmålsringningen. Det var ju då kyrkklockorna på den tiden hördes ringa i Finland, kanske även i Sverige. Tack vare sången fick jag vid ett besök i Skanderborg nyckeln till orden. En tradition som jag aldrig kunnat föreställa mig konkretiserades när klockorna ringde en vardagskväll. Jag trodde att det var ett katastroflarm av något slag, skogsbrand eller något liknande. Verkligheten var underbarare!

Att kyrkklockorna klämtade varje dag klockan 18, att de faktiskt ringde in aftenfreden söndag som måndag, vardag som helgafton. Hur skönt den malmen klingade över hela nejden, fylligt och rogivande. Kanske berodde skönheten på att vi nu, liksom då i Saarijärvi, hade samlats till en kurs kring övertoner, kring röstens resa i kroppen? Att vårt instrument därför var extra känsligt, välstämt, och berett att ta emot resonansen av, resonera med klockans klang? Vare därmed hur som helst – märkligt skönt kändes det att från klocktornets högre ort bli påmind om att arbetsdagen var över och kvällen med sin tid för vila kommen.

Sjön låg lika tyst som trädgården, där taxen Snoopey vilade under sitt älskade äppelträd. Efter kvällsteet sopades de svarta mjuka jättespindlarna ut genom det öppna fönstret i sovrummet. Augustinatten var lika svart och mjuk som de.

Bara en liten visa om friden djupt inne i skogen, var det. Inbäddad i den ljudliga klezmermiljön, i ett tonlandskap som förvandlade den till en lysande pärla av frid, lät den mig färdas längs minnets boulevard, över en minnesbro till Skanderborg.

Bara en liten visa, stor nog att upphäva gränser. ■

Anteckningar från min resa till andra sidan spegeln

Det finns upplevelser i livet som du aldrig kommer att glömma.

De har följt med dig en kortare eller längre tid.

De har väglett dig i bättre och i sämre tider.

De har präglat ditt liv på ett avgörande sätt.

Men dagen kommer när du bryter förseglingen till en dold dörr.

Dimma uppstår och du dras in i en värld full av magi och underverk. ■

Cabaret Voltaire – fotografier från en svunnen värld

På min resa till Schweiz strövar jag genom den gemytliga gamla stan i Zürich. På en liten sidogata hittar jag sist och slutligen mitt egentliga rese-mål, Cabaret Voltaire, en blandning av konstnärträff, studentbar och galleri. Här dricker jag mitt eftermiddagskaffe och studerar väggarna som är fullklistrade med olika foton, plakat och posters. Jag sluter ögonen och intalar mig att sätta mig vid samma bord som Emmy Hennings och Hugo Ball och prata dadaism.

Året är 1916. Emmy och Hugo har varit verksamma i det före detta kaffehuset redan i fyra månader. Mitt under första världskriget har Hugo tillsammans med Emmy flytt Berlin och kejsarrikets restriktioner för att leva ett annorlunda liv mitt ibland röda lyktor, frivola varietéer och revolutionära politiska och konstnärliga idéer i det politiskt neutrala Schweiz. Mitt i miljön på Spiegelgasse 6 bjuder en tjugomans balalajkaorkester på revyartiga visor för den frivola publiken i salen.

Entusiastiskt berättar Hugo om avsikten med kaféet.

– Genast i början vill jag klargöra för dig vilka avsikter vi har med denna kabare. Kabaréen vill påminna världen om att det finns människor med fria sinnen bortom krig och nationalism som lever för andra ideal. Och idag ska du uppleva en verkligt litterär revolution.

Kaféet börjar fyllas av människor bakom groteska masker, klädda i elegan-

ta kostymer, somliga framför bisarra danser, medan en grupp äldre herrar livligt diskuterar avantgardistisk bildkonst. Många glas höjs och sällskapet kring bordet i den bakre delen av kaféet för ett liv som mången av oss skulle beskriva som helt gaga. De har tagit Hugos ord mer bokstavligen och lever ut sina konststoppfattningar för fullt.

Nu är det Emmys tur att meddela sina åsikter om kabarén.

– Hugo är lite otålig idag. I morse har han fått för sig att han äntligen har hittat den nya poetiska genre som han kallar för ”Verser utan ord” eller även för ”Ljuddikter”.

– Jag vill ju bara ägna uppmärksamhet åt de oberoende själar som lever för andra ideal än krigets och nationalismens. Vi ska alltid ifrågasätta det rationella samhället omkring oss med sin kosmopolitiska pseudoideologi. I mitt liv finns det inga gränser, konsten är en del av mitt liv och livet är en del av min konst.

Balalajkaorkestern övergår till bullermusik, den sortens musik som vill riva ner gränsen mellan musik och liv, öppnar våra sinnen för en ny akustisk väl-lust. Hugo reser sig. Han måste göra sig färdig för att uppvisa konflikten mellan ”vox humana” och livets motstridiga och destruktiva ljudvärld, vars takt och susande flöde är ofrånkomlig.

Emmy ler beundrande mot Hugo och ger honom en kort kyss på kinden.

– Du kan som ingen annan släppa loss så långa rrr eller korta och våldsamma konsonantpuffar som nästan autentiskt illustrerar den överlägsna existensen av ljudvärlden genom mänsklig energi.

Hugo inskjuter, medan han letar efter sin väska.

– Äsch, sluta nu. Jag vill ju bara undvika ord som andra redan har hittat på.

– Ursäkta, får jag slå mig ned: Tristan, Tristan Tzara. Alltid trevlig att träffa nya människor. Visste du att Hugo och Emmy träffades för första gången på Simpl i München, efter några år ...

– Simpl vad?

– Simplicissimus i Maxvorstadt. Emmy jobbade där på scenen som diseuse, sjöng några chansons och läste upp egna eller andras texter och sådant. På Simpl satt hon med Ludwig Thoma, Thomas Theodor Heine, Olaf Gulbranson och senare också med vår vän Hugo.

Tristan kommer från Rumänien, får jag höra. Idag ska han för första gången uppträda tillsammans med Marcel Janco, också han romänsk jude, och Richard Huelsenbeck. Marcel är egentligen arkitekt, men hans själ tycks nog vara väldigt konstnärlig.

– Får se om Marcel kommer i tid idag. Richard däremot kan man alltid lita på, kommer alltid fem minuter tidigare än han borde, apotekarbarn från Dortmund och Bochum som han är.

Medan Hugo gör sig färdig för uppträdandet berättar Tristan för mig med ett sarkastiskt tonfall att Emma nog gjorde ett stort misstag då hon som 18-årig flicka gifte sig med den där dilettanten som drog omkring med ett resande teatersällskap.

– Och allt bara för att slippa arbetet som tjänsteflicka. Tack och lov höll äktenskapet i bara två år. Men även efter skilsmässan kunde hon inte låta bli att vara ute på resande fot, åtminstone tills hon träffade Hugo.

– Jag kan se att Tristan redan har hittat en ersättare. Varför är du alltid så misstänksam, Tristan? Har jag nångång svikit dig? Trevligt att träffas: Marcel Janco. Richard borde också komma snart. Han är på visit hos Hans. Sophie försöker sig på en ny dräkt. Ser man på, där kommer de ju redan.

Medan Richard går rakt fram till stolen bredvid Emmy tittar Hans lite irriterat på mig. Jag tycks sitta på hans egen plats.

– Gerd-Peter, svarar jag, ursäkta ...

– Ingen orsak. En förträfflig plats med bra blick på scenen. Hans Arp, angelämt. Nu ska vi ta en flaska mousserande innan Hugo börjar. Och en bra cigarr. Få det vara?

Hans skiljer sig tydligt från de övriga. Det märker man genast när han stiger in med sin flickvän. Han är född i tyska Strassburg i en förmögen hugenottfamilj från Holstein. Pappan äger en cigarrfabrik, mamman lär vara en begåvad pianist och sångerska. Den unga damen, Sophie Taeuber heter hon visst, som i brist på fria stolar inte alls generad sätter sig på Hans knä, är bara 17 år gammal, men Emmy tycker att hon redan nu är en väldig duktig skulptör och textildesigner.

Sophie är en lång, smal kvinna med platt bröst. Åtminstone verkar hon så. Det lär ju vara trendigt här i kaféet, liksom höfterna som snörts åt. Också midjan sitter högre upp än vad man annars är van med på gatorna i Zürich. Sophies ansikte är blekt pudrat med mörkt ögonsmink. Håret är ganska kort, nästan som en pagefrisyr. Mest provocerande, om inte rakt ut skandalöst, är dock byxorna hon har på sig: ankellånga puffbyxor med en liten kjol ovanpå.

När nästan alla i sällskapet har stirrat på henne tillräckligt länge stiger hon långsamt men bestämt upp och presenterar stolt sin extravaganta dräkt.

– Vad tycker ni? Endast för kvällens premiär. Jag fick idén av amerikanskan Amelia Jenks Bloomer som hade sådana plagg redan långt före sekelskiftet. Men hatt ska det vara i Zürich. Om man inte har hatt, så är man inte ordentligt påklädd.

Marcel avbryter.

– Förvisso är det väldigt angeläget med hatt... för damer som har råd. Men det har du väl. Men titta, där kommer Hugo med min nyaste kreation.

Hugo uppträdde redan tidigare på eftermiddagen, men nu, då han skulle

framföra några av sina nyskrivna dikter för större publik, har han klätt sig i en pappkostym skapad av skinande blåa pappcylindrar. På huvudet har han en blå- och vitrandig cylinder och runt halsen en överdimensionerad krage som flaxar när han rör på armarna. Kostymen gör att han knappast kan röra på sig utan han är tvungen att bli buren upp på scenen.

Hugo läser upp ELEFANTKARAVANEN som bygger helt på abstrakta ljudenheter som han framför i olika rytmer och intonationer:

*jolifanto bambla ô falli bambla
grossiga m'pfa habla horem
égiga goramen
higo bloiko russula huju*

Hugo tar publiken med storm. Människorna bakom de groteska maskerna slutar ströva omkring och gapar på honom med öppen mun. Debatten kring den avantgardistiska bildkonsten som fördes av äldre herrar klädda i eleganta kostymer tar en paus medan somliga fortsätter framföra sina bisarra danser, nu med utökad iver. Hugo hålls knappt på benen när han slutar med

*Wulubu ssubudu uluw ssubudu
tumba ba- umf
kusagauma
ba – umf*

Vilken triumf! Publiken stampar, bölar och drämmer på kastrull- och grytlock de har tagit med sig.

Tristan är den första som lyckas återfå rösten. Han nästan skriker sina kommentarer i mitt högra öra.

– Synd att Walter inte är med... kanske har han hört dikten förut ...

”En dikt är och förblir bedrägeri, fast på mycket hög nivå”, brukar han alltid säga... kan aldrig låta bli att påminna oss om att det var han som uttalade sanningen först.

Efter att den långa applåden tystnat en aning reser sig Hans.

– Vi behöver alkohol för att stärka oss. Engelsmannen dricker rom, fransmannen rödvin, ryssen vodka, vi ska ha vår portion brännvin. Åt damerna hellre mousserande vin.

I den långa väntan på Tristans L'AMIRAL CHERCHE UNE MAISON À LOUER som han tillsammans med Richard och Marcel simultant skulle läsa upp på olika språk tar jag tillfället i akt och frågar vad den nya poetiska genren egentligen kallas för. Igen ekar Tristans höga röst i mitt öra.

– Vi har börjat kalla det för dada, Kanske var det babblande spädbarn eller jakande ryssar som står bakom namnet. Richard har gjort en massa anteckningar kring ämnet som borde sorteras. Han funderar allvarligt på att skriva ett dadaistisk manifest.

Men varken Tristan eller någon annan kring bordet kan riktigt förklara för mig varifrån ordet dada kommer. Enligt Hugo, som just har återvänt till bordet, fanns ordet dada helt enkelt plötsligt i gästernas huvuden.

Jag är inte riktigt nöjd med förklaringarna. I stället fattar jag mitt eget beslut och konstaterar att galenskap finns ju överallt i rummet: där, där och där. Med andra ord da, da und da ...

Hans stiger upp spontant, lyfter sitt glas med högra handen, håller det ungefär en decimeter nedanför halsgropen, armen nästan i 90 graders vinkel och utbringar kvällens första skål. Han riktar glaset mot mig och talar lugnt, men med bestämd röst.

– Vår gode vän från Finland har mig veterligen bekantat sig noggrant med vår filosofi. Han har kunnat fånga in stilens glamour i ett nötskal, kunnat förklara kort och koncist vad allt detta handlar om. Gerd-Peter förtjänar vår ödmjukhet och tacksägelse: ”Skål och välkommen med!”

Efter att ha skålat med hela bordssällskapet, till och med några gäster från bordet bredvid, avslutar han sitt anförande med ”Nu dricker vi fritt”.

Ett buller får mig att vakna. Och det var inte balalajkaorkestern som kanske började spela igen, inte heller publiken som stampade med fötterna och drämde på kastrull- och grytlock utan den trevliga schweiziska servitrisen som påminner mig om att baren skulle stängas snart, medan hennes kollega redan lyfter upp stolar på borden. Jag betalar artigt, ger mina drinks, tar hastigt några intressanta fotografier från den svunna världen och försöker få tag på en taxi.

Epilog

Hugo Ball gifter sig 1920 med Emmy. Paret lämnar dadaismen bakom sig och drar sig tillbaka till Tessin där Hugo bland annat arbetar med en biografi om Bakunin. Dadaismens eldsjäl dör 1927.

Emmy Hennings har redan en dotter från det första äktenskapet. Dottern växer upp hos sin mormor i Flensburg. 1920 flyttar Emmy med Hugo till Tessin. Hon börjar känna en djup religiositet och konverterar till katolicismen. Hon avlider 1948 i följderna av en lunginflammation.

Tristan Tzara, ursprungligen Samuel Rosenstock, växer upp i en förmögen köpmansfamilj i Rumänien. 1925 gifter han sig med den svenskfödda bild-

konstnären och poeten Greta Knutson och ansluter sig till surrealistgruppen. Han ägnar sig huvudsakligen åt sin friskulptur och skapar de verk som senare framstår som typiskt "arpska", 1963 i Paris dör Tristan i lungcancer.

Marcel Janco, ursprungligen Marcel Hermann Iancu, fortsätter bidra till gruppen med sina träsnitt för affischer och tidningsuppslag samt med sina masker och kostymer för uppträdanden. 1919 börjar han arbeta tillsammans med sin bror som arkitekt i Paris. 1923 återvänder båda till Bukarest. 1940 flyttar Marcel till Palestina på grund av de antisemitiska strömningarna i Rumänien. I slutet av sitt liv ägnar han sig åt skapandet av ett dadamuseum. 1984 dör Marcel i Tel Aviv.

Richard Huelsenbeck, senare även Charles R. Hulbeck, upplever sin konstnärliga höjdpunkt 1918 då han publicerar boken "Dadaistisches Manifest" som utgör grunden för den avantgardistiska rörelsen. I början av 1920-talet drar han sig överraskande ur dada-rörelsen och börjar jobba som läkare på stora båtar och som utlandskorrespondent för stora tidningsförlag. Hans otaliga resor för honom långt bort från Cabaret Voltaire.

Hans "Jean" Arp, gifter sig slutligen med sin Sophie. 1925 ansluter han sig till surrealiströrelsen och medverkar 1925 i den första surrealistutställningen på Galerie Pierre i Paris. Hans dör 1966 i Basel.

Sophie Taeuber arbetar fram till 1929 som lärare i textil gestaltning på konstfackskolan i Zürich. 1940 flyr hon tillsammans med Hans den tyska ockupationen genom att flytta till Grasse i sydöstra Frankrike. 1942 återvänder hon till Zürich, där hon följande vinter dör av koloxid från en felanvänd kamin.

Walter Serner, född i Karlsbad (nuvarande Karlovy Vary) börjar skriva kriminalromaner efter sina aktiva tider som dadaist i Zürich, Genève och Paris. 1927 beslutar han sig att leva ett mera privat liv. 1933 förbjuds hans böcker och författarskap av det nyinrättade, nazistiska Reichskulturkammer. 1942 skickas han till koncentrationslägret Theresienstadt, där han dör samma år. 2011 bildas i Sverige Walter Serner-sällskapet och hans "Handbok för svindlare" utkommer på svenska. ■

Efter Paris, Bryssel och Nice

Fyra barnvisor

I

*Bä, bä, vita lamm, har du någon bomb?
Bä, bä, söta barn, full är min katakomb.
Helgdagsgranat åt far och molotovcocktail åt mor
och jättefina kulor åt lille, lille bror.*

II

*Broder Jakob, broder Jakob,
sover du, sover du?
Hör du inte smällen?
Hör du inte smällen?
Dån, brak, duns.
Knall och fall och bums.*

III

*En och två och tre attentatorer,
fyra, fem och sex attentatorer,
sju och åtta och nio attentatorer,
tio små attentatorer.*

*Alla har de sina syftemål i huvet.
Alla är de stora och starka.
Alla har de granat och gevär,
för gemene mannen skulle de ta.*

*Ingen hör hur det knakar,
ingen hör hur det brakar,
tills smällen hörs från gatan,
för nu sprängdes deras bomber.*

*Tio, nio, åtta attentatorer,
sju och sex och fem attentatorer,
fyra, tre och två attentatorer,
en av dem sprang hem.*

IV
*Imse vimse barnet klättrar ur ruin,
ner faller bomber, huset brinner ner.
Lugnet stiger sakta, torkar alla tår'
Imse vimse barnet bygger upp igen.*

Vad hände efter Paris?

November 2015, Paris. Samordnat terrorattentat med skottlossningar och explosioner på sex platser i centrala Paris och i förorten Saint-Denis. 130 människor dog.

Januari 2016, Istanbul. En självmordsbombare dödade fyra människor och skadade 36 i närheten av Taksimtorget.

Mars 2016 Bryssel. Tre koordinerade explosioner på morgonen. 35 personer dog inklusive de tre självmordsbombarna.

Juli 2016, Nice. Gärningsmannen använde en lastbil för att avsiktligt köra över människor längs en ungefär två kilometer lång strandpromenad. 84 människor dog innan mannen sköts ihjäl av polis.

1.8.2016

Vi har inte alltid rätt

Ett dadaistiskt sammandrag av rubriker den 20 april 2016

Nyheten kommer via Sverige. Lördagen har gått och söndagen kommer. Och det var inte första gången.

Det olyckliga är att samma upptäckt har gjorts också i vårt land. Men ingen hos oss slår larm.

Ur regeringens synvinkel har många olyckliga omständigheter sammanfallit. Pressattachén insåg rätt snabbt att tokigt hade allting gått till. Utan att följa en strikt kronologi pendlade dokumentären mellan Stockholm och Helsingfors. Till slut blev det en hel del överblivet material som nu bildar stommen till en spänd atmosfär, medan myndigheternas informationspolitik fick nästan komiska drag i sin knapphändighet. Men ingen hos oss slår larm.

Allt är klart för presskonferensen. Gästerna möts av en bukett prunkande plastblommor. Ministern har klätt upp sig i kråskrage och fluga. Stor och svart som en koltrast. Ministern är kaxig och kontroversiell, men samtidigt en frälsare och förlösare. Ingen anledning att slå larm.

Och så det där med gott uppförande: inte röker han på lekplatsen intill, inte klappar han om eller går för nära en samtalspartner – armlängd är minimum – inte visslar han efter kvinnor på gatan. Med andra ord är han en spelare som kan ta publiken med storm och skapa eufori. Någon lagspelare i ordets egentliga bemärkelse blir han dock aldrig. Ingen anledning att slå larm.

Frågorna haglar över ministern. Är han kanske för sliten i kroppen? Visst är han gammal. Han är skröplig, kanske, men han är fortfarande med. Och han kan få en enkel replik att bli till en uppenbarelse. Men nu begärde en svensk journalist svar med hänvisning till offentlighetsprincipen. Och BBC:s ettriga finlandskorrespondent avkrävde till och med ett direkt svar. Och ingen hade slagit larm.

Ministern ser problemet som ett nytt exempel på svensk arrogans mot Finland. Från början var det ju inte stort. Det var inte heller svårt att handleda tusentals assistenter. Men vi är en stor aktör och när man gör mycket händer det ibland misstag. Det slutna sammanhang som skildrades har i alla fall universella drag. Och ingen hade slagit larm.

Det handlar en hel del om sexuella spänningar, och dessa känslor projiceras särskilt på ministern i egenskap av ledarfigur. Parallellhandlingarna har varit många, men den dramatiska högspeänningen slår onekligen över ibland. Men ingen hade slagit larm.

Reformen ska genomföras stegvis. Vi var nog lite stela i början, men jag är

nöjd med intensiteten och kampandan under andra halvan. Resultatet är bättre nu än under föregående kvartal. Ändå kan övergångsperioden sträcka sig till 2020. Ingen anledning att slå larm, alltså.

Matchen vände ändå inte. Nedräkningen är i full gång. Man tror sig ha funnit sanningen. Man ser det som sin uppgift att rädda den okunniga omvärlden. Söndagen har gått och måndagen kommer. Och jag tror fortfarande att ingen hos oss slår larm. ■

Skatan Härski – en julsaga

Texten är skriven av Sara Grönvall och Jonas Hahnsson som fritidsprojekt på Aspås boende Stjärnhem i Esbo. Projektet leddes av konstnären Anja Niskanen och Nylands Litteraturförenings medlem Gerd-Peter Löcke.

Fåglarna flög förbi fönstret och försvann i fjärran, utom en, som trivs bra i Stjärnhemmet, nämligen skatan Härski. Namnet har den fått av de andra fåglarna och ekorrarna som övervintrar i Finland.

Skatan Härskis hobby är att sitta på taket och spionera på folk som går ut och kommer in. Det bästa den vet är att få nappa med sig glänsande saker eller mat som den hastigt transporterar till sitt bo.

En dag hade boenden och personalen fått tillräckligt av Härskis snålhet, den behövde få en läxa.

En i personalen råkade ha en papegoja vars namn är Gordon. En dag kom Gordon med till Stjärnhemmet. I rapporten berättade personalen och boenden sina erfarenheter de har haft med denna snåla skata.

– Vi lever i jultider nu och vi vill ju hjälpa skatan förstå att denna själviskhet inte är en bra sak, men hur skall vi låta den förstå detta?

Och en dag hände det!

En morgon då nattan satte ut kastrullen med gryta för att svalna på verandan, passade skatan på. Den spionerade tills nattan gick in och började sedan med att få locket av grytan. Locket var jättetungt och det förde nog oväsen. Från morgonradion kom det dock en svängig låt och nattan satte radion på högre volym så att ingen hörde oväsendet.

Äntligen var locket borta.

– Nu blir det andra bullar om du kommer hit och börjar picka på mig, hördes en röst.

Skatan blev så överraskad att den började sjunga kokosnötsången.

Det var papegojan Gordon som talade till skatan.

– Vilken fin röst du har, skatan Härski. Skulle du inte kunna komma och dra en låt tillsammans med alla boenden på julfesten? Då behöver du inte längre vara på taket och spionera på andra utan du skulle få vänner av oss alla. Vi tycker att du är lite konstig när du vill attackera våra köttbullar, knackkorvar, ja allt som går att äta. Dessutom far du iväg med allt som glänser!

– Tycker herr papegoja att jag sjunger fint? Du gör mig så glad, kanske får jag nu delta i vårkonserten där alla andra fåglar sjunger, även om jag har lite raspigare röst än de andra.

– Rikedom är att ge varandra en chans att lära känna oss som enskilda typer, även om vi alla är mer eller mindre speciella, svarade papegojan.

Nu fick skatan en ordentlig julfiilis och började genast öva julsånger.

Nu var den inte längre en spionerande snål skata utan en av oss. ■

Gud skapade världen, men Newton ordnade den

Ibland har det satts i fråga huruvida Guds skapelse var alltigenom bra. Då kan man alltid hänvisa till att det i Bibeln om Guds skapelse sägs att den var ”ganz gut” (= helt bra). Och t.o.m. Leibniz bevisar ju att denna värld är den bästa av alla tänkbara. Så man måste väl tro det då.

Om det är så att människan själv har kunnat ordna och ställa det för sig på bästa sätt så att allt har blivit idealiskt i världen, det är ett problem som en och annan grubblat över. Ibland är de teorier som märkliga personer kommit med, utmärkta när man först betraktar dem. De ser ut att vara resultatet av ett fantastiskt djupsinnigt utfunderande som skall göra världen till ett paradiset för alla.

Men redan Newton lär ha kommit till korta en gång, åtminstone försöker man påstå så, i ett helt praktiskt problem. Han skulle en gång inte ha behärskat den sidan av livet, d.v.s. de praktiska följderna av sin idé. Han lär ha haft två katter, en liten och en stor. För att de fritt skulle kunna cirkulera ut och in genom dörren, hade den ömma hussen (Newton) gjort två hål i dörren, ett litet hål för den lilla katten och större för den stora katten. Allt gick bra först, men sedan en dag såg Newton den lilla katten komma ut genom det större hålet. Och detta förvånade honom storligen.

Vad är alltså teorier värda? Vad är ordning och reda?

Jarl Hemmer berättar att han i sin ungdom hade beslutit sig för att bli poet. I den allvarliga avsikten lade han ordentligt framför sig på skrivbordet ett snyggt och fint ark papper och ett gummi bredvid det. Så vässade han sin penna och satte sig till rätta i stolen. Nu skulle han bli poet! Men inspirationen infann sig inte trots att allt var precis som det skulle.

I barnkammare eller barnens lekvrår ligger ritblock utströdda på golvet, kriter här och var med teddybjörnar och kramdjur i en oordning eller i en ordning som äldre inte fattar. Men här görs mycket, teckningar och målningar av alla de slag. Kanske gula, röda blå blommor fångas på papperen och färgläggs.

Teorier om hur den här världen bör ordnas står eller faller på hur de förverkligas i praktiken. Ibland kan det t.o.m. vara rent roande att bli vittne till hur allt går på tok: min mor påstods tycka väldigt mycket om fysik i skolan. I

själva verket sade hon att det var därför att det var så roligt när experimenten under lektionerna ibland misslyckades och allt blev ett enda kaos. Det ligger något kvinnligt i det här sättet att se. Min far var mera seriös, men också han berättade med stor förtjusning om en nog så skarpsinnig lärare i matematik som tog sig för svåra uträkningar på ”svarta tavlan” som det hette. Han räknade och räknade, tavlan blev full av siffror. Men till slut stämde det inte riktigt ändå. Då tog han en svamp och torkade rent i mitten av uträkningarna och sade: ”Här måste finnas fel någonstans, men det här är ändå det riktiga svaret.” Och så skrev han med tydliga siffror vad svaret egentligen skulle vara. Möjligen menade han att de praktiska detaljerna är av underordnad betydelse. Månne de är det?

Mänskligheten upphör i varje fall inte att sträva till att skapa ordning: god ordning tillfredsställer vårt sinne, gör det lättare att komma till rätta med livet och tilltalar vårt skönhetsbehov. Ibland går det mycket långt vilket man ser t.ex. på trädgårdskonstens område när naturen en tid starkt betvingades och trädgårdar och parker var på modet med strängt tuktade träd och buskar, snörräta gångar, det som vi i vår tid skulle anse stelt, men kanske ändå litet imponerar på oss.

Det här var den franska barockkonsten. Den otuktade vilda naturen ansågs då inte bara för kaotisk utan också för skrämmande och farlig. Så slog det om igen och striktheten övergavs. Mänskligheten har haft en tendens att kasta av sig för mycket tvång och stränga regler. I England speciellt fick nu i trädgårdarna det naturliga komma till sin rätt, det osymmetriska: små stigar, dammar oförmodat här och där, buskar, skogsdungar. Och trädgårdskonsten är bara en sida av de modeströmningar i tänkesättet som går igenom kulturländerna. Varje tid karaktäriseras av sin ordning.

Men ofta nog, alltför ofta kommer det mänskliga förståndet till korta när det söker forma världen och driva igenom en viss ordning för den. Så illa står det till. Trots alla försök och misstag kan det gå snett.

Det sägs ju, om det sedan stämmer eller inte, att ett seriöst samtal i tiden utspann sig mellan herrarna Nobel och Nikolaj II om betydelsen av de uppfinningar som Nobel gjorde där i Ryssland. När så här farliga vapen nu finns att få som kan man vara säker på att inga krig mera uppstår för ingen vågar använda dem, förklarade den förra. Två seriösa herrar... man tvivlar inte på deras goda vilja och på deras försök att vara förutseende. Men hur gick det sedan, bäst att inte tänka tanken till slut... Och också andra idéer i samma riktning har förekommit senare.

Inte sällan är det kvinnor som först upptäcker den svaga punkten i en nyordning. Kvinnor står verkligheten nära. De har hem och barn att se till, de fattar bättre människan och hennes agerande och hur allt tar sig ut i praktiken.

Vi skall hoppas att hon alltid gör det... d.v.s. reagerar på fel också i fortsättningen. Ibland när det ser illa ut och felaktigt grundade teorier blir rådande händer det att t.o.m. helt vanligt folk känner sig manade att bege sig i samlad tropp för att göra veterligt för höga vederbörande att det här går helt enkelt inte. De påpekar att det håller på att bli ett kaos fastän det var menat att bli ordning. ■

Mamma och Epiktetos. (En utmaning.)

Jag tror att jag tog miste när jag nämnde för någon att Mamma de sista tiderna av sitt liv läste Marcus Aurelius och Seneca. Det var nog snarare Epiktetos och inte Seneca i så hög grad. Men jag är säker på att hon kunde ha nämnt Seneca också. Det hade nämligen i familjen i tiderna väckt uppmärksamhet att jag i skolåldern läste Seneca en hel del, speciellt "De brevitae vitae" (om livets korthet). För det första är det ju inte det som mest passar för unga, fastän, det medges villigt, att det har funnits flickor som dött unga och som trots det gjort sig namnkunniga (observera exempelvis Edith Södergran). Då heter det kanske snarare: *ars longa, vita brevia*. Till dem hörde inte jag. Men vad hindrar slutligen att också andra unga fördjupar sig i Seneca? För Mamma på den tiden betydde det troligen inte att hon var imponerad utan att hon kunde chockera folk med sin dotters lektyr: en av mosters manliga kolleger på kontoret lär ha tagit till flykten när han hörde om min Seneca-läsning och Mamma var nöjd för hon hade velat göra honom flat. Det var en utmaning.

Seneca och Epiktetos anses väl ha kunnat få någon impuls från kristet håll, jag vet inte exakt hur man numera bedömer det. Seneca dog (tömde på sin elev Neros order giftbägaren) före den tid då Paulus avrättades i Rom. Senecas lärjunge Epiktetos levde senare, om honom påstås det mera bestämt att han hade kristna tongångar i sitt tänkande.

Epiktetos var ju slav i Rom. I ett svenskt uppslagsverk läser att han var lem-lästad. Enligt Mamma, och det stämde väl nog, blev han vid något tillfälle under sitt slaveri dömd att få benen avsågade. Mamma fäste sig vid att han just före den "ceremonins" slut lär ha yttrat, helt lugnt, "Snart brister det, mitt ben!" Mamma var storförtjust och imponerad över det och upprepade det jämt och ständigt.

Nu kan man fråga sig om det är riktigt att tala om sådan marter med glad min? Då man själv kanske inte har haft liknande erfarenhet? Någon har kanske haft det. Kanske det här skulle vara på sin plats att berätta om vad som hände när Mamma efter Pappas död en gång inte såg eller inte ville veta av, att förhållandena på stugan på landet inte mera var så bra som förr. Hon hade inte märkt att trappan till källaren hade ruttnat och tagits bort med den följd att hon tidigt en morgon handlöst föll djupt ner i källaren. Där låg hon och ropade på hjälp hela morgonen. Jag hade övernattat i ett hus intill och vaknade sent. Jag fick upp henne. Opraktisk som jag är sökte jag inte efter bistånd i bygden, utan halade ensam upp henne småningom via stolar och bord som jag sänkte ner. Det gick nog ganska bra, fastän naturligtvis inte på det sätt som det borde ha gjorts.

Så försigkommen var i alla fall Mamma efteråt att hon själv sittande på golvet beställde ambulans åt sig och meddelade dem: ”Nu har det brustit, mitt ben!”

Måne det någonsin har antytts att kejsar Marcus Aurelius hade rönt kristen påverkan? På hans tid var ju riket fyllt av svårigheter och krig, men han har trots det gått till historien som en personligen ädel människa, vilket kommer fram bl.a. i hans Självbeträktelser. Alla dessa (kanske litet Mamma också???) var ju stoiker.

Nu kan det frågas särskilt av kristligt orienterade varför Mamma inte läste Bibeln, Evangeliet, på sin ålders höst? Också på det finns ett svar. Det gjorde hon ju nog till en del. Men hon hade som barn varit en lydig och uppmärksam elev i skolan. Hon talade om för mig att deras religionslärare hade yttrat som så: Nu får ni lov här i skolan att läsa utantill kärnpunkterna i Evangeliet så att ni ute i livet sedan genast påminner er Bibelns ord när de behövs utan att i all hast bläddra i Skriften. Och det gjorde barnen i den skolan, de kunde Evangeliet utantill (obs! i Hangö Samskola). De behövde inte läsa det mera. ■

Suckarnas hus

Med det perspektiv jag har nu, skulle jag säga att jag var ganska ung. En ung kvinna alltså, litet på tjugo år. Jag hade inte så mycket erfarenhet av livet. Jag var en familjeflicka som ägnat sig åt studier. Men jag kände starkt att det var dags att börja leva ett eget liv.

Allt löste sig med en gång. Jag fick arbete och lön. Jag fick bostad. Jag lösgjorde mig från familjen som envisades med att fira somrarna i Esbo, där det inte hände något roligt alls. Det mest spännande jag fick göra var att åka ner till stranden för att simma. Men då förutsatte min moster att jag skulle ta hand om en tio år yngre kusin. Det var inte möjligt med någon blyg flört med någon jämnårig någonstans. Och framför allt, nu fick jag komma till en vacker svensk sommarstad som fanns nära en man från studentdanserna som jag var förtjust i. Det var den tennisspelande tuffe, tuffe playboy... Luffe.

Förut hade jag arbetat som konstförsäljare och barnskötare. Nu fick jag jobb på ett psykiatriskt sjukhus. Inkvarteringen fanns på B-mentalsjukhusets 4 översta våning. Två gånger har jag besökt huset sedan dess, nu senast förra veckan. För 42 år sedan bodde jag där.

Huset är långt med 3 våningar och en vindsvåning. Man kunde föreställa sig att det är ett slott men det stämmer inte. Taket är brutet, grått och av plåt. För tillfället är huset målat i en ljus gul färg med vita fönster. Trappuppgångarna är tre. 54 fönster, trapphus- och vindsfönster möter besökaren. Trapporna mellan våningarna är höga, säkert beroende på den höga rums höjden. 7 skorstenar har säkerställt värmen i huset. Utanför huset finns både cykel och bilparkeringsplats precis som förut. Rökrutan är ny.

Utsikten från fönstren är bedårande och sig alldeles lik. Man ser havet som lyser blått bakom vackra redan ganska stadiga tallar. Äppelträden har växt och på gården finns det gula buskar. Jag ska gå och beundra dem nästa gång jag kommer till huset, där jag nu ibland har reserverat rum.

Personalkorridoren känns mycket lång med 36 dörrar. Liksom förut bodde jag nu i ett litet rum med sparsam möblering, en säng och bord och vacker utsikt mot väster och havet. Det är tyst i rummen då två dörrar stänger ute ljuden från korridoren. Förut liksom nu fanns ett gemensamt kök, dusch och wc i korridoren. Allt är ganska uppfräschat med ljusa ytor och pastellfärger. Köket är helt modernt med diskmaskin, mikro och porslin. Jag minns inte hur det var förut.

Jag blev en kväll på 70-talet bekant med några flickor som bodde i samma korridor. Vi lagade egen mat i ugnen, något som kändes som en stor frihet för mig som inte hade haft något eget kök utom det i lekstugan. Jag minns att vi satte riven ost och möjligen tomat på brödet och med te smakade det gudomligt.

Annars var miljön litet skrämmande tyckte jag då. I huset bodde kroniska mentalpatienter. De var mycket snälla men i trappuppgången som var ganska trång, måste man gå förbi skaror av män med diagnosen kronisk scizofreni för att komma upp till rummet. Jag blev mycket förfärad då jag en morgon hittade en vissnad orange ringblomma på min pakethållare.

Skogsvägen som ledde till upp till Skåldövägen var mörk och dyster. Det flög fladdermöss mellan träden på kvällarna så det gällde att sätt fart på cykeln, som jag tagit med mig.

När jag öppnade fönstret på kvällen kunde jag erinra mig att det bodde väldigt många patienter i huset. Det var en lugn miljö men man hörde ett stort antal suckar och blev då varse om att det bodde många människor där. I mitt inre döpte jag huset till Suckarnas hus. Jag tyckte det var litet tufft att bo på en sådan plats och tänkte att jag nångång ville skriva om mina upplevelser. Men jag bad att få flytta litet närmare min arbetsplats och fick flytta till en annan mindre korridor så småningom.

När jag nu kom tillbaka och bodde i den välbekanta korridoren kändes det litet som att komma hem igen. Jag kunde hämta litet kraft ur minnen från en tid då livet kändes ganska bekymmerslöst.

Ungdomarna som bor i korridoren är mycket yngre än jag var då jag bodde där. Deras rum ser ut som typiska tonårsrum med kringspridda saker. I köket har något kastat papper på golvet och låtit bli att plocka upp smulorna. Och varför packar nån hushållspapper i toalettskålarna.

Att jag sen fick höra att det spökar en aning i korridoren tror jag alls inte på. Spökerierna finns nog i så fall lägre ner där avdelningarna fanns. Kanske någon olycklig patient söker sig tillbaka till den trygga platsen på sjukhuset? Eller försöker hämnas en dåligt behandling?

Med mig har de ändå inte något otalt, hoppas jag. ■

Romeo och Julia i Turkiet

Jag får en möjlighet att resa på målarkurs i syd i april 2015. Vi ska måla akvarell och inspireras av söderns landskap och färger.

Med andra medresenärer mestadels pensionärer, sitter vi en kväll på hotellets terrass på den grekiska ön Leros och samtalar och äter. Gamla minnen avhandlas. Vi fryser litet i den mörka vårvällen och sitter insvepta i filtar. Vi försöker hålla oss varma. Det är kyligt. Turistsäsongen har inte börjat ännu.

Vi ser ut över det mörka Medelhavet och skymtar Turkiets kust och ljusen där. Tanken på att Turkiet är så nära, väcker blandade känslor och rädslor hos de andra resenärerna, men inte hos mig. Jag börjar fundera på en lycklig tid 25 år tidigare. Hur har mina vänner det nu? Hur är det med Ahmad? Har han kvar sitt företag där jag arbetade och sålde skinnjackor. Och hur är det i Side som jag besökte flera gånger?

Tjugofem år tidigare år 1990

Jag har rest på en två veckors målarresa med Helsingfors Konstnärsgille. Vi ska avbilda de vackra landskapen i södra Turkiet. Jag målar i olja. Landskapet är färgmässigt annorlunda och det är inspirerande att måla azurblått vatten, purpurfärgade eller blånande berg, okra och umbra mark, färgsprakande blommor, fruktträd och viridingröna cypresser. Färgerna avviker från det finska landskapets enformiga sommargrönska och är en utmaning för en konstlev.

Varje dag drar amatörkonstnärerna, en grupp bestående av ett tjugotal medelålders shortsklädda vinterbleka inoljade män och kvinnor med solhattar, ut på stan. Med sig har de målarställningar, färger, penslar, grunderade botten, trasor, pallar och terpentin- och vattenflaskor. En anställd lärare som går runt och handleder målandet. Det är inte så lätt att måla för solen gassar. Det gäller att hitta en skuggig plats att arbeta på om man inte vill bli bländad. Målargruppen väcker intresse bland ortsbefolkningen som är vänlig och nyfiken.

Side är en vacker liten turkisk by vid havet. Husen är vita och Taurusbergen ramar in staden i norr. Böneutropen från minareterna hörs regelbundet. Vågorna från havet innebär en viss rofylld monotoni, som ställvis avbryts av trafikbuller.

På sandstranden solar sig turisterna i solstolarna. En del simmar i det varma vattnet. Många cafeér serverar drycker och mat. Man känner lukten av friterat kött. Från hotellets balkong kan man se kameler som går längs med strandplagen. Men också velocipeder och sportbilar kör förbi. En ny era är på kommande. Det byggs överallt.

En kväll då gruppens övriga medlemmar redan har gått ut på stan för att äta middag, besluter sig min rumskamrat Majvor en kvinna i 40-årsåldern och jag oss för att gå efter dem till restaurangen. Vi byter ut målarkläderna mot somrig kjol och blus. Vi kammar oss, sätter på läppstiftet och promenerar mot centrum i den milda, ännu ljusa men mörknande vårkvällen. De energiska försäljarna i butikerna på vägen och i basaren försöker väcka vår uppmärksamhet och förtjäna litet genom att sälja sina varor. Turistsäsongen har inte börjat ännu och två ensamma, västerländska kvinnor väcker intresse, även om vi inte köper något. Vi blir tilltalade och inbjudna på te, som seden är.

Till slut blir vi trötta i benen och trötta på att säga nej och accepterar att dricka te ute vid ett litet bord, på matförsäljare Alis öppna terrass. De dyrbara, vackra, färggranna orientaliska mattorna ligger i stora högar runtom oss. Utsikten över Medelhavet med sandplager och vita båtar är bedårande. Det är varmt och behagligt. Äppelteet i små glaskoppar sötat med socker, smakar gott. Vi blir på gott humör och försöker röka litet cigaretter av märket Kamel. För mig går det inte så bra eftersom jag egentligen inte kan röka.

Föremålet för affärerna blir emellertid inte mattorna utan den blonda Majvor. Kvinnoaksfrågorna känns inte så aktuella. Hur många kameler är en nordisk kvinnlig magister värd? Om Ali skulle fria? En hel karavan? Eller räcker det med 50 kameler? Är det jag som är ansvarspersonen och tar emot betalningen? Vår lättsamma och skämtsamma inställning charmerar och Majvor blir utbjuden av Ali. Jag som känner mig mera världsvan p.g.a. mitt år som utbyteselev, menar att Majvor ska ta mig med som förkläde till träffen med en okänd man. Och så blir det.

På avtalad tid vid åttanåret följande kväll kommer den blanka, svarta Cadillacen med vingar och en leende chaufför till hotellet. Vi har inte en tanke på tråkigheter – vi befinner ju oss i en sagovärld – så vi stiger in bilen glada och förväntansfulla...

Ali, den rika ungarlen i 35-årsåldern som vi tror, har satsat stort. I den romantiska restaurangen strör man ut röda rosor på en vit bordduk. Det spelas orientalisk musik och kvällen mörknar så småningom. Maten och vinet är utsökt. Ali och Majvor sitter mot varandra. Jag sitter till vänster om Majvor och chauffören sitter till vänster om mig.

Det blir så småningom aningen tradigt att följa med Majvors och Alis samtal. Jag känner mig som det tredje hjulet under vagnen och börjar snegla på den tysta, litet blyga chauffören vid min sida. Det är en man i 30-årsåldern, propert klädd med mustasch och mörkt hår. Jag känner en viss sympati för honom som måste vara på jobb och tjäna extra ännu på kvällen. Arbetsdagarna är långa i Turkiet, men det vet jag inte då. Vi försöker prata litet, vilket är väldigt svårt eftersom det gemensamma språket är tyska. Jag har mest skrivit tys-

ka övningar i skolan men aldrig riktigt talat språket. Chauffören talar inte heller så mycket. Han sitter bara lugnt på sin plats och verkar nöjd med situationen. Så småningom börjar vi hålla varandra i handen och det känns riktigt bra med den kontakten. Vi är som två ensamma dagisbarn som ordlöst har blivit vänner på vårfesten. Snart återvänder vi till hotellet. Det blir ingen fortsättning på kontakten mellan Ali och Majvor. Chauffören, som heter Ahmad, ger emellertid sitt visitkort och inbjuder oss att besöka hans affär.

Trötta av att stå i solgasset i hettan och av att måla minareter som blir vindiga på duken om man inte har de rätta penslarna, besluter vi oss några dagar senare att bege oss ut på nya äventyr. Vi kan ju kolla in Ahmads butik och shoppa litet. Jag vill också återse min nya vän.

Ahmad tar vänligt emot oss då vi väl hittat fram i basaren där gator är mera slingriga än raka. Det är litet skumt och betydligt svalare än ute i affären. Vi studerar skinnjackorna i svart och brunt läder. De hänger i långa rader längs väggarna. De ser exklusiva ut.

Ahmad inbjuder oss att sitta ner.

Vi blir bjudna på te och efter en stunds samtal blir jag litet överraskande, erbjuden försäljarjobb i butiken. Ahmad är chef där. Chaufförsjobbet var bara ett kvällsknäck. Varför inte? tänker jag som brukar ha flera jobb hemma i Finland. Jag får en kort lektion i butikens utbud, priser och modeller. Ahmad är insatt i mode och textil. Det känns ganska välbekant att jobba med försäljning. Som gymnasist skötte jag en butik i Helsingfors och det var mycket trevligt. I stället för att svettas ute i hettan byter jag till att börja jobba i affär och njuta av basarens skugga. Jag har ju semester och kan göra vad jag vill. Nu får jag det skönt och svalt inne i basaren och nya intressanta arbetskamrater de unga och artiga männen Ahmad och Mohammed.

Mina språkkunskaper kommer till nytta. En västerländsk kvinna som försäljare är förtroendeingivande och bra för affärerna. Kunderna är mest turister av båda könen. Men någon inköpsrusch blir det inte. Timmarna är långa och kunderna rätt få. Vi hinner väl dricka många koppar te och diskutera samhällssystemen i öst och väst. Jag tycker det är intressant att diskutera speciellt socialpolitik. Ahmad är kritisk mot vårt system med daghem och åldringsvård. Varför tar familjen inte hand om sina medlemmar undrar han? När barnen är små sätter ni dem på daghem och när ni är gamla sätter barnen er på åldringshem, kritiserar han.

Han förefaller att uppskatta min arbetsinsats, företagare som han är. Han är skild och har tre barn som bor med sin mamma i Tyskland. Han var tidigare idrottsman med god framgång. Han är ganska lång och ovanligt stilig, tycker jag som dock främst tilltalas av det lugna sättet och livsglädjen. Han berättar om sina drömmar och framtidsplaner. Han kan nog få det bra på den turkiska

Rivieran som håller på att utvecklas, menar han. Jag berättar också om mitt för tillfället svåra liv och han förstår mig ganska bra, tycker jag?

Med den svarta Cadillacen kör han Majvor och mig till olika platser i staden. Vi vadar i bäckar med botten bestående av runda vita stenar. Vattnet som rinner ner från bergen är kristallklart, men varmt. Vi äter lunch på små restauranger utanför staden.

I den varma natten i månskenet vid Medelhavet sitter Ahmad och studerar mina små, vackra händer och förundras av mina blåa ögon! Blåa ögon betyder tur och mina ögon är snälla, tycker han. Ahmad verkar förälskad. Och jag känner mig uppburen och omhändertagen – som en kvinna rentav! I Finland har livet hittills bestått av studier och jobb och i äktenskapet av lögn, otrohet, våld och superi. Nu i främmande land får jag en uppmärksam, ömsint och stark beskyddare. Ja, en ny friare rentav! Jag är lycklig över nyktra och artiga arbetskamrater och det lättsamma och trygga livet. I ett sydligt land är vindarna ljumma...

Kontakten till Ahmad fortsätter under flera års tid, men det blir inte som förut efter det jag rest hem igen efter kursen. Jag förändras i Finlands alltför hårda klimat och förlorar tron på männen och lyckan. Jag försöker bygga upp mitt liv efter skilsmässan.

När jag senare reser tillbaka till Side och ser de svartklädda, turkiska kvinnorna som i hettan likt asgamar sitter på balkongerna tycker jag ändå, att jag inte vill ge upp mitt lönearbete i Finland. Ahmad kanske tröttnar på att jag inte ger honom pengar som förväntat. Det finns andra kvinnor som konkurrerar om honom, den stiliga idrottsmannen med det glada sättet. Han vill inte komma till Finland och arbeta. I Turkiet är han fri och stolt och kan göra vad han vill. In Finland "Arbeit ins Fabrik" säger han och vad kan jag svara, det är sant! I mitt land skulle han vara en andra klassens medborgare utan karriärmöjligheter. En finsk man är nog bäst för mig, menar Ahmad och jag håller med honom. Livserfarenhet och sorg har vi båda redan erfarit och känt. Vi är sorgligt medvetna om alla svårigheter med de olika kulturerna och språken.

Åren går, jag blir en ensam adoptivmamma och tar hand om ett barn som behöver mycket uppmärksamhet. Moderskapet, vännerna och den kristna religionen blir min räddning i ensamheten och besvikelsen. Jag är frisk och jag satsar på arbete och studier, kan försörja mig och kommer inte ihåg Turkiet längre. Men varma, vackra minnen förgyller ibland min vardag då den kalla snålblåsten drar in från norr.

I maj år 2015

Då jag kommit hem från målarkursen på Leros skriver jag en ensam kväll in Ahmads namn på Facebook. Efter några minuter svarar han och undrar hur

jag har det. Han minns mig alltså efter 25 år. På fotot som han skickar är han gråhårig och litet rundare. Han ser ledsnare ut än tidigare, men är stilig som förut. Han har nog fått slita, men är frisk och ganska nöjd med livet och redan farfar, skriver han. Så fortsätter en korrespondens över nätet i nästan ett års tid. Ahmad vill se mig ännu en gång före sin död.

Jag blir förälskad igen. Men utmaningarna känns enorma. Det är tungt att längta och bara ha kontakt genom Internet. Min själ är ärrad och kroppen svagare. Jag är mycket försiktigare än förut och har svårt att lita på någon.

Jag förstår också att turistkvinnorna har blivit en inkomstkälla för dem som arbetar på turistorterna. Vi har båda barn att ta hand om. Ahmad har flera familjer.

I juli 2015

Vi träffas på restaurang än en gång vid Sides strand och beundrar skiftningen av de vackra, lila, blå och vita bergen i bakgrunden. Solen går ner och restaurangens kulörta lyktor tänds. Vi äter turkiska delikatesser i den varma mörka kvällen och talar om den tidigare arbetsplatsen, våra familjer och om stadens väldiga utveckling, hälsa och ekonomi.

Vi är artiga och hänsynsfulla och vill att den andra ska få sitta på den bästa utkiksplatsen och njuta av utsikten. Språksvårigheterna är kanske litet mindre? Men Ahmad är förändrad. Han är allvarlig, litet frånvarande och kanske litet trött. Kanske minns jag alltsammans mycket bättre än han?

Jag försöker förklara för Ahmad hur olika våra länder är. Men Ahmad har inte fått resa och han förstår nog inte riktigt. Turkiet är det enda land han känner till och vistats i. Den islamska religionen har blivit viktigare för honom. Liksom jag vet han också att det att man avstår från kärleken, ibland är ett klokarer alternativ, än gräl och slitningar i ett dåligt förhållande. Vi ses inte mera.

I juli 2016

Förra veckan rapporterades det mycket om det politiska läget i Turkiet.

Jag blev orolig och följde upprörd med nyheterna varje dag. Till slut kunde jag inte bärga mig. Jag skrev ett kryptiskt meddelande till Jasser som är släkt med Ahmad och frågade hur det var? Inte hade det väl hänt Ahmad något? Han har ju så mycket politiska åsikter och vill arbeta för det egna landet. Att tänka sig att hans vackra kropp nu blev torterad eller att han var instängd i ett kvalmigt fängelse utan vatten och mat, kändes för vidrigt.

Jasser skrev strax tillbaka att allt med Ahmad är bra. Jag blev glad och lättad över svaret. Jag kände också att jag inte var utestängd eller glömd av mina vänner, som jag så ofta tänker på. Jag hade min plats i släktens historia. Jag funderade på vad jag lärde mig på ett museum som jag besökte.

I 800 år var den Ottomanska kulturen med månggifte och haremssystem rådande i Turkiet. Men år 1918 grundade president Atatürk den demokratiska republiken Turkiet och avskaffade flergiftet. Religionsfrihet infördes. Traditionerna lever ändå kvar. I Afrika och Mellanöstern bibehålls emellertid ett moraliskt och ekonomiskt ansvar för exmakarna och älskarinnorna.

För min inre syn ser jag ett harem med många små okrafärgade hus och byggnader omgivna av träd och buskar i sanden.

”Symboliskt befinner jag mig nu i en avlägsen del av haremet, tänker jag – jag är en del av haremet – min ställning är som om jag vore en äldre bihustru i en bortglömd sidobyggnad. Att jag förhör mig om hur Sultanen som bor i huvudbyggnaden mår är normalt, rätt och accepterat. Det är min rätt och kanske till och med min plikt att fråga det.” ■

Barnbarn i köket

Det är ingen ordning på Mormors recept i det gamla köket. Hon förirrar sig i gamla minnen, vidlyftiga och mäktiga och gottar sig åt lyckokänslor. Men barnbarn kommer på besök och då blir det annat av. Växande nöjer sig inte med minnen. De kräver mängder av god mat. Det är majmånad och i potatlandet bidar knölnarna och lökarna sin växttid, medan hungriga barnbarn kräver sitt.

Morgonmålet: Satrias pannkaka

– Hej, här e jag! Kom hit mormor, jag vill krama om dig, det var så länge sen sist.

Satria vek sig dubbel över den gamla och serverade en smällkyss på en skrynklig kind.

– Vad du har blivit liten, mormor.

– Ja så kan det gå när barn växer upp en meter ovan alla andra. Du balines som bara äter och äter och tränar dina muskler i Kung-Fu. Akta dig så du inte växer genom taket.

– Jag har saknat din pannkaka till morgonmålet. Vi kockar tillsammans och du visar hur man gör, ifall du är på det humöret.

– OK, ta fram den stora stekpannan. Den är alltför tung för mina sköra händer. Ställ den på spisen. Lägg i en rejäl klimp, en bit Valios smör från finska kor, att brynas. – Hur blir det om man lagar pannkaka i en lättare panna?

– Då blir det lättmat och det är bortkastad tid. Nej utan gjutjärnspanna ingen pannkaka.

– Var får man tag i dessa pannor?

– Ingenstans, man kan bara ärva. Den här ärvde jag av min mormor och hon ärvde den av sin mormor.

– Vem skall ärva din panna?

– Nja har tänkt att bland barnbarnen finns bara en flicka, så hon blir säkert den rätta.

– Orättvist, ingen rår ju för sitt kön, alla står i kön och väntar på din panna.

– Då blir det väl den snabbaste eller den slugaste, den snällaste eller den skämtsammaste. På något sätt löser ni frågan. – Nu har smöret smultit i pannan och blivit brunt i kanten, mmm.

– Vi börjar med smeten. Ta fram äggen, jag hämtar spillkumen och vispen.

- Hur många ägg skall jag ta?
- Vill du ha en stadig pannkaka eller en ostadig?
- Den stadiga tycker jag smakar bäst.
- Ta då fyra eller fem ägg, fyra stora eller fem små. Knäck äggen i byttan och sätt till två nävar strösocker. Så vispar du. Den här äggsockersmeten älskade jag som barn, du vet efter kriget när man aldrig fick sötsaker. Jag vispade till Hobbeltbobbelt och det var smaskens. Lite lite salt, en liter mjölk och mjöl.
- Hur mycket mjöl skall jag ta?
- Vill du att pannkakan skall vara tjock eller smal?
- Tjock tycker jag. Titta, nu är smöret genomskinligt gyllenbrunt. - Det är bäst att lyfta pannan från elden innan det goda bränns vid. - Jag håller smeten i heta pannan. In i ugnen. - Lite under mittpunkten, värmen på hundraåttio grader. Och så är det bara att vänta. - I tjuugo eller trettio minuter? - Den som väntar på en mormorpannkaka väntar aldrig förgäves!

Mellanrätten: Annas löksoppa

- Mormor du har börjat likna en lök, en stor rund söt gråtande lök. Ju flera löksoppor du kokar, desto lättare har du till tårar!

- Jag har saknat dina flinka händer och din trallande gemenskap, kära Anna!

- Kom skall vi koka en jättestor löksoppa på ditt recept.

- Vi behöver en stor påse guldgul doftande lök från torget i Nummela. Ta fram den största kastrullen, sätt fyr under och håll i tillräckligt mycket av den finfina finska rypsoljan. Och så skalar vi dessa tiotal lökar.

- Få se mormor, vem som nu tåras, du eller jag?

- Skär först av foten och knipsa sedan bort toppen med den stora vassa kniven. Byt till den mindre skalarkniven. - Lökskalet rasslar när det spricker sönder under våra flitiga fingrar.

Första lagret är tunnast och mörkast och små flarn av skalet sprider sig över golvet, resten hamnar i komposten. De första löktårarna sipprar försynt fram.

- Oljan i grytan fräser till, mormor!

- Minska på värmen, vi vill inte ha brända lökar endast gyllenbruna. Locket av för att kylig luft skall friska upp den överheta oljan.

De skalade lökarna står i rad och väntar på bilans slag.

- I dag lagar vi en soppa på halva lökringar, inte hela rundlar, för vi saknar järnet som strimlar den odelade löken, vi har endast vår ypperliga bila till vår tjänst.

En handsmidd förskärare med robust bett, som är enkel att vässa. Förskäraren har handtag i masurbjörk. Handgjord med inlevelse och omsorg. Kniven är mormors käraste redskap, värd all den uppmärksamhet hon ständigt

förärrar den. Anna och mormor diskuterar knivar medan tårar från löken glider över kinderna. – Med två fingrar tar du tag om lökens sidor. Håll handen lyft och klyv löken i tu. Lagg skärytan mot skärbrädet och vänstra handens fingerspetsar ovan löken. Och medan förskäraren strimlar halva lökcirklar drar du handen längre ner mot den andra sidan av löken. Tunna skivor skyfflas in i grytan.

– Skall man faktiskt lägga så mycket lök till en löksoppa, mormor? – Jovisst, men var flitig med träsleven, ingenting av löken får dväljas för länge mot den heta botten, ingenting får bli brunt och fult, endast brynt. Och ännu saknas den kinesiska krossade vitlöken.

Doften sprider sig ner till morfar i gungstolen. – Oh så gott, när blir det middag? ropar han. – Det dröjer. Löken skall koka till sig i flera timmar och sedan vila upp sig i ett helt dygn. Du får ge dig till tåls och ta dig en macka mot den värsta hungern.

Löken förenar sig med den heta oljan, varje strimla skall få sin beskärda del av det goda. Oljan tränger in i lökens fibrer och gör konsistensen genomskinlig. – Kokande vatten håller vi över.

Det sjuder ett tag tills puttrandet kommer igång, det stilla kokande ljudet som återverkar på doften när den skarpa löklukten bryts och blir mjukare. – Nymald peppar från kvarnen och lämplig mängd saltig mörk soja ger lökarna det behag de saknat i sin jungfrudom. Några svängar med den stora slevan, locket på och värmen sänker vi tills kokandet övergår i stillsamt puttrande.

– Så långt har vi, Anna gjort vårt med löksoppa. Nu gör tiden sitt. – Mormor kom, nu skall vi till skogs och skörda årets första kantareller!

Middagen: Kassus Kejsarlax

– Morfars biffar är läckra, men nu som vuxen har jag börjat gilla fisk. Du mormor bjöd för flera år sedan på specialgjord lax, som du låtit ligga och dra i hett vatten.

– Ja du, nu kommer jag ihåg. Har inte bjudit på den kejsarliga rätten sen dess, och har troligen totalt tappat bort receptet. Hur gjorde jag, tro?

– Först behöver vi en lax. Hoppa in i kärran så tar jag dig till fisktorget.

– God dag, god dag, vi skall ha lax idag. Var kommer den baddaren ifrån, från en kasse eller ...

– Nehej, inte säljer jag sånt. Den här var vild när den levde och dvaldes i Ålandsvattnen. Fiskaren kom med den i arla morgonstunden. Den är fin i köttet. Hur vill frun ha den?

– Två filéer behöver vi visst, eller hur Kassu?

– Jo det blir bra. – Vi tar huvudet och det övriga som blir över med oss, och kokar en delikat buljong till såsen.

- Vi skall ta en sväng via citronbutiken. De här filéerna är otänkbara utan den syrliga smaken från Syrien.
- Vilken kastrull kräver kejsarlaxen, mormor?
- Kokkärlet skall vara så stort att en krypande unge kan sätta sig där.
- Hups, inte skall du väl koka bebisar, mormor! – Nå, inte precis, men något mått måste man ha. Lyft du kastrullen på spisen och fyll den till tvåtredje delar med vatten, så tar jag fram mina kryddlådor.
- Om du inte har receptet, hur vet du då vad du tar?
- Man tager vad man hafver, sade Kajsa Varg, och jag tror på henne. Börja du med citronerna.
- Hur många skall jag ta?
- Ja ser du det beror på, är de stora eller små, är de saftiga eller torra, men många skall vi ha. Klyv dem och pressa ut saften direkt i grytan, du med dina starka ungpojksnävar.
- Du äger ingen citronpress ser jag.
- Nej man skall utnyttja det man har, och har man en citron i sina händer kan man passa på och försköna sin hy. Händerna blir ljusa och doften behaglig av citronens syra.
- Medan vattnet värms upp till kokpunkten skall vi skänka tsaren de kryddor han förtjänar. Vitpeppar. Oumbärligt. En näve av den sorten. Lagerblad oersättligt. Sex-sju blad blir bra. Vi slänger i kummin och fänkål. Havssaltet inte att förglömma, två tre nävar ger den nödvändiga sältan. Sommarens torrade kryddor från gården är rent omistliga. Här har vi påsarna med körvel och rosmarin och timjan.
- Nu kokar det mormor! Vi svävar i ett underbart kryddmoln med kungligt lyft. Men du har glömt rosépepparn, mormor.
- Den är alltför vän för en fet tsar, han kunde få för sig att jungfrun lagt sig i spadet inkom för honom. Rosén använder vi för de mera ödmjuka fisksorterna, som har förstånd att ära denna spröda smakfröken. Tsaren får sina nävar av bitsk vitpeppar och det gör honom gott, den uppblåsta fisken från skärin. Men först skall han ligga på bordet för att bli rumsvarm innan han hamnar i det skällheta vattnet.
- Oh så det doftar mormor, inte undra på att du använder så mycken tid i ditt kök. Hur länge skall vi låta kryddorna puttra i grytan?
- Ett par timmar skall dofterna behärska våra sinnen innan vi tar grytan från spisen och värdigt sänker Den Store i kryddlagen för att dväljas i badet tjugo till trettio minuter.
- Och så kokar vi potatisen till med sin dill.– Såsen har du glömt, mormor!
- Den klarar vi av i ett nafs och späder med torr portugisisk vermut.
- Maten är klar! Tsaren bjuder!

Aftonmålet: Tomas Specialägg

– Hej här e ja! Mår du bra i da?

– Jovisst, du vet så där som gamla mår. Vad du har vuxit, kom får jag krama dig.

– Jag är hungrig. Det skulle vara dags för äggsmör och karelska piroger.

– Då är det bara att börja. Ta fram tolv ägg, lägg dem i kastrullen med vatten och sedan på spisen och koka dem i sju minuter.

– Vet du mormor vem som kom först, hönan eller ägget? – Är idel öron, Tomas.

– Om min mamma är en höna, och det e klart hon e, och jag ett ägg, då kommer hönan först. Men om du mormor är en höna, om du vore, då är min mamma ett ägg, och då kommer ju ägget före hönan.

– Då var den gåtan löst. Men vet du Tomas vilket land som kläckt världens största ägg?

– Idel öra, mormor.

– Det är Sverige, världens bästa rike. Det var en struts som lade sitt ägg i farmen i Borlänge tjugonde september 2006 i arla morgonstunden. Ägget vägde två kilo 519 gram och var stort som fyrtiotvå hönsägg tillsammans.

– Det var något det. Men jag håller på Finland, det är världens Superland för mig. Vet du vem som lägger de minsta fågeläggen? Det vet jag. Det är dvärgkolibrin som häckar på Jamaica, och det minsta ägget man funnit vägde 0,365 gram. Men förutom fågelägg finns andra ägg såsom fiskrom. Och du mormor måste ha haft ägg i magen, annars skulle jag inte finnas.

– Fågelägg är något så märkvärdigt, hårt och skört på samma gång. En förträfflig förpackning för levande materia.

Mormor vilar benen mellan varven, medan Tomas vandrar över golvet, fäktar med armarna, slänger med huvudet och hårmanen glider från ögonen. De pratar i munnen på varandra. De briljerar i kunskapens gårdar.

– Visste du mormor, att när man slår två hårdkokta ägg mot varandra är det bara skalet på det ena ägget som går sönder?

– Nej det kan jag inte tro. Nu har du tolv ägg, visa har du rätt. – Jag kyler ner dem i kallt vatten och börjar med knäckandet.

Och så gick det som den unga sa, alla äggen betedde sig på samma sätt. Bara det ena gick sönder, inte det andra.

– Mormor, jag har sista ägget oskalat. Du skall stänga ögonen och lyssna noga.

Ett stillsamt ljud som från en grotta, ett ljudisolerat rum med täta väggar. Ett dovt skrapande snurrande ljud, svårt att definiera. Det ljudet hör man ingen annanstans. Det lustiga välsmakande ljudet när läckergommen med metallsked gröper ur ett hårdkokt ägg.

– Är det inte läckra toner! Med ägg till frukosten fågnas man med guldgult äggsgound. Men att skilja gulan från vitan med råa ägg, det kan jag inte ännu, suckar Tomas.

– Det får vi ta en annan gång. Nu behöver vi en spilkum, en gaffel, en liten klick smör och lite salt. Morfar lärde sig i sitt karelska barndomshem allt om äggsmörets konsistens. Äggen får inte mosas alltför fint, det skall vara rejäla bitar och smör skall man inte ta för mycket av. Smaken skall luta mera mot ägg än mot smör. – Jag älskar ägg! Var har du dina karelska piroger?

– Jag värmer dem i grillen. Be du morfar till aftonmålet.

– När jag blir stor och rik skall jag köpa dig ett ståtligt Fabergé ägg. Och alla gånger du tittar på det, kommer du att minnas våra äggkalas. Jag minns när vi till lilla julfesten här på landet åt dina Theresia-ägg med din egen majonnäs, räkstjärtar, dill och citron. Det var smaskens.

– Visste du mormor att syrgasen som fågelungen behöver där den växer i äggulan, sipprar in genom skalet enligt osmosprincipen.

– Det var intressant, alltid lär man sig något nytt.

– Jag gillar att matlagningen går hux flux i stället för det evighetslånga skärandet som du mormor brukar syssla med. Nu är jag mätt för någon timme och vi kollar ditt nät och daterar upp våra äggkunskaper. Blir det bra så? frågar den långa Tomas och lägger sin arm om mormors hals. ■

Att fotografera – necesse est

Ett försök till essä med litterär anknytning

Föreställ dig ett rum med slutna fönsterluckor en het och solig dag någonstans i Medelhavsländerna. I detta ljustäta rum fungerar ett litet hål i en av fönsterluckorna som ett ljusobjektiv. Ljuset faller genom hålet i väggen på motsatta sidan av rummet och det uppstår en svag upp-och-nedvänd bild av det som finns utanför rummet. Det mörklagda rummet blir till en jättelik camera obscura, i princip en föregångare till de tidiga kamerorna. Tidiga högkulturer som Kina och Egypten kände till fenomenet, Aristoteles och senare Leonardo da Vinci beskrev samma fenomen.

”Om ni inte kan måla kan ni med detta arrangemang teckna med en penna sedan behöver man bara lägga till färgerna”, beskrev Giovanni Battista della Porta detta. Tekniken användes från 1500-talet som hjälpmedel för konstnärer för att göra skisser.

Min första enkla kamera fungerade precis som en camera obscura. Det var en sliten lådkamera mycket lik den första rullfilmskamera Kodak lanserade 1889. Filmrullen hade bara 12 bilder och det kostade att framkalla dem fick man lära sig att vara mån om bilden, i motsats till situationen idag. Det är underligt att tänka sig att dessa minnen är som svartvita sländor som någon så ivrigt klistrat fast på gråa albumsidor och aldrig kommer att upplösas i glömskans dis.

En människas hågkomster är inte knutna blott och bart till den egna personen minnena bor också i människorna omkring oss och i våra bilder.

Med dagens moderna snabba digitalkameror, telefoner och Ipads, kan man fotografera allt i befintligt ljus. Fotografien har blivit ett uttrycksmedel som inte bara jag utan många andra sysslar med. Varför? Kanske för att komma ihåg människorna som fanns där eller orden som uttalades. Med dessa vidsträckta fotoarkiv kan vi minnas och känna igen det förflutna.

Tidigare har vi kanske haft en tanke om den ensamme fotografen som söker efter det maximalt bästa ögonblicket. Det ögonblick då motivet är perfekt och det rätta ljuset infinner sig. Så är det inte längre.

Jag bär på näthinnan en bild av en het sommardag i den grekiska övärlden. Originaliteten med att fånga rätt ögonblick har blivit alltför lätt.

Alltför lätt, tänker jag på en färja då båten styr emot ön Symi och rätt in i en venetiansk oljemålning. Här gäller det att ha kameran i högsta hugg och i god tid försäkra sig om en bra plats vid relingen för att överhuvudtaget kunna fotografera den måleriska naturenliga hamnen i huvudorten Gialos. Resenärerna drar efter andan och bilder knäpps inför den vackra synen av staden som helt omedveten om sin skönhet vittnar om forna rika dagar. Det tycks mig som alla människor ombord skulle fotografera. Fotografera inte, njut i stället av åsynen av den lilla stadens vita, rosa och blåa hus som klättrar uppför sluttningarna som läktarna på en amfiteater, reflekterar jag lite irriterat. Men vem är jag att tänka så? Precis som de andra passagerarna vill också jag ta den optimala bilden.

Min aktiva period som hobbyfotograf började långt efter att lådkameran försvunnit i någon vindsskrubb och en polaroidkamera som spottade ut bilden direkt blivit kvar på något hotellrum. Smarttelefonen har blivit min penna, pensel och palett.

Koltrasten sjunger bort morgondimman någon gång efter klockan tre. Ljuset söker sin väg genom lövverk och bryts i daggen. När jag hunnit ner till stranden glittrar och skimrar havet.

Och jag fotograferar. Jag fotograferar numera var jag än befinner mig. På resor fotar jag charmfulla hörn av fiskebyar och prunkande bougainvillea mot vita murar. I Egyptens öken förevigar jag tiggande beduinbarn med flugor i ansiktet. I Thailand blommar tempelträdets porslinsblommor på bar kvist och är det vackraste av motiv. Jag smiter ner till stranden för att fotografera solnedgången. Ett brinnande klot i pastell faller ner mot horisonten och försvinner i det turkosblåa djupet och ljusets trådar klipps av. Den tropiska dagen flyr utan aftonrodnad. Plötsligt är himmelen stjärnklar och natten ackompanjeras av djungelns vrålände apor, filande insekter och kväkande grodor.

Jag fotar horisonter med hotfulla moln. På klippan vid stranden har vinden vräkt ett träd som sträcker sina isiga svarta grenar mot en plötslig solnedgång mellan en glipa i molnen. Färgerna sprakar och aftonrodnaden lägger sig långsamt över stadens silhuett.

Jag upptäcker det vackra med förgrundsgrenar beklädda med gulnande löv som ramar in motivet och bakom dem bedårande änder som speglar sig i vattnet. Jag fotar snön som glimmar i diamanter och vägen som följer den perfekta S-kurvan. Jag är hänförd. Det gyllene snittet blir min ledstjärna. En unik harmoni ska råda i bilderna. Kompositionen är viktig för att bilden ska bli intressant. Bilden ska bli likt ett stilleben. Men också sådana bilder svämmar det över av. Dagligen läggs tusentals fotografier av varierande kvalitet upp på Facebook och dessa gillas och kommenteras.

Även skönheten i en naturbild blir till slut en kliché. Ofta tycker jag att mina bilder har starkt bildmässiga egenskaper och att de saknar budskap. Men ska jag vara uppriktig så brukar mina egna bilder sällan ha ett syfte. Jag tar bilderna för att jag har lust att ta dem. Det behöver inte bli något av dem. Meningslösa vem bryr sig bilder som kunde ratas. Jag kopierar det andra redan sett. Jag ritar skisser på en vägg som i en camera obscura.

Andra bilder tar jag som en sorts samling. I mitt innersta arkiv finns en hel del naturbilder som jag tagit för att fotograferandet blir ett sätt att förhöja naturupplevelsen. Hopsamlade bilder som jag gillar och tycker är bra.

Fotograferingen är en process. Visst är varje bild en sanning med modifikation, alla gör ju val, fotografier retuscheras och manipuleras. Konstnärer och amatörer arbetar med sina fotografier. Med datorns hjälp kan man mixra med fotografierna för att få precis rätt uttryck och känsla och också förbättra bilden med de möjligheter som teknikens framfart och digitala bildbehandlingsprogram skapat.

Jag behöver inte längre framkalla negativ. Jag lever inte i en tid där vitt avbildas som svart och svart som vitt och där färger däremellan avbildas i olika grå toner. Men jag kan välja en svartvit värld redan i kameran. Leka med de förutsättningarna som våra första fotografer hade, de som började fota människor i slutet på 1830-talet och skapade denna svartvita värld. En värld där fotograferna skulle arbeta med kompositionen, leta bland former i stället för färger, skapa intressanta vinklar och jobba i ett spännande ljus.

En fransk konstnär, scenograf och uppfinnare L.J.M. Daguerre hade kommit på något så genialt som att man kunde göra en kemiskt behandlad försilvrad kopparplåt ljuskänslig. Han upptäckte att man kunde framkalla en bild med hjälp av kvicksilverångor på plåtar som endast exponerats en kort stund. En exponerad plåt hade blivit liggande i ett skåp tillsammans med en trasig kvicksilvertermometer. Några dagar senare kunde han se, att den latent bilden framträdde. Sålunda fick han en acceptabel bild som medgav endast en bestående men ömtålig avbildning på varje plåt, en bild som inte gick att kopiera. En dagerrotypi är ett förstadium till fotografiet som vi känner till det idag.

Den första som år 1844 startade en ateljé i Stockholm var Johan Wilhelm Bergström. Han blev den främste daguerreotypisten i Sverige, känd bland annat för några fina handkolorerade kvinnoporträtt, personliga bilder av husrun och för en vinterbild av sin trädgård.

Samtidigt som tekniken utvecklades lärde man sig kopiera bilden. När engelsmannen W.H.F. Talbot som också experimenterat med att göra ett papper ljuskänsligt fick höra talas om Daguerres upptäckt började han experi-

mentera med klorsilverlösning och kom till slut fram till en speciell process för att kopiera bilden. Han var först med att framställa fotografier på papper. Hans bilder kallades för talbotyper. Detta hände år 1840 och tekniken används ännu idag för framkallning av bilder. Också i Finland kunde man börja ta del av den nya tekniken.

De första fotograferna daguerrotypisterna utgjorde en synnerligen liten grupp hos oss. På 1850-talet arbetade några professionella fotografer redan i alla större städer. En av de första var Henry Rehnström som turnerade på olika platser och tog främst porträtt.

Det krävdes tålmod att lära sig fotografera och utföra de enormt omständiga metoderna. Det behövdes också ett nytt bildspråk till detta nya medium. Renässansmålarnas bildspråk inspirerade de första fotograferna. De som hade lyft fram antika ideal innehade ett avancerat kompositionstänkande. De målningar som konstnärer under renässansen målade krävde dock flera år av träning och talang, medan fotografering gjorde processen att skapa vackra motiv snabb. Renässansens konstideal blev därför bara en tillfällig fluga för fotografer.

Förutom porträtt dokumenterade fotografer våra kulturlandskap, arkitektur och den tidiga urbaniseringen. Migrationen till huvudstaden med dess ståtliga byggnader som järnvägsstationen, men också Skatuddens fattigdom förevigades på fotografernas plåtar. Finns det någon som längre har i uppdrag att fotografera till exempel vad vi har i våra hem, på våra gator och torg.

Den inhemska yrkesutövningen kom ganska trögt i gång och det existerade länge ett tomrum, som utlänningarna begärligt exploaterade. Levnadsstandarden var låg, bebyggelsen gles i Finland, men det närbelägna S:t Petersburg, var ett lockande mål för ambulering konstutövare av alla slag.

Svenska fotografer framträder talrikast. Ryska och baltiska fotografer uppträder inte i större omfattning. Då en norsk fotograf Daniel Nyblin från Christiania 1877 etablerade sig i Helsingfors blev grunden lagd för den Nyblinska klanens imponerande gärning inom fotograferingskonsten.

Under några decennier var också danska fotografer mångtaliga hos oss. Inalles har ett tjugotal danskfödda fotografer verkat i Finland. Antalet verkar högt, men bör ställas i relation till yrkesutövarnas stora antal i moderlandet. Duktiga och ambitiösa danska fotografer var en aktiv pionjärtrupp i Finland.

Den första danska fotografen var Charles Konrad Riis som öppnade en ateljé i Björneborg i början av 1860-talet. Han var dagerrotypist och godtog aldrig den nya torrplåtsmetoden. Fotografierna är ett minne av det förflutna.

Postångaren Express anländer från Stockholm till Hangö mars 1884. Det öppna havet glittrar mellan isflaken i den kyliga morgonbris. Hela natten har

båten krängt och folk mått illa och många har legat i hytten, men på morgonen ligger havet stilla. Hangö stad ligger i blått och grafitgrått. Här och där växer barrskog i gröna fläckar.

Niels Rasmussen en dansk fotograf lutar sig fram och tittar genom det lilla fönstret i mässen. Han ser ljuset från Hangö fyr och snart stiger han i land i staden där det finns villor med riddartorn och terrasser. Konkurrensen bland fotografer i hemlandet är stor och bidrar till ambulerande emigration. Niels Rasmussen bär en ny skraddarsydd kostym av det djärvaste snittet. Tyget är grått och tunt och kavajen lång och enkelknäppt. Hans slips är oklanderligt grå. Han utstrålar charm och öppenhet. Det gäller att visa sig från sin bästa sida.

Han älskar att fotografera. Hans karriär som fotograf har börjat på marknader i Danmark och Norge. Allt duger att förevigas. Barn som sticker in sina näpna huvuden i tintamaresker. Folk som poserar vid marionetteatrar eller dresserade djur och cirkusartister. För Niels Rasmussen är kameran ett konstnärligt medium.

Niels Rasmussens arbetsredskap är en tung och otymplig fotoutrustning som väger trettio kilo. En komplett utrustning för en kringresande porträttfotograf innehåller kamera, objektiv, kassetter, polerredskap, glasplåtar bestrukna med kollodium. Denna torrplåtsmetod experimenterades fram på 1870-talet. Då löste man silversalter i gelatin och lät plåten torka. Fördelen med den var att en plåt kunde stå sig i många månader och krävde inga kemikalier innan exponeringen. Glasplåtarna var visserligen tunga, ömtåliga och sköra. Han bär med sig halvfärdiga ramar, ett tält att fungera som mörkrum och ett specialbyggt stativ för att modellen ska kunna sitta helt orörlig och ett nackstöd.

Niels Rasmussen för ett ambulerande liv. Han jobbar sig genom det glest bebyggda Finland där det finns järnväg och hästar och också en fungerande ångbåtstrafik, men där levnadsstandarden ännu är låg. Hangö, Tammerfors, Ekenäs, Kuopio och Jyväskylä får temporära fotoateljéer. Ibland fotograferar han utomhus. Att han snabbt lär sig litet finska förstår man av den festliga reklamen han låter trycka.

”Ilma ei tule kysymykseen, paitsi sade.” I alla väder förutom då det regnar.

Porträttfotografering har blivit mode inom samhällets elit och också borgerskapet låter sig avporträtteras. Finklädda och högtidliga kommer folk för att posera framför Niels Rasmussens kamera och förevigas på glasplåtar. Det ska bli många bilder av åtskilliga personer under de två år han reser omkring som ambulerande yrkesfotograf.

Det som förr var de förmögnas privilegium, blev möjligt för i stort sett alla så småningom. I slutet på 1800-talet kunde också relativt fattiga bönder ställa

upp familjen och sina värdefullaste ägodelar framför sitt hus och bli förevisade på ett fotografi.

I tidningen Aamulehti 24.4.1884 står att läsa följande: ”Huomaa! minä otan edellensä vielä lyhyen ajan walokuwia ennenkuin matkustan Helsinkiin, uudessa Valokuvatehtaassani, polisi Lindellin talossa N. Rasmussen Walokuwaaja Köpenhaminasta.”

Snart skall det ambulerande fotografivet vara över och Niels Rasmussen slår sig ner i Tammerfors. Han får en möjlighet att bygga upp ett företag och anholder om finländskt medborgarskap. Han är ambitiös och ägnar sig enbart åt porträttfotografering. Hans ateljé kommer att bli en av landets förnämsta och härifrån stammar ett stort antal porträtt.

Och vilka bilder Niels Rasmussen tar. Han fotograferar i tidens anda och utvecklar egna fotometoder. I regel är kvaliteten god och precis som hos sina föregångare är den gamla romantikens och renässansens förfinade estetik hans inspiration. Som en porträttmålare komponerar han ståtliga bröllopsbilder och konstnärliga porträtt som avspeglar modet, men också seder och bruk. Hattar, pälsverk, siden och sammet ramar in ansiktsdragen. En elegant pose är viktig. Bilderna han tar har ännu en statisk karaktär då exponeringstiden är lång.

Så här beskrivs hans nya ateljé på Hämeentie i Tammerfors i romanen Pauline Wilhelmine – trollkonstnärinna:

”Inne på gården finns hans ateljé, en avlång byggnad med pulpettak i glas. Glastakets norra del är försedd med tjocka mörka gardiner och väggarna är tapetserade i en ljus, matt nyans. I hörnet finns en järnkamin. Färgsättningen är dämpad. Det finns flera tunga stolar i klassisk stil, kulisser och diverse rekvisita. Mitt i rummet står kameran i mahogny med detaljer i mässing och en brun bälg. På bordet ligger kassetter för plåtar.”

Mellan fotografen, objektet och kameran uppstår en dialog som kommer att ha långtgående följder. Så här beskrivs det första mötet mellan Niels Rasmussen och hans blivande hustru trollkonstnärinnan Pauline Schmidt som verkar som ambulerande trollkonstnär. Hon kallar sig Nordens största trollkonstnärinna och uppträder i de flesta finländska kuststäder.

– Jag vill ta en bild av Er, säger Niels, som är ivrig att få fotografera Paulines praktfulla uppenbarelse.

– Ställ Er där under det vita fönsterglasat vid pelaren. Men kisa inte med ögonen.

Först arrangerar han ljuset. Ateljébelysningen är vitaktig på vintern. Niels drar bort ett av de tunga draperierna vid fönstret mot gården. Han mäter henne med blicken och hon försöker låta bli att väja undan.

– Jag gör klart för tagning medan Ni gör Er färdig. Här är nackstödet, som skall hålla huvudet högt och ryggen rak och den här klykan får Ni placera bakom midjan.

Niels lyfter tyget som döljer kameran, täcker huvudet med den och riktar blicken genom linsen. Han ser Pauline. Hon är framtidens kvinna. Elegant och stolt. Hennes klänning sitter bra. Hon står rakt med höjt bröst och smal midja. De mjuka sensuella läpparna håller hon slutna. Han skulle vilja lägga händerna mot hennes hals, låta händerna glida neråt och treva vidare in genom knäppningen. Pauline, trollkonstnärinna, tjugotvå år och ett hjärta som brinner för konsten. Hon är ännu naturlig, utan flärd och så annorlunda, främmande för all herrskaplig förkonstling, inte alls kokett som de unga borgarflickorna.

Det är som våren och ljuset kommit tillbaka efter vintern.

Niels tar ännu några bilder.

– Artistlivet kanske kommer att forma henne. Kanske inte till det bättre, tänker han.

Pauline är medveten om kameran. Hennes ögon är klart mörkblå och de betraktar Niels uppmärksamt.

Hon möter hans blick med lätt sänkt panna och det går en osynlig linje mellan dem. Pauline låter sig sugas upp av Niels iver.

Det är härligt att bli avporträtterad bara som den unga kvinna hon är, inte som en uppträdande artist. När hon står på scenen i sin svarta klänning och ljuset riktas mot henne upphör hon att existera. Hon blir Pauline Wilhelmine, trollkonstnärinnan.

– I dag ska jag inte bli fotograferad som trollkonstnärinna, tänker hon. På denna bild skall Niels bara se mig.”

Niels Rasmussen utvidgar sin verksamhet. En tid har han flera ateljéer i Tammerfors.

Men också hans uppfattning om det konstnärliga förändras. Han kommer delvis att överge det romantiserade bildspråket. Bilderna blir mera realistiska och verklighetstroga ibland även lekfulla som porträtten av hustrun Pauline där fotografen kommer fram.

Niels Rasmussens hälsa sviktar. Han dör i april 1911.

I Hufvudstadsbladet 15.1.1911 står det: I följd af härvarande filials upphörande står till salu en igodt skick varande Atelier-kamera 24 × 30 jämte stativ, försedt med dubbel utvexling, samt flere kassetter N. Rasmussen Tammerfors Niels Rasmussens hustru Pauline fortsätter aktivt verksamheten i Tammerfors och grundar i eget namn fotografiateljén Suomi.

Den av Niels Rasmussen grundade ateljén övertas efter arvsskifte 1917 av

sonen Sigurd. Verksamheten i Tammerfors fortsätter till 1927, då fotografen flyttar till Helsingfors, där han innehade en ateljé på Skatudden.

Det finns en viss sorts bilder som tycks vara själfulla som om de hade ett evigt liv. Niels Rasmussen och också Pauline Rasmussen var fotografer som hade en inneboende känsla för det estetiska. De tog bra bilder, de bara blev bra och det är svårt att förklara varför.

Också jag precis som Niels Rasmussen försöker arbeta med kompositionen när jag fotar med min lätta smarttelefon och letar bland former och skapar intressanta vinklar. Att fotografera kittlar mig estetiskt men också intellektuellt. Kanske längtan att fotografera är genetiskt betingad.

En bättre kamera, en med zoomobjektiv är nästa steg. Då kunde jag fånga fåglar i flykt eller zooma in haren som gömmer sig i förstadens klöveräng. Eller föreviga hur fantastisk duvhöken är att fånga byten.

Jag fotograferar silvervita svanar som lyfter mot himlaranden och nakna träd som stiger ner mot stranden och speglar sig i vattnet. Jag fotar vattnet där änder speglar sig i höstens gråa rök. Jag tar sådana bilder som ingen behöver och som jag mår bra av att ta.

Min dator fullkomligen sprängs av mina lagrade bilder. Vissa intetsägande, andra mera ovanliga. De som skiljer sig från mängden lockar.

Må vara att jag skapar klichéer. Vid närmare eftertanke är det ju betraktaren som bestämmer vilken bild som är fantastisk eller vilken bild som avfärdas som tidernas plattityd. ■

På spåret

Flygplanet landar med en lätt duns på Heathrow. Sterling Airways. Nästan framme! Min första utlandsresa på egen hand. Den stora språkskolans agent skall möta mig efter tullen, med någon från familjen jag skall få bo hos. Väl ute från tullen stannar jag med väskan mitt på golvet i den enorma hallen och ser väldigt borttappad ut. Det skulle bli väldigt många resor ute i stora världen om några år, men nu saknar jag min värd och min agent. Väldigt mycket.

Det enorma klockan på aulans vägg tickar på i den snart helt öde hallen. Bäst att fråga någon tjänsteman i glasburarna. Sagt och gjort och så tar jag mod till mig och stammar fram en fråga med blossande kinder. Visst, jo, jo, det skall vi fixa säger damen och så småningom dyker en liten ljuslätt ung kvinna upp. Agenten. Hon talar bra svenska också och reder snabbt och beskäftigt ut att familjen glömt bort mig då de haft en svår vattenskada hemma dagen innan. Så jag får åka med i Agentens fina bil, med chaufför, till B-mouth och chauffören börjar köra på fel sida om vägen! Agenten lugnar mig – det lär vara vänstertrafik här. Vi hittar snart fram till rätt adress, efter att hon frågat sig fram flera gånger i några små affärer, Agenten.

Familjen var helt förtjusande och föräldrarna var uppriktigt ledsna över det inträffade. Till ersättning insisterade de på att jag skulle få bo i deras stora sovrum, alla veckorna, trots mina protester. Jag hade gärna nöjt mig med det lilla vindsrummet i allt byggkaos, men det ville de inte veta av. Det fanns två väluppfostrade och rara barn i familjen, pojken var 5 år och flickan redan 3 år. Vi kom väldigt fint överens, trots att jag var mer än skamsen över lyxen med det stora rummet, speciellt som de italienska flickorna, som anlände en vecka senare, delade på vindsrummet. Jag hoppas att de inte visste vad som fanns på andra våningen och att det var jag som bodde i den lyxen.

Dagligen fick vi kvällsmat i familjen och det var fisk och bönor. Vi hjälptes åt att diska och mamman öste i mycket av flaskan med grön vätska i, Fairy, och sedan skulle tallrikarna torkas, utan att sköljas. Både flickorna från Italien och jag var inte riktigt vana vid att göra så, men vi anpassade oss fort. Efter middagen fick vi ofta leka med barnen en stund på bakgården, innan det var dags för diverse kvällslektioner.

Under mina studier, där hemma, hade jag kommit i kontakt med en organisation som förmedlade brevvänner mellan olika länder. Den vägen hittade vi varann och vi hade redan brevväxlat i många år, Nicola och jag. Redan vid

jultiden hade vi sedan kommit överens om att jag skulle besöka henne då det blev klart med resan till språkkursen följande sommar. Våren gick så väldigt fort det året och nu var jag ju här och idag skulle jag åka tåg genom halva England, ensam. Familjens pappa hade kollat upp arrangemangen med Nicolas mamma per telefonapparaten i den lokala posten och körde mig sedan, tryggt förvissad om att allt var ok, till stationen i grannstaden och bad att jag skulle komma tillbaka med ”seven o'clock tåget” om tre dagar så att han kunde möta mig.

Den vänliga gamla damen med det vita håret och camébroschen på den vita blusens översta knapp, kommer och sätter sig i min kupé.

Tåget ökar långsamt på farten, puffar med vita moln genom landskapet. Ibland hörs de stadiga järnhjulen gnissla mot rälsen och vi får ta spjörn med fötterna. De mörka syllarna är av rejält virke och tjäran doftar hav och frihet. Fönstret är aningen på glänt.

Lammen och tackorna betar frimodigt och rätt nära inpå spåret. Damen förundrar sig över att lammen redan har så tjock fin ull trots att sommaren knappt har börjat. De flesta lammen är elfenbensvita men några är mörkt, mörkt bruna. Det blir prima sockor och härliga varma tröjor och läckra stuvningar med våra lokala morötter och lökar i, menar damen.

Här och där står majestätiska, solitära träd i det annars böljande, öppna landskapet. Snart kommer vi till ljunghedarna, säger hon. Hedarna vid havet. Ljungen blommar på sensommaren, då skall man plocka blommorna, strax innan de vissnar, och sy doftpåsar till linneförrådet, fortsätter hon. Ljung, heddar, doftpåsar? Jag bläddrar snabbt i min lilla fickparlör för att förstå.

Damen talar som om hon alltid känt mig. Hon talar om framtiden. Om att inte ge upp vad som än händer. Hon talar med en mjuk stämma, men ibland blir hennes annars violblå ögon svarta av sorg eller vanmakt inför människornas ondska. Ibland igen lyser de som små stjärnor under det silvervita håret och sprider ljus ända in i den mörkaste vrå av vår kupé.

Efter några timmar tar hon fram sin väska med den rutiga termoserna, två muggar och smörgåsar invikta med varsamma händer i vitt smörpapper. Goda smörgåsar av lokalt bröd med russin i och torkade bär. Doften av fisk-, gurk- och dillröran sprider sig i kupén. Vi delar mitt äpple till efterrätt och tar oss en liten tupplur. Tiden tickar iväg på väggklockan, underligt att det är ett ur med kompassros mitt på som är fäst på den stadiga bräddväggen, undrar jag, medan den lilla grabben med knäbyxorna och den handstickade grova ollen i rött, har tagit sina träpinnar till vår sida och sitter och försöker tälja ett lok av en bättre pinne. Han grinar mot oss där han sitter på sisalmattan. Han har några luckor mellan tänderna och är snart stora pojken.

Tåget saktar in. Då ler damen mot mig – ”My dear, this is your station”. Farväl, farväl. Lycka till och följ ditt hjärta, viskar hon i mitt öra när hon kramar mig lätt.

Jag står där på perrongen och ser tåget försvinna. Jag har ingen aning om hur jag skall ta mig till min brevvän Nicola men jag vet att jag är välkommen då vi brevväxlat under våren och min värdpappa hade ringt dem dagen innan. Jag har hennes familjs adress och en behjälpligt ritad karta i ryggsäcken. Stinsen tittar roat på mig då jag gräver fram kartan och stegar sedan resolut fram. Till sammans kommer vi till att deras hus ligger på andra sidan den lilla kullen med gråstenskyrkan bara några kvarter bort. Vilken underbar tur att vi haft en så bra lärare i engelska i skolan där hemma... hinner jag börja tänka, när jag skyndar mig runt stationsbyggnaden för att ta mig uppför backen mot kyrkan.

Då står han där. Prästen. Prästen mitt i backen. En dam, eller herre i kilt med tjocka stickade sockor och rejäla kängor, försöker få sin engelska fårhund att stanna till vid prästen för att yttra några ord, men de kan bara hälsa glatt i förbifarten, för hunden drar iväg med den viftande kilten, kängorna och sockorna.

Vägen är kantad av lite större hus som man nyligen börjat sköta om igen och några hus har ställningar mot fasaden för att lägga ny puts. Framför några av husen finns nylagda rosenrabatter på framsidan och antagligen trädgårdar bakom husen, för luften fylls av dofter från kryddörter, rosor, jasmin och nyklippt gräs och många okända växter. Jag stretar uppåt i solgasset med blicken fäst på kyrkan och kyrkklockan. Nu blir den just 18.00. I detsamma öppnar sig luckan däruppe i det lilla tornet och den mest bedårande musik fyller nejden. Kyrkklockorna spelar en århundraden gammal melodi, *dacapo al fine*, medan fårhunden lystrar till och sätter sig på backkrönet med matte/husse som nu får pusta.

I samma veva ser jag prästens utsträckta händer. Välkommen mitt barn. Välkommen. Jag har väntat på dig redan några dagar. Han tar min ryggsäck och slänger den vant över axeln. Han berättar kort om kyrkan och livet härute på landsbygden och håller upp kyrkdörren. Därinne är många frivilliga i färd med att putsa bort slammet från väggmålningarna. Han föser mig milt in i en kyrkbänk och serverar bubblande vatten ur en Vichy-flaska, medan eftermiddagssolens strimma på altartavlan lyser allt lägre ner. Vi går fram och tänder ett ljus medan han sakta nynnlar en psalm som låter helt bekant: ”Jag knäpper hop mina händer...”, vi sätter oss på stentrappan till altaret och så börjar han berätta om min framtid. Han med. Precis som den vänliga damen i i tåget med de kloka violblå ögonen och en doft av lavendel runt sig. Jag sitter förstummad

och nickar ibland. Solens lek på altartavlan är förbi och de frivilliga börjar rengöra verktygen och packa ihop dem för dagen. Pax et Bonum och vi ses i morgon, svarar prästen dem när de går hem.

Vi släcker ljusen och han stänger den tunga, svarta, ekdörren med en duns. Nyckeln vill inte riktigt passa, men till slut är dörren låst. Koltrasten sitter på en gren som böjer sig som ett valv över det nymålade förrådet vid ingången till gravkapellet till höger och sjunger in högsommaren som bara koltrasten kan.

Eftermiddagssolens värme byts ut i ljusblå-rosa skyar när vi vandrar runt på den lilla kyrkogården. Där ligger Nicolas mormor och morfar, visar han stolt på en vacker liten, slipad grå sten med sirliga guldbokstäver och där på kyrkans vägg kan du se var granatsplittret skadade väggen, fortsätter han med en djup smärta i hans tidigare så vänliga röst. Jag ryser till och fryser lätt och han tar min ryggsäck igen och slänger den vant över axeln. Därefter tar han, den gamle vithåriga, kloka prästen, min hand och så vandrar vi nerför sluttningen, till Nicolas familj. Vilken glädje! Min älskade brevvän Nicola med hennes sprakande röda hår och hennes familj och pojkvännen Pete med den gröna MG:n med nerfällbart svart tak och ett tycke för att visa upp Nicola och hennes brevvän från landet Långtbortistan på Piren i Portsmouth eller ätande Fish and Chips ur emballage av Herald Tribune, med äkta majonnäs. Långt senare fick jag veta att prästen var hennes Uncle och att Pete blev Malcolm och att Pete flyttade till Canberra till en gård han ärvde.

Nu sitter jag vid datorn hemma i Finland. Om några månader kan vi igen fira jämna decennier sedan denna sällsamma sommar. Jag plockar med stor tacksamhet fram Lådan med dessa minnen och berättelser om mitt och familjens liv som de berättades då, på förhand och tänker jämföra dem med hur livet gestaltade sig sedan. Berättelserna, som länge legat gömda och nästan glömda då allt annat har varit så mycket viktigare: ett hektiskt liv, karriärståhej, utlandsresor, studier i flera omgångar, äldre föräldrar, barn och barnbarn och flera svåra recessioner som drabbat Finland de senaste årtiondena, kriser som ingen egentligen varit förberedd på men man hamnat att kämpa sig genom.

Men nu är tiden alltså inne för Lådan. Bokhyllan skall plockas isär och allt skall putsas upp och gås igenom för det skall läggas nya golv. Där ligger Lådan nu, på bordet. Jag tvekar med att öppna den. Men då kommer vykortet från vår yngsta dotter, som med sin pojkvän firar cykelsemester där nere, på en ort helt nära alla mina och våra kära orter. De sände ett vykort hem med datorn, en bild som öppnade alla minnets luckor och havet doftade plötsligt friskt i hela rummet.

Bit för bit plockar jag därför resolut fram minnena ur Lådan. Berättelserna växer fram och jag blir allt mer förvånad, efter varje hågkomst, hur väl det då

sagda och till en del nertecknade kan stämma överens med allt det som sedan blev av, både allt det ljusa men även mycket av det med mörkare toner. Hur damen med lavendeldoften och de underbara violblå ögonen och det silvervita håret kunde veta att just vi skulle få fyra barn, att vi skulle bygga ett herrgårds-gult hus på landet, själva, att vi skulle syssla mest med internationella kontakter, att jag skulle resa mycket mer än de flesta under många år? Hur kunde prästen veta om att vi skulle skaffa egna segelbåtar och syssla med fartyg? Han talade också om våra tvillingar som inte får komma med ännu i detta jordelivet, om att vi skulle förlora både föräldrar och så många nära och kära alltför tidigt på grund av den enorma stressen ”där uppe i Norden”, men att de alla möter oss igen på andra sidan? Prästen ville dessutom få mig att förstå att jag har en speciell gåva, som jag skall ta väl hand om. Men han ville inte berätta vad det var. Tids nog vet du själv, mumlade han.

Lådan är nu avdammad och ett nytt, rent papper blev inlagt längst ner. Jag plockar varsamt in de andra skatterna igen och lägger denna lilla novell överst. Därefter sluter jag locket väl med ett ordentligt band. Kanske någon öppnar Lådan i nästa generation? Jag knäpper händerna, böjer nacken och sluter ögonen i en innerlig liten bön med ett tack till dem båda och så många andra, som går där vid vår sida, ofta, ofta, utan att vi varken ser eller hör dem.

Tänk om flera människor kunde få stanna upp för att lyssna på dessa sagolika berättelser? Berättelser och små incidenter som en vacker dag kan erbjudas under en helt vanlig liten resa på spåret, av en graciös lavendeldoftande äldre dam eller av en klok gammal präst som hejdar dig mitt i en backe, i en liten, pittoresk by? ■

Diminuendo

*Bittra kanonjärer
jagar en fregatt,
vevar rören i position.*

*Avfyrrar, bommar och
vevar åter.*

Bävar, gråter.

Bom.

Svit i tre satser

I

*Nödorftig bastuved
Sprakar lojt till tonerna
av en bastuba.*

II

*Bas och alt sjunger
madrigaler, och forskar
i bergarten basalt.*

III

*Liberaler pokulerar
och faunan kopulerar.
Är de i maskopi?*

Munkens grav

*Daggpärlande tempelvalv,
gråa dagern stundar,
strimmor ritar väggen vit
bländar snabbt mitt öga.
Trötta prästen rabblar böner
ekande i pelarskogen,*

*mässar så ett slitet rekviem.
Fuktig gravjord under spaden
aska till aska, –
broder saknad gick ur tiden
kall och stum.*

Utdrag ur en brevväxling 1941–1944

Jag har få minnen av min tidiga barndom och därför blev fynden som gjordes sommaren 2010 på stugvinden på Kråkö i Borgå socken omvälvande. Att plötsligt stiga 70 år tillbaka i tiden och få en inblick i föräldrarnas liv under kriget var som att öppna dörren till en skattkammare.

Fynden bestod av min mor Doris dagbok från 1941 till 1943 och brevväxlingen mellan henne och min far Eugen Lind under krigsåren samt brev från släktingar och vänner. Allt hade legat bakom högar av slitna kläder, trasiga möbler och boktravar. Det är troligt att Doris som dog ett par år efter krigsslutet hade lagt askarna med brev på vinden utan att nämna det för någon. Hade det inte dragit ihop sig till renovering av stugan kunde skatterna fortfarande ligga oupptäckta.

Inte bara breven hem fanns bevarade utan mycket som skickats till fronten hade sparats och tagits hem under permissionerna. Ett undantag gjordes nära krigsslutet då man befarade en rysk invasion. För en finsk soldat att bli tagen med brev hemifrån kunde ha varit riskfyllt. Bäst att varken ha namn eller adresser tillgängliga. De dyrbara breven blev tände i korssukaminerna.

Allt på vinden var i gott skick. Mössen hade inte gnagat på dagbokens mörkblå läderpärm. Orden med bläckpenna var klara som om de hade skrivits i går. Breven med blyerts på det grådaskiga papperet som soldaterna hade tillgång till var ibland svårtydda men läsbara.

18 Juni 1941

Eugen har blivit inkallad och for idag. Hemskt att vara ensam igen. Läkaren rådde mig på det bestämdaste att resa bort från staden, helst norrut. Högst ogärna skulle jag fara hemifrån.

19 Juni 1941

Natten var hemska. Sova kunde man just inte, ty det var ett rysligt oväsen då de transporterade förnödenheter och soldater och lottor till stationen här mitt emot biografen. Jag var jäktad hela dagen och var på vippen att fara till Vasa som jag blev erbjuden. Men det är ändå alldeles för långt borta. I stället far jag i lördag till Borgå, så har jag åtminstone lytt läkarens råd.

20 Juni 1941

Allmän mobilisering! Fick Eugens adress idag så att jag kunde skriva åt honom. Vattnade åtminstone 30 kannor över odlingarna våra. Förskräckligt jobbigt. I kväll ser jag, säkert för första gången under denna tid, verkligen dålig ut, men så är jag också alldeles dödstrött. Allt är packat.

Så här skrev Doris i sin dagbok. Hon var då gravid långt in i sjunde månaden och bodde i en liten hyreslägenhet i Munksnäs på Västervägen, numera Solnavägen. Bostaden hade varit Doris och Eugens hem redan före Vinterkrigets början. Munksnäs var då en del av Hoplax kommun. Gatunamnet ändrades efter kriget när Solna i Sverige och Munksnäs blev vänorter.

Odlingarna som nämns fanns överallt. Också den smala markremsan mellan husväggen och trottoaren utnyttjades för att odla potatis, morötter, cikoria, ärter och alla slags grönsaker man kunde uppbåda frö till. De lummiga trädbevuxna gårdsplanerna mellan byggnaderna man ser idag var då ”marttaland,” Alla i huset som ville ha en plätt för odling fick en och längre bort, där byggandet inte ännu kommit igång, fanns större arealer som hade tillhört Munksnäs herrgård och jordmänen var god.

Aldrig nämns det varken i dagbok eller brev att någon knyckt så mycket som en ärtskida. Fanns det då en ärlighet, en vördnad för äganderätten? Visst försökte man fiff-la för att få litet mera kött, ägg, smör, eller annat som var på kort, men stjäla från ett trädgårdsland hade man tydligen inte mage till.

Att Doris plötsligt kunde bege sig till Borgå berodde på att där på Prästgårdsbacken fanns Andersas bondgård, ägd av avlägsna släktingar. De tog generöst emot henne men att vistelsen där trots den relativt rikliga maten och den friska luften inte i längden var så behaglig framgår av följande anteckning.

13 Juli 1941

I dag, eller rättare sagt i natt fick nog Borgå känna av att det är den 13de. Vi hade det allra värsta bombardemang jag varit med om hittills. Cirka 30 plan öste ner ett hundratal bomber över staden och dess omgivning. Tre större eldsvådor fick de till stånd och en mängd mindre skador. Jag trodde aldrig att jag skulle se morgonen. När äntligen faran var över var det med nöd att vi alla orkade släpa oss ur källaren ut i friska luften. Jag svor en ed att kommer jag levande därifrån så far jag hem igen.

Medan Eugen var stationerad på Rysskär utanför Helsingfors, där en del av kustartilleriet var beläget, fick han ibland korta permissioner och kunde komma till Södra Hamnen med ”Vedutan” och sedan åka med M-spårvagnen till Munksnäs, eller gå hela vägen. Det framgår av dagboken att Doris alltid vänta-

de på besök och ofta försökte ringa till Rysskär vilket inte var lätt då man inte hade egen telefon utan måste gå till en affär eller ett kafé för att ”ta upp samtal” som det hette.

Det verkade ha varit stor glädje över de korta möten som ägde rum denna sommar, fastän de inte var ostörda. Ofta måste man in i ”berget,” som skyddsrummet i närheten kallades. Ibland satte man sig bara i tamburen och hoppades att undvika en fullträff. Bort från ytterväggar och fönster skulle man i alla fall för att slippa glassplitter.

Anvisningar på två språk delades ut till stadsborna med uppgifter hur man skulle bete sig under flygangrepp. Papperet slutade med: ”Behåll Edert lugn i alla situationer! Undvik att genom ord eller handling uppväcka oro. Var modig! Gör Eder plikt!”

3 Augusti 1941

Mamma och Gretel ha varit här över natten. På morgonen jobbade vi i grönsakslandet. Gretel vattnade och Mamma gallrade morotsbänken. Vädret är vackert men jag är alldeles ur gängorna, känner mig fruktansvärt nervös och retlig.

4 Augusti 1941

Kl. 12-tiden på natten började det. Vid 9-tiden for Mamma och jag med spår-vagn till sjukhuset. Kl. 7 på kvällen föddes flickan. Gud ske lov att det var en flicka. En timme senare såg jag henne första gången. En underlig känsla att tänka att detta är nu mitt barn. Blå var hon och inte fager att skåda men jag kände mig lycklig, inte minst för att allt nu är överståndet. Mamma lovade ringa åt Eugen. Tänka sig att han nu är Pappa! Och jag Mamma!

Efter sex dagar bar det av hem och det gällde att hela tiden vara beredd på flyg-alarm samt att byka och bada under den enda varmvattensdagen i veckan. Att ibland få varmt vatten i kök och badrum var inte alla förunnat så det var lite av en lyx trots allt. Förutom barnet skulle grönsakslandet ses till för det stod klart att man måste ta vara på allt man kunde få upp ur jorden före hösten och vintern.

Eugen fick några korta permissioner innan han förpassades till infanteriet och skickades till östgränsen. För en ung man uppvuxen i skärgården, som seglat på de stora haven, var det som att bli slagen i ansiktet att tvingas byta artilleriet vid kusten mot Karelen skogar.

10 december 1941

Skickade iväg julpaket åt Eugen. Det är så ledsamt att han inte får permission

till julen. Nu bor han i en korssu som väl är. Tälten äro kalla och ger inget skydd heller. Fred orkar ingen mera hoppas på. England har förklarat oss krig. Australien, Syd-Afrika, Tjeckoslovakien, Nya Zeeland ha alla förklarat oss krig. Vi leva i uppochnedvända världen.

23 december 1941

Så var det att baka idag. Inte fick man köpa jäst så mycket som man hade behövt, utan bara en liten bit. Men jag fick ändå fyra fina längder trots alla motigheter. Tänk att igen ha vitt bröd. Det har man inte sett på månader.

Julen firades blygsamt med mamma Elna och syster Gretel. Man hade samlat sina kuponger till en köttbit och korv att steka och egna rotsaker hade man gott om. Doris hade tagit en lönlös tur i affärerna. Hon hade kuponger till ett par meter tyg men pengar fattades till något av god kvalitet. Att köpa skor var otänkbart. Senare skaffade hon träslutor på vilka man spikade fast tygremmar och på så sätt fick användbara men något klumpiga sandaler. De gick att nyttja också vintertid om man hade galoscher eller bottiner att hålla vätan ute.

Vintern, våren och sommaren 1942 gick med flitig brevväxling. Ett par korta permissioner gavs och trots att båda ivrigt såg fram emot dem var mötena sällan tillfredsställande. De hade helt enkelt svårt att förstå varandras situationer och behov.

Doris hade tidigt flyttat till stugan där breven senare hittades, för det var omöjligt att stanna i hyresbostaden i Helsingfors. Något kommunalt dagis fanns inte. Med kontorslönen kunde hon ha betalat hyran men inte anställa en barnflicka dessutom. På landet i Eugens barndomshem fick hon arbeta hårt med det dagliga. Inget badrum, bara utedass, vatten ur brunnen och vedhuggning för spisen och bastun där man tvättade sig själv, barnet och all byk som det blev en hel del med blöjor osv.

16 augusti 1942, Doris till Eugen

Käraste Vän!

Tack för ditt brev. Inte behöver du sluta röka, nog blir det alltid någon råd med pengarna. Jag kommer ju också att få tobakskort och jag tar nog ut vad jag får. En del kan jag byta mot något annat. De som inte tar kort får ett kvarts kilo extra socker i månaden men det blir nog ofördelaktigare.

Solveig huserar som bäst på golvet och far omkring kvicka tag. Hon nöjer sig inte mera att krypa utan går på alla fyra. Nu har hon stigit upp vid byrån och undersöker låsen. Vi har varit två dagar alldeles utan bröd men i morgon gäller åter de följande kupongerna så det reder sig. Hjärtliga hälsningar från lilla Solveig och din Doris

27 augusti 1942, Eugen till Doris

Älskade Doris!

Jag är på post som bäst och tänkte emellan då man granskar terrängen skriva några rader men myggorna håller på att äta upp en. Det var roligt att få ditt brev. Jag undrar vart de far som jag skriver då du inte tycks få dem.

Skulle du riktigt se vilken häxdans av mygg jag står och skriver i nu mitt på dan sku du nog tycka synd om mig. Det är lite bättre då solen skiner men när det väntas regn är de riktigt omöjliga, det är som en myrstack omkring en och man kan inte vara en stund stilla. Det är stora myggor som biter så att det bränner länge efteråt. Det är lika fullt inne i korssun.

Om jag sen berättar att korsugängen är full med vattengyttja så att de som har längre stövelskaft inte ens vill få dem att räcka till trots att det bärs bort vatten många gånger om dygnet så vet du hur trevligt det är. Sen droppar det lervatten från taket och säger bara klitch klatch när man går. Det är en underlig jord som inte drar i sig vatten fast den blir oppdikad också. Här som jag står nu är det högt med vatten och man får stå på en trall och ösa med en kask emellanåt.

Skyttegravarna rasar och rinner igen fast vi är på en björkbacke. De måste beklädas med klivna träd både på sidor och botten så det är mycket arbete mellan vaktturena. Skulle man inte trots allt leva i hoppet att det ska ta slut eller bli fred så sku man nog bli tokig. Man undrar ibland att man inte blivit det redan. Sköt om dej att du inte blir sjuk. Innerligaste hälsningar från din Eugen.

Eugen, som i det civila inte bara varit en sjöman, utan en kunnig timmerman och möbelsnickare fick snart i uppgift att tillsammans med några andra meniga bygga en verkstad en kort distans bakom linjen där mycket måste repareras eller byggas om. Det visade sig snart att officerarna ville ha bekväma bord och stolar till sina logement; till och med träleksaker att ta med hem till barnen när de for på permission.

15 september 1942, Eugen till Doris

Kära Doris!

Tack ska du ha för paketet med rotfrukterna. Jag fick det igår. Idag har jag varit i skogen och fällt stock till vår verkstad. Vi tänker det som ett civilt hus bara att stockarna är obarkade. Borde ha det färdigt med spis och allt inom tio dar.

Kan du höra dig för om man får prenumerera på tidningar till fronten för halva priset. Jag såg en lista och Borgåbladet var bara 6 mark per månad. Husis också halva priset men jag minns inte hur mycket. Inte är det nån brådska. Jag kan fråga här. Var nu försiktig när du börjar i potatislandet att du inte får ryggen sjuk strax. Innerligaste hälsningar från din Eugen.

På senhösten beslöt Doris att lämna stugan och flytta med mig och elva säckar potatis till Fabriksgatan i Helsingfors för att kinesa över vintern hos sin mamma och syster. Med ett rum och kök, vedeldning och kallt vatten var det varken rymligt eller lyxigt men man slapp utedasset i alla fall. Allmän bastu fanns i nästan alla kvarter med rikligt hett vatten utan att hugga ved och bära tunga vattenämbar. Doris skötte mig och hushållet och de andra hade sina kontorsjobb.

23 november 1942, Doris till Eugen

Älskade Vän!

Var inte ledsen på din "flicka" som inte skrivit. Ryssen har hållit på här nu i tre dygn, mest om natten och ända opp till 10 gånger i dygnet. Upp och ned till vedkällaren med Solveig byttad i en filt. Mycket har dom lyckats bomba. Skatudden har fått tre stycken, vid fängelset, varikko och kasernen. Sen någonskans mellan Salu och Senatstorgen och igen vid Skillnaden så att samma fönster äro ut för andra gången. Också bakom Tullbommen och på Drumsö, i Westend och i Sörnäs och Djurgården. Jag hoppas det är lugnare där du befinner dig. Hälsningar från din egen Doris.

Eugen fick tio dagars permission, resorna inberäknat i mitten av december. Det fanns varken pengar eller kuponger till fina gåvor men han fick en uppskattad bok av sin svärmor och stickade sockor plus en fällkniv av Doris. Den beskrev han i ett brev som den bästa han någonsin haft. Om sockorna kom till användning berättas inte. Det talades alltid om fottrasor som lindades runt fötterna och kunde hängas upp att torka invid korssuns kamin. Man kan tänka sig aromerna ...

På vårsidan 1943, när Eugen var på sin följande permission, flyttade man igen till landet, denna gång med egna möbler som hade stått i lager så att stugan kändes litet mera som ett hem. Efter att grannens Kalle plöjt upp mera odlingsjord började det vanliga arbetet att så och plantera och hoppas på solsken och regn i lämpliga doser. Brunnen gav knappt med vatten så det var ingen tanke på att bära kanna efter kanna för att vattna om det ens hade funnits ork till det.

Hushållsgrisen man beställt anlände på Jenny-dagen och fick således namnet Jenny Lind men inte gav den trots det ifrån sig andra ljud än grymtningar. På hösten tog Klingen, ortens slaktare, livet av grisen och måste rapportera varje kilo kött till Folkförsörjningen. Vissa bitar fick Doris behålla och salta ner. Men samtidigt indrogs köttkupongerna för en tid.

Farfar kom ett par gånger i veckan från Borgå och skulle ha kläder tvättade och lappade och hembakat bröd och halstrad fisk att ta med sig när han for. Det fiskades mycket och braxen kunde man köpa billigt av grannarna.

Det här året och 1944 fortsatte i samma lunk förutom att nyheterna från huvudstaden var oroande. Mamma Elna skrev den 27.2.44. att hon suttit 12 timmar i bombkällaren och räknade upp ett stort antal hus i grannskapet som träffats. På Järnvägsstyrelsen, inrymd i stationsbyggnaden, där hon arbetade var det så kallt att man behöll ytterkläderna på hela dagen och det var ett evigt spring med dokument till och från källaren.

17 juni 1944, Eugen till Doris

Älskade Doris!

Vi är i rörelse så jag får väl inte brev av dig på en tid men skriv ändå. Jag ska försöka posta en rad här och där. Jag har min verktygslåda på en häst och ska på någon lämplig station sända den till Borgå om man får försäkring så man vågar. Be sen farssan ta hem den om han kan.

Vännen, var inte orolig. Det är väl en högre makt som råar. Sköt om dig och vår lilla Solveig. Jag vet att du handlar förståndigt hur det än går. Sömmen blir det dåligt med nu men mat får vi nog. Här går både kor och kalvar i skogarna, ibland svin också. Ledsamt att se men inte kan man göra något åt saken. Gud vare med er. Många hälsningar till er bägge från din Eugen

26 Juni 1944, Eugen till Doris

Älskade Doris!

Tack för dina två brev. Inte skall man ännu tro att det är ute med oss. Hittills har jag klarat mig. Jag har varit i en potatiskällare de två senaste nätterna. Det bullrar i ett medan jag sitter i en lummig trädgård och skriver. Allt här är lämnat i hast och barnens leksaker ligger på gården. Vackra nytapetserade villor men få är hela. Sorgligt för dem som andra gången måst fara och lämna allt.

Hoppas det går så väl att det inte kommer några flyttningsbestämmelser i era trakter. Inte vet jag hur jag sku orka om du måste gå med flickan i en barnvagn framåt vägarna som man sett folk här. Ett hårt öde för många med små barn och djur och ett hästlass eller handkärria med kläder och annat som de äger.

För min skull ska du inte vara orolig. Jag tror nog att vi får träffas ännu. Om inte så hoppas jag att du kan förlåta att jag inte varit vad jag bort vara för hustru och familj. Men minns att vi haft nån lycklig stund också tillsammans. Hjärtligaste hälsningar till er bägge två från din egen Eugen.

5 juli 1944, Eugen till Doris

Älskade Doris!

Tack för breven jag fick. Vi har i stort sett haft det lugnare förutom idag. Jag tackar Gud att jag lever och inte har en skråma men vinglig är jag i huvudet för

jag råkade sitta bara fem meter ifrån då en större granat slog ner. Den gick genom taket, mellantaket och väggen bredvid mig. Sand fick jag öronen fulla och flög i väggen men ett Guds under att det inte var värre. En brunn utanför ströks slät med marken, cementringar och allt.

Hoppas verktygslådan kommer fram för utan verktyg, om man kommer civil nån gång, får man nog ta till staven. Många tåg har blivit bombade men Gubbens möbler lär ha kommit fram. Skada att jag inte satt min verktygslåda, mot order, i samma transport.

Du minns fältväbel Holmström som en gång hämtade paket åt er på Fabriksgatan. Han stupade i natt och blev på ryska sidan. Nygift var han och visste själv att det var ett hopplöst företag han var ute på. Han var fänrik nu och en av de bästa kamrater jag haft här. Här bredvid spelar Englund harmonika men jag tål inte att höra musik nu så jag måste gå bort och skriva. Älskade Doris sköt om er. Innerligaste hälsningar. Eugen.

23 september 1944, Eugen till Doris

Kära Doris!

Jag förstår att du är glad att kriget är slut men det blev en usel fred med omöjliga villkor. Jag hörde att Kyrkslätt socken och Porkala har gått till Ryssen och tänkte på att din Farssas släkt har sina hem där, så dit far de inte mera. Skulle det nu bli världsfred också. Annars har jag inte vidare att skriva om, man går bara och väntar på uppbrottsorder. Man får väl fara underliga vägar och bli behandlad som boskap men nog ska man bli glad att slippa de här kläderna. Sköt om er båda. Hjärtligaste hälsningar från din Eugen. ■

Spindelhannen med svettiga fötter

Spindelhannen satt i sin gömma bakom några stora knutar i kanten av sitt nät. Magen kurrade och han var på ett uselt humör. Han hade knutit sitt nät enligt alla konstens regler. Det bestod av tunntunna trådar, som var praktiskt taget osynliga. Det var bara om man såg på dem ur en viss vinkel när solen lyste från en annan vinkel, som man kunde ana sej till att det var något lurtt på gång. Ändå hade inte en enda insekt fastnat i nätet de senaste dagarna. Spindelhannen var vrålhungrig och han förstod inte varför det inte nappade.

En tjock svart fluga surrade runt nätet och Spindelhannen slickade sig om munnen. Men innan flugan hann röra vid någon av trådarna såg den ut att upptäcka något. Den tvärvände fem millimeter från nätet och försvann hastigt åt ett annat håll. Vad var det som var fel?

Spindelhannen satt i nattsvarta tankar när han väcktes av ett glatt ”hej”. Det var hans syster Spindéla. Hon var skinande tjock och hennes röda ögon glittrade belåtet.

”Varför så dyster, kära bror?” undrade hon.

Sedan drog hon ihop sina näshålor och vädrade.

”Vad är det som luktar?”

”Vad då luktar?” frågade Spindelhannen surt.

Han var inte upplagd för skoj just nu. Spindéla lutade sej närmare och lukade på honom. När hon kom ner till hans fötter, drog hon hastigt undan huvudet med ett uttryck av vämjelse.

”Alltså Spindelhannen, när har du tvättat dina fötter senast? Din fotsvett är obeskrivlig!”

Först blev Spindelhannen tvärarg men plötsligt ljusnade hans min. Tänk om det var det som var problemet: alla hans möjliga byten kunde känna lukten av honom redan på håll och därför lyckades de undvika att fastna i nätet?

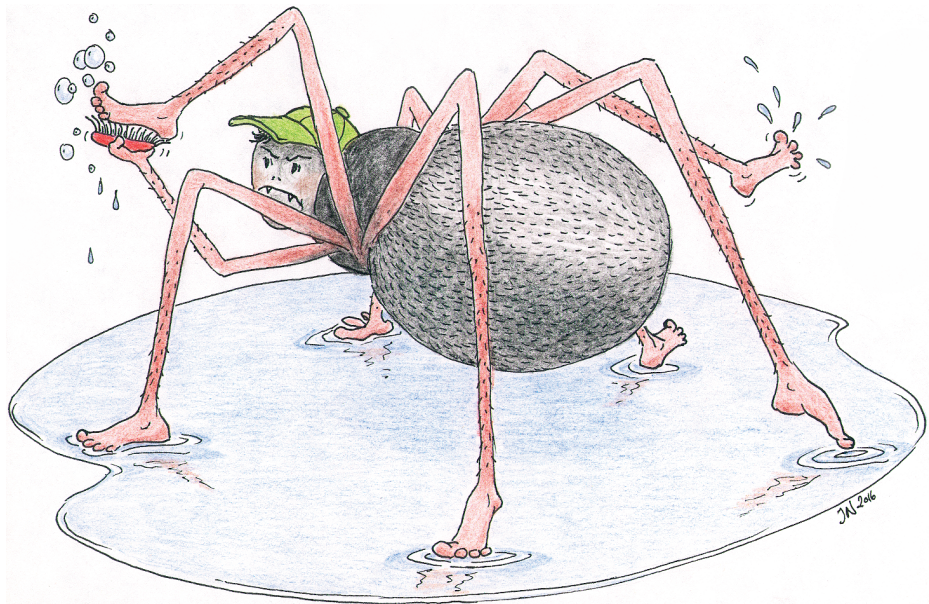
”Hur blir man av med fotsvett?”

Spindéla ryckte på axlarna.

”Om du skulle börja med att tvätta fötterna?”

Spindelhannen svarade inte. Hastigt firade han sej ner på marken längs sin tråd och kilade till närmaste vattenpöl. Han traskade ut en bit i den. Där slog han sej ner och tvättade noga en fot i taget tills han hade gått igenom alla åtta. Då klättrade han tillbaka upp till Spindéla.

”Nå, luktar jag fortfarande?”

Spindéla lutade sej fram och snusade på hans fötter.

”Det är bättre, men tyvärr luktar det nog ännu om dej.”

”Vad ska jag göra då?” undrade Spindelhannen och började känna sej smått desperat.

”Kanske borde du gå till Ninni Nyckelpigas klinik och fråga henne. Hon kanske har något tips?”

Spindelhannen sken upp.

”Bra idé. Tack! Det ska jag göra.”

Han tog tag i sin tråd och kastade sej ut i luften. Vinden svepte med tråden och spindeln. På nolltid var han framme vid nyckelpigas klinik.

I väntrummet satt redan flera patienter och väntade på sin tur. Spindelhannen slog sej ner på en ledig stol och väntade han också. Dörren till mottagningsrummet öppnades och en dagmask ringlade ut. In på mottagningen hoppade i stället en gräshoppa. Efter en evighet kom den ut och en flygmyra med bruten vinge vinglade in. När den kom ut igen hade den inga vingar alls och kilade hastigt iväg.

Till slut blev det äntligen Spindelhannens tur och han slog sej ner i doktor Ninni Nyckelpigas besöksstol.

”Vad är det för fel på dej då?” undrade doktor Ninni och satte samtidigt ett framben för sina näshål.

”Vad är det som luktar så?”

Hon reste sej och öppnade fönstret. Spindelhannen kröp ihop i stolen och rodnade över hela kroppen, fast det syntes inte då han var så svart.

”Det är nog jag som luktar. Det är därför jag är här.”

Så berättade han att inga insekter längre fastnade i hans nät för att hans fotsvett avslöjade honom.

”Jag svälter ihjäl om jag inte får bort lukten. På flera dagar har jag inte ätit något.”

”Oj då.” Ninni slog sej ner i sin stol igen och tittade intresserat på honom.

”Har du försökt med att tvätta fötterna?”

”Jo och det blev lite bättre för stunden. Men ganska snabbt kom svettlukten tillbaka.”

Ninni bläddrade i sin tjocka läkarbok och funderade. Sedan tog hon fram en tub ur sitt medicinskåp som hängde på väggen bakom hennes stol.

”Prova den här salvan. Tvätta dina fötter varje morgon och smörj in dem så hoppas vi att det hjälper. Det är lika delar rosen- och syrendoft så det borde åtminstone dölja lukten. Kom tillbaka efter mera när tuben är slut, om inte din egen lukt har blivit bättre till dess.”

Spindelhannen tog tuben, tackade och gick. Han tog om sin tråd med en fot, kastade sej ut i luften och eftersom vinden hunnit vända medan han satt i väntrummet, var han hemma i ett huj. När han kom till sitt nät ville han inte tro sina ögon. Nätet var fullt av små gröna insekter. En och en var de inte särskilt mättande men nu var de ungefär femtio. När han hade klämt i sej hälften var han proppmätt. Livet kändes för en stund lite ljusare.

Nästa morgon började han med att tvätta sina fötter. Det tog en god stund innan han hade jobbat sej genom alla åtta. Men till slut kände han sej fräsch allt igenom. Han klev upp på ett groblad för att torka i solen. Med spänning öppnade han tuben och blev nästan golvad av den doft som strömmade ut ur den. Det var som värsta parfymen. Han tvekade lite men så började han smörja in den första foten. Om det dolde svettlukten och fick honom att dofta som en blomma, eller egentligen som en hel blomsteräng, så var det väl värt det. Fast det nästan tog kål på hans manlighet.

Han var så inne i det han höll på med att han var helt oförberedd när den första humlan dök upp. Snart var han omringad av flygfän som surrade runt honom. De hade aldrig sett en så underlig ros eller om det var syren. En svart blomma med långa kronblad som slog efter dem. Blommor skulle inte röra på sej, högst vagga lite i vinden. De skulle inte gå till attack mot nektarsugarna.

”Jag är ingen blomma!” skrek Spindelhannen och måttade med tre fötter mot en särskilt närgången geting. ”Jag är Spindelhannen och om du inte aktar dej så äter jag upp dej.”

Getingen surrade några svordomar till svar. Men drog sej lite bakåt.

”Varför doftar du som en hel blomsteräng, då?” pep ett litet bi.

Det kom fler och fler flygande insekter. Ja det blev riktig trängsel runt honom. Till slut plumsade Spindelhannen ner i vattenpölen och sköljde av sej salvan. När han kom upp igen hade all väldoft runnit av honom och flygfäna försvann hastigt. Spindellukten kunde de klara sej utan. Här fanns ingen nektar att hämta.

Spindelhannen kravlade sej trött upp på grobladet igen. Där satt han och torkade medan hans tankar blev allt dystrare. Måste han svälta ihjäl?

”Hej” sa en bekant röst och Spindéla slog sej ner bredvid honom. ”Hur gick det hos Ninni?”

”Inget vidare. Hon gav mej en salva som fick mej att dofta som en hel blomsteräng så jag fick alla vingförsedda kräk efter mej.”

”Oj då, det var ju inte så bra”, konstaterade Spindéla.

”Nej. Har du några flera förslag? Jag vill helst inte dö av svält.”

De satt båda tysta en stund, var och en i sina tankar. Så skruvade Spindéla på sej och vände sej häftigt mot sin bror.

”Jag har en idé!”

Spindelhannen suckade demonstrativt högljutt, men svarade sedan: ”Låt höra.”

”Jo vi är ju sådana spindlar som syr nät och sedan ligger i gömman och väntar att något byte ska fastna i nätet. Men det finns ju spindlar som gör på annat sätt. Jag har hört att det finns spindlar som springer i kapp och kastar sej över sina byten och andra som syr små lätta nät som de kastar över bytet när det kommer tillräckligt nära. Och vår mosters första man var en så kallad hopp-spindel som låg och lurade i en hålighet och hoppade fram när det kom ett passligt byte. Kunde du inte prova en annan fångstmetod? En där det inte gör något om dina fötter luktar?”

Spindelhannen sken upp.

”Hurra kära syster, du har så rätt! Vem har sagt att man måste göra som tidigare bara för att vår spindelsort alltid har gjort så. Dags att någon provar något nytt.”

Nästa morgon låg han på lur i ett hål som han hade grävt i sanden. En liten skalbagge kom aningslöst på sin morgonpromenad som blev dess sista. Spindelhannen hoppade upp ur sitt hål och kastade sej över skalbaggen. Han begravde sina gifttänder i nacken på skalbaggen och snart slutade den sprattla. Något så gott hade Spindelhannen inte ätit på många veckor.

Spindelhannen förfinade sin nya fångstmetod. Första gången var det av misstag som vinden fick fatt i honom och gjorde hans överraskningshopp lite

för långt. I stället för att landa på bytet, flög han förbi det. Den gången fick han dra sej tillbaka utan något att äta.

Men skam den som ger sej. Han gömde sej nästa gång i mossan på en hög sten. När ett vilsekommet bi förvirrat kom surrande, kastade sej Spindelhannen ut på sin tråd. Han landade på biet, som av tyngden och förskräckelsen föll ner på marken med spindeln över sej. Det blev det biets sista flygtur och Spindelhannen fick sej extra saftigt kött som smakade sött av nektar.

Spindelhannen blev allt våghalsigare i sina flygturer med tråd och skräcken spred sej bland insekterna. De döpte om honom till Spindeltarzan för när man minst anade det kom han seglande på sin tråd. När de hörde hans blodisande vrål visste de att någon stackare fått sätta livet till. A-I-I-I-A-I-I-I-A lät det när han väl hade nedlagt sitt byte. Han var ju inte så dum att han vrålade för tidigt. Då hade bytet blivit förvarnat och kanske hunnit undan.

Med tiden blev han lika skinande rund och tjock som Spindéla och om han inte har ätit ihjäl sej så fortsätter han att sätta skräck i omgivningen. ■

Minnen

*Vi får så många minnen
som vi har rum för
och klarar av
så många som vi orkar bära
och några till
som bär oss*

*Kan vi ta om
din begravning
jag hann inte med
fick veta om den för sent
var trött
borde ha tvättat håret
och hittat begravningskläderna
hade knappast rymts i dem heller
efter fem år*

förlåt än en gång

Tillägnad Mary-Ann Gröhn (1933–2015)

Solmogna dagar

*På den sjunde dagen
ser jag att den gamle
trädgårdsmästaren finns kvar
och att hans son
jobbar här nu
det är bara vi
som har bytt rum*

*Fjärde juli
hur många kommer att dö
i IS självmordsattacker i dag
Tio västerlänningar
för en jihadist
Fredspriset någon?*

*Palmer
har en lugnande verkan
när man ser dem
från ett badrumsfönster
eller en balkong
men deras blad är hårda och vassa
palmer gör ont*

*Den andra semesterveckan
har jag börjat lita på
att värmen finns
var dag
att allting är oföränderligt
och beständigt
det är väl därför det kallas
semesterparadis
på sin höjd
är det lite tråkigt*

*Efter två veckor i solen
längtar jag efter Woody Allen
Han skulle bära hatt
och tänka dystra tankar*

*i skuggan
på ett roligt sätt*

*Tänk att få resa
omkring i världen
och bli bemött med
ett leende
så länge pengarna räcker*

*Vi plockar ännu en
solmogen dag*

*Nymånen lyser kritvit
ovanför den gamla skolan
någon har släppt upp
ett knippe ballonger
ovanför solnedgången
som jag själv
alltid drömt om att göra
mitt hår doftar starkt av
hotellets oliv-honungschampo
vilken tid går getingarna
och lägger sig?*

*Plötsligt är det försent
att ta det lilla tåget
upp till klostret
besöka en vit grekisk by
eller en olivfabrik
jag antar att det är allt
det man inte gjorde
som var semester*

*Vi är hemma igen
ingen som säger yassou
eller hello
det är kallt, regnigt och grått
Vi är hemma*

Övningar gör oss superkreativa

Tillsammans med Petra Österman deltog jag i det traditionella publicerings-etiska seminariet i Hangö. Som programavslutning ordnade Hangö sommaruniversitet och Finlands svenska publicistförbund en workshop med temat "Konst och kreativt skrivande" under ledning av konstnären, pedagogen och konstterapeuten Marika Holm.

Vår första uppgift var att måla en liten tavla med akrylfärger. Temat var "Minnen från Hangö". Därefter fick alla deltagare ge ett namn åt alla bilder utom åt sin egen. Min bild fick följande namn: "Det röda klocktornet", "BUU!", "Punktlighet är en dygd", "Vattentornet tog stryk under kriget", "Times they are changing", "Frid", "Klockan slår för Hangö", "Hem till din tid", "Mot fyren av Virginia" och "Röda minnen".

Till sist kom den stora utmaningen, när vi inom en kvart skulle skriva en dikt eller prosatext som helst skulle innehålla alla texter vi fick. Här kommer mitt resultat:

Röda minnen

Det röda klocktornet

Punktlighet

En dygd

BUU!

Tog stryk under kriget

Men times they are changing

Det går bra

Nu

Frid

Klockan slår för Hangö

Dags att gå hem till din tid

Mot fyren av Virginia

Petras dikt:

Solologi

*Sol igen!
ur det djupa
turkosa*

*upplyst
semester*

(Privat dikt)

*Sista dagen
i Hangö
solglasögonen (Gucci-kopia)
går sönder
och regnet tar vid*

Recensioner

Recensionerna är skrivna av Petra Österman.

En saga för vuxna

Birgitta Boucht: *Dånet i ett ensamt öra*. Schildts & Söderströms. 2016.

Birgitta Boucht är bäst när hon skriver om det verkliga livet, som i den förra boken *Förklädd och naken. Självporträtt. Själsfränder. Skrift*. Livet är större än dikten. Bouchts senaste *Dånet i ett ensamt öra* beskrivs av förlaget som en saga för vuxna.

Jag måste erkänna att jag har lite svårt för vuxensagor. Men boken innehåller, trots sagoberättandet, fina formuleringar och kloka tankar.

Man märker att Boucht är poet, som här när hon skriver om Lillemor som jobbar på ett sjukhus om natten: ”Snart är det vargtimme, hon hör redan tassar som skrapar mot det glansiga golvet.”

På sjukhuset ligger Tessa, 89 år, till sängs. Hon får besök av både levande och döda. Livet har lärt henne att ”allt utom glädje är meningslöst”. Jag antar att författaren är av samma åsikt. På besök i Hangö fyndar jag en bok av Birgitta Boucht på antikvariatet i Alan’s Café. Boken som heter *Glädjezon* utkom för mer än 30 år sedan och handlar om kvinnornas fredsmarsch till Paris 1981.

Också i den senaste boken finns samhällskritiken med: ”Ta ner det här stängslet. Jag är inte ett djur”, säger Tessa om sjukhussängen där hon tillbringar sin sista natt.

Den 24-åriga Lillemor, som har fått namn efter mormor (”Beklagar. Mormödrar är bara till besvär”, säger Tessa) betraktar i början av boken den gamla med ett lätt obehag. ”Patienten är 89 år, rörelsehämmad, ytterst mager, sträv hud, insjunknen mun, glest hår, iklädd en sjukhusskjorta som luktar både tvättmedel och smuts. En tunn stråle saliv rinner ur hennes mun...”

Men när Tessa dör i slutet av boken gråter Lillemor.

”– Den gamla damen är död nu, säger hon. Hon var en fantastisk mänska. Som en dröm man vill återkomma till varje natt.” ■

De tysta gatorna

Tomas Mikael Bäck: De tysta gatorna. Schildts & Söderströms. 2016.

Det är bara två år sedan Tomas Mikael Bäck's starka diktsamling *Vinterresa*, som handlade om att insjukna i cancer. Stämningen från boken dröjer sig kvar i *De tysta gatorna*.

*I den ljusa aprilgrönska
som sveper förbi tågfönstret:
svarta fläckar, begravningsplatser.
Varför så skrämmande detta år?*

Hans kortdikter påminner ofta om haiku.

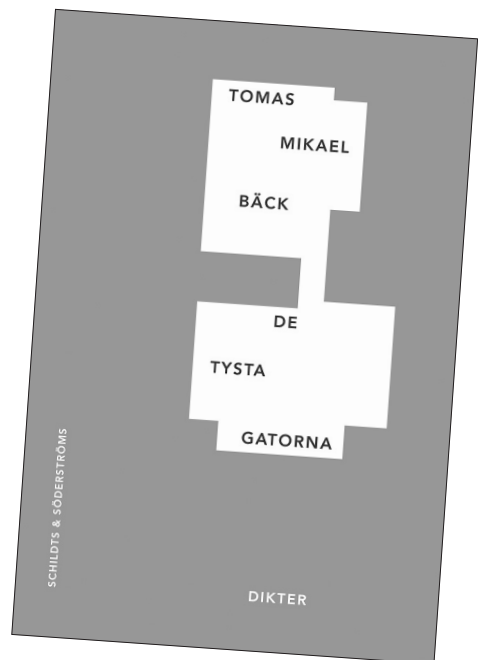
*Lövdoft
gräsdoft.
Sedan det lätta
regnet.*

Tomas Mikael Bäck's (f. 1946) dikter får en att längta efter den "bekymmerslösa" pensionärstillvaron, förutsatt att man får vara frisk. Han är en mästertlig skildrare av vardagen.

*Vill inte veta av
några massiva uppbrott.
Hellre krypa in
under gröna, vaggande
trädgrenar, vitblom.*

Det händer ingenting, och ändå känns just det viktigt, oberoende av vad poeten vill få oss att tro.

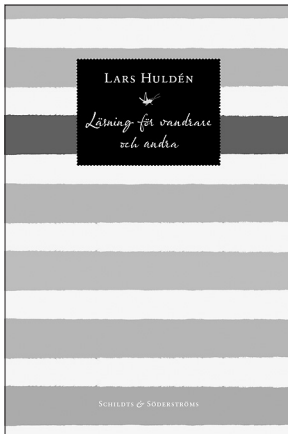
*Har jag inte
någonting viktigt
här att göra –*

*"blå bryggor", tidsfördriv?
När det kom till kritan
månbetagen trötthet endast*

De tysta gatorna är mindre enhetlig och kanske inte lika bra som Vinterresa, men det är ganska meningslöst att rangordna diktsamlingar. Det är ett diktflyde som flyter på och man får hoppas att det fortsätter länge än. ■

Läsning för vandrare

Lars Huldén: Läsning för vandrare och andra. Schildts & Söderströms. 2016.

Med anledning av Lars Huldéns 90-årsdag utkom samlingen *Läsning för vandrare och andra* med både tidigare publicerat och nyskrivet material. Halva boken består av ”inskrifter på nutida gravstenar” eller kloka levnadsord om man så vill.

Vem skall nu sörja dem jag sörjde?

*Hemligheter är det enda
man kan ta med sig*

*Det finns inga bortkastade dagar
endast bortflugna.*

Här fattas heller inte galghumor.

*Tröttheten,
vad vet ni om tröttheten*

Här låter jag mig inspireras till en egen liten epigraf:

*Allt var bättre förr
utom vädret*

I Huldéns diktsamling finns också nyskrivna haikudikter från i fjol.

*Årstiderna har
sina särskilda vindar,
vet den som har levt.*

Tänkte avsluta med några rader från Anteckningar om glömskan (2007).

*En afton stod vi alla tysta på en udde.
Solen gick ned i havet. Och allt var glömt.* ■

Suverän vardagsdikt

Henrik Jansson: Där jag står i det strömmande. Ellips förlag. 2015.

Att läsa Henrik Janssons prosadikt är som att läsa en roman. Diktsamlingen kan varmt rekommenderas också för dem som i allmänhet skyr dikter som pesten för att de inte "förstår" dem.

Diktsamlingen handlar om ett år i huvudpersonens liv. Det handlar om ärvda mattor, en granne som dör, en döende mamma och mest om kärleken till Elisa. Men till och med den är skör, trots att den är stark.

Och trots att jag inte kan se klart/anar jag ändå att stunder som den här/påminner mig om vem jag är/om vad som fortfarande är mer/om hur nära gränsen vi rör oss...

Allt är inte enkelt trots att huvudpersonen gör sitt bästa för att det ska vara det.

Och den här gången stannar de kvar/ödlorna, också när nätterna blir dagar./Om jag tidigare blivit av med dem/genom att springa några kilometer/möjliggör knäet nu ingen sån flyktväg/så jag ägnar mig istället åt att göra/just ingenting/medan Elisa diskar...

Men han har inte mist sin kampanda. Dikt nr 13 borde läsas i sin helhet men jag återger de sista raderna.

Vi är skyldiga den här världen nånting:/att påminna dem som är skyldiga/ännu långt mer/om att inte heller de ska gå/torrskodda.

Det händer också att huvudpersonen sitter på krog och får höra skit om finlandssvenskar.

Vid bordet intill orerar nån om att alla finlandssvenskar ska drivas ut men han får klara den här diskussionen ensam eftersom jag är på väg till Elisas sjukhus där jag hittar henne med tårar i ögonen så det genast blir att rusa ut i korridoren och hojta "morfin till rum nummer tre". Det kallas kärlek över språkgränsen...

Jag tänker på den gången då jag steg på 4:ans spårvagn vid Tullbommen med min lilla son och en påstruken man skrek att alla finlandssvenskar ska dö. När vi kom till Munksnäs hade han ändrat sig såpass mycket att vi skulle få leva, också om alla andra finlandssvenskar skulle dö. Tänk att vi fortfarande lever mitt i det här och låtsas som om det regnar. ■

Solkattens år

Merete Mazzarella: Solkattens år. Schildts & Söderströms. 2015.

Merete Mazzarella skriver om tiden som går, ibland med solceller som solkatten, den japanska lyckobringande prydnaden som står på fönsterbrädet i hennes hem i Främre Tölö, inköpt i San Francisco.

Men hon hinner inte med så många privata funderingar innan hon tar tankarna till ett större, samhälleligt sammanhang när hon skriver om åldern och arbetslivet.

Om man blev 200 ”hur länge skulle man då få lov att vara kvar i arbetslivet” (märkväl hon skriver inte hur länge skulle man vara tvungen att jobba) och ”hur länge skulle varje enskild generation behöva få vänta på att få inflytelserika poster i samhället?” undrar hon.

Mazzarella är inte bara intelligent utan också underhållande. Jag skrattade första gången högt på någon av de första sidorna och på sid 21 skrattade jag redan så högt att min son undrade vad det var som hände, och på sid 23 skrattade jag för tredje gången. Mycket bra gjort av en finlandssvensk bok.

När jag läste om början av boken i slutet av augusti mindes jag inte längre varför jag skrattade. Man blir mer allvarsam om hösten.

I den här boken är Mazzarella ofta mycket privat. Hon hänger ut sina nära och kära, och man undrar hur det känns för dem. Men för läsaren är det förstås en ynnest. Det är som att prata med en god vän, något som känns värdefullt särskilt för oss som inte har så många vänner att prata med. Våra vänner kanske är döda eller så har de bara flyttat till annan ort.

Med det sagt undrar man ändå hur det känns att inte ens få ha sina drömmar i fred.

Men den stora världen är hela tiden närvarande. Mazzarella skriver mycket om flyktingkrisen, och om hur den stör ens sinnesfrid.

Hon håller själv på att bli nyhetsstoff när enbart det vackra vädret räddar henne från att hamna mitt i en terrorattack under en 70-årskryssning i Tunisien.

Solkattens år handlar helt konkret om året fram till Mazzarellas 70-årsdag. Jag slutar med hennes funderingar kring födelsedagen: ”Jag frågar mig också om en sjuttiåring verkligen kan tänka tretti eller ens tjugo år fram i tiden? Jag kan det inte, jag är mer benägen att blunda.”

Man får önska henne ett långt liv. ■

Det osynliga

Torsten Pettersson: Det osynliga. Schildts & Söderströms. 2016.

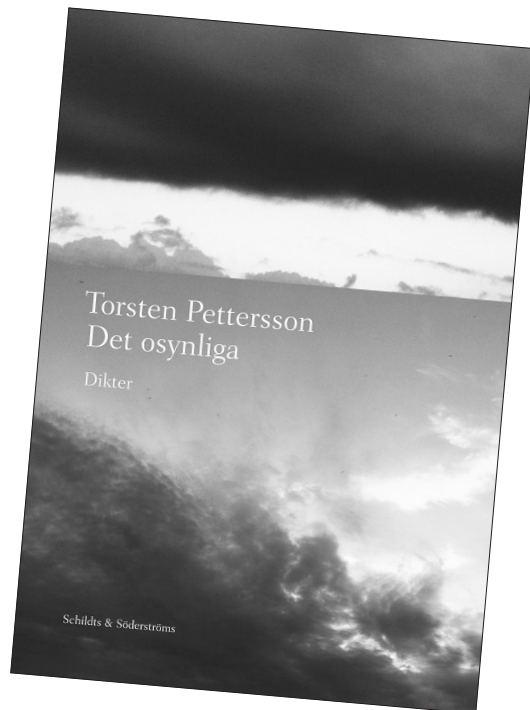
Det osynliga är en bok om mörker, men alldeles nattsvart är det inte.

*Men när en ekorre
sprang längs en trädstam såg jag en drag-
kedja öppnas mot
det svarta.*

Så här skriver Michel Ekman i Hbl om diktsamlingen: ”Det osynliga är en välbalanserad helhet som fint uttrycker pendlingarna mellan vardaglighet och under, närvaro eller intighetskänsla. Kanske är hela boken en aktiv kamp mot tomheten, den som tar över om man slappnar av.”

Men här finns också förtröstan.

*Det är inte skrämmande
att världen saknades.
Att jag ska saknas,
vara mörker*

Allting är förgängligt, inte minst vi själva.
Mitt i allt mörker tycker jag absolut bäst
om Petterssons nostalgiska dikt om att
sakna sitt gamla, ungdomliga jag.

*Nu är han borta men under en takås
bodde han på tio sneda kvadratmeter,
heta under solen. I korridoren fanns
ett delat kök, en toalett med tvättställ,
en dusch som inte fick användas efter
klockan tio. Med blyerts på rutigt papper
skrev han en bok om Eyvind Johnson
och skötte sin cykel tills den blev stulen.
Han använde inte ordet, men var arbetslös,
läste annonser om möjligheter, cyklade
till posten för att ringa. TV fanns inte men
stereon dånade då hyresvärden var ute.
Sommartid då rummet ångade vred
han sig i våta lakan och våndades
över sin plats i livet –*

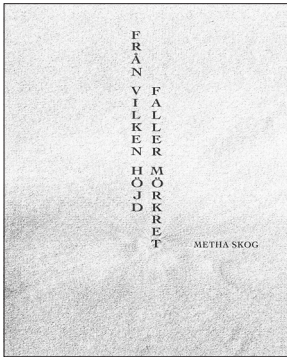
Å att jag vore,

åter vore

han.

Torsten Pettersson (f. 1955) är professor i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet. Han har bland annat givit ut ett dussin diktsamlingar och två brottsromaner. ■

Från vilken höjd faller mörkret

Metha Skog: Från vilken höjd faller mörkret. Ellips förlag. 2015.

Metha Skog har sitt eget språk och en helt egen stil, hon påminner inte om någon annan. Hon är också beundransvärt produktiv. Det är bara ett par år sedan hon senast gav ut en gedigen diktsamling, *Sov fortare*.

Från vilken höjd faller mörkret är Ellips 17:e bok, och man undrar skräckslaget vad det hade hänt med alla dessa läsvärda böcker om förlaget inte hade funnits.

Titeln är hämtad ur en dikt på sid 46 som börjar Vi hade psykologen att bära ut sin soffa och stol. Ett smakprov från mitten av dikten får ge prov på Skogs stil.

*Soffan blev nattlega för någon vi inte vet och hårig men vi
bär in den tillbaka och ber så mycket om ursäkt utan att vänta på utlåtande
Han slår sig ner i sitt raklånga skratt och ropar in oss och stolen som vi
turvis sätter oss i och snurrar några varv utan att spilla kaffe
och fortsätter där vi slutade medan han plockar hår ur munnen, tfht, ptff*

Hinner tänka att allt kanske inte är dikt bara för att man spjälkar upp texten, men viftar genast bort sådana hedniska tankar. Det är bara jag som är lat och inte orkar läsa texterna flera gånger, vilket behövs om man ska komma någon vart. Tar därför hjälp av någon med större tålamod än jag. "Från vilken höjd faller mörkret är en mångskiftande samling som dyker ner genom olika historiska skikt via ett enskilt människoöde och visar på konsekvenser av vårt handlande, både på kort sikt och på lång sikt." (Marit Lindqvist, Yle).

Och plötsligt faller fjällen från mina ögon. Jag läser om boken och ser att den har en konkret handling och inte alls är svår. Det är en berättelse om en Amerikafarare och det nya landet, och lite om de som stannade hemma och om nyanlända flyktingar, om förlust.

*En man tog över det jag ännu ville hålla i famn
Hann inte knyta skosnören färdigt
inte bära hem från för lång upptäcktsfärd
Sagonatta in i mörkret tryggare av att själv vara bara lite större* ■

som om m

Heidi von Wright: som om m. Schildts & Söderströms. 2016.

Jag öppnar Heidi von Wrights senaste diktsamling *som om m* och blir positivt överraskad. Det är inte minimalistiskt som i den förra boken *zon* (2014) utan nästan ordrikt – med Heidi von Wrightska mått.

Ute är det +33 grader när jag läser om isbjörnar och sälar, vilket känns minst sagt exotiskt.

*isen smälter nu underifrån
okända storheter påverkar det mesta
exkursioner bedrivs och misslyckas
provtagningen sker i sparsam utsträckning
i sparsam växtlighet senare återfinns
brev bevis fastfrusna i packisen drivisen*

*här säger de, det här var
mammutarnas sista utpost*

Jag höjer blicken och ser ut över palmerna och havet som glimtar långt borta innan jag fortsätter läsa.

*det var något annat ni var ute efter
tre års intensivt letande ändå
hittade ni aldrig landmassan
och ni hittade aldrig mig
fastnade ni i polarisen
seglade ni i cirkel
fanns jag kvar
finns jag*

Ja, säger jag, det här är bra. HvW får ursäkta men det blir så mycket bättre, och förståeligt, när man använder lite mera ord.

*ansvaret och
i en tvekan
det oerhörda*

*så en dag
är det en
dag för sent*

I en intervju för Yle säger Heidi von Wright (f. 1980) att hon både vill få fram en domedagsstämning i dikterna och ett hopp som ändå hela tiden finns där.

*på sikt är det möjligt att
återskapa koderna*

Där ljuset faller som vackrast

Litterärt skapande 2013–2015: Där ljuset faller som vackrast. Scriptum. 2015.

Novellsamlingar handlar ofta om ond bråd död. Också i den här samlingen med texter från deltagarna i Litterärt skapande VI finns det mycket våld. Man önskar att Malin Klingenberg hade lämnat bort de fyra sidorna som heter *Blod*. Det skulle ha räckt med *Vikarien*, som är en bra text i all sin kuslighet.

Mest tycker jag om vardagliga texter som Christel Sundqvists diktsvit *Illusion i röda strumpbyxor* eller Clara Wahlströms kortnovell *Grilla*. Här kunde hon med fördel ha valt bort den andra texten Inte till dej. Visst är det en snillrik idé att en fru som utsatts för våld i hemmet hämnas på sin hjälplösa man, men som läsare vill jag inte läsa om tortyr. Det kanske borde införas varningar för magstarkt innehåll i böcker i likhet med de varningar som nyhetsuppläsarna har börjat ge.

Samlingens fina titel *Där ljuset faller som vackrast* är hämtad ur Riina Lindroos prosalyrik.

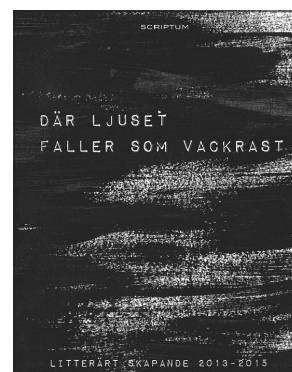
Det är alltid vanskligt att skriva om antologier och rikta ljuset på några enskilda skribenter. Den här samlingen är mycket jämn och man skulle gärna läsa mer av samtliga skribenter.

Alla texter är förstås heller inte färdiga. En av dem som känns färdig är bokens första text, novellen *Barnvagnen* av Ann-Sofi Carlsson. Hon beskriver väldigt bra hur det kan kännas att vara ensam med en baby.

”Till sist lyfter hon upp barnet och bär det tillbaka till soffan. De fem minuternas vila har gjort gott. Nu orkar hon börja om från början. Barnet i famnen. Soffan i rummet. Väggar som faller inåt.”

Om man ska säga något allmänt om samlingen så kan man nämna att miljöerna nästan uteslutande är lantliga. Antingen bor karaktärerna på landet eller på någon liten ort eller så utspelar sig intrigen på någons sommarställe. Det urbana lyser med sin frånvaro, liksom också ”den stora världen” utanför Finland.

För närvarande pågår den sjunde kursen i Litterärt skapande vid Åbo Akademi. Läs mera här <http://www.cll.fi/educations/litterart-skapande-vii/> ■

Innehåll

<i>Ursula Vuorenlinna</i>	Till läsaren	3
<i>Iris Backlund</i>	Gamla vägens man	4
<i>Tibu Borgstén</i>	Jag har.	9
	jag ser.	10
<i>Solveig Eriksson</i>	Prolog.	11
<i>Agneta von Essen</i>	Den som inga byxor har...	17
	Oxymoroner och Katakreser.	18
<i>Ann-Marie Forsberg</i>	Berövad glädje	21
<i>Christine Grandell</i>	Ett oskrivet brev till ett barnbarn	25
<i>Eivor Holm</i>	Rapport från Abu Dhabi.	29
<i>Minkki Huldén</i>	Att musiken, att utan ord...	33
<i>Gerd-Peter Löcke</i>	Anteckningar från min resa till andra sidan spegeln	35
	Cabaret Voltaire – fotografier från en svunnen värld	35
	Efter Paris, Bryssel och Nice	41
	Vi har inte alltid rätt	43
<i>Gerd-Peter Löcke,</i> <i>Sara Grönvall</i> & <i>Jonas Hahnsson</i>	Skatan Härski – en julsaga	44
<i>Elisabeth Morand-Löfving</i>	Gud skapade världen, men Newton ordnade den	46
	Mamma och Epiktetos. (En utmaning.)	48
<i>Kerstin Persson</i>	Suckarnas hus	50
	Romeo och Julia i Turkiet	52
<i>Monika Riihelä</i>	Barnbarn i köket.	58
<i>Elisabeth Sandelin</i>	Att fotografera – necesse est.	64
<i>Catherine Sid</i>	På spåret	72
<i>Patrik Simberg</i>	Diminuendo	77
	Svit i tre satser	78
	Munkens grav	79
<i>Solveig Williams</i>	Utdrag ur en brevväxling 1941–1944.	80
<i>Ursula Vuorenlinna</i>	Spindelhannen med svettiga fötter	88
<i>Petra Österman</i>	Minnen	93
	Solmogna dagar	94
<i>Petra Österman</i> & <i>Gerd-Peter Löcke</i>	Övningar gör oss superkreativa	96
Recensioner		
<i>Petra Österman</i>	Birgitta Boucht: Dånnet i ett ensamt öra	98
	Tomas Mikael Bäck: De tysta gatorna	99

Lars Huldén: Läsning för vandrare och andra	101
Henrik Jansson: Där jag står i det strömmande	102
Merete Mazzarella: Solkattens år	104
Torsten Pettersson: Det osynliga.	105
Metha Skog: Från vilken höjd faller mörkret	107
Heidi von Wright: som om m	108
Litterärt skapande 2013–2015: Där ljuset faller som vackrast	110